

Ji nusprendė tapti mama. Kažkuo fundamentaliai kitu, nei aš, nei ji pati buvo prieš tai ..... p. 4
Jos veidas atrodė lyg DI sugeneruotas prompto „perfect futuristic female face, photorealistic, 8k“ rezultatas ..... p. 7
Utopiniai ir distopiniai pasakojimai išsigrūnina literatūroje, bet vėliau peržengia šios medijos ribas ..... p. 11

Mano kalėjimai Lietuvoje

1940-ųjų birželis. Pulkinkas buvo įžvalgas. Apimtas nerimo, klausydavosi radijo: Roterdamas, Briuselis, Ardėnai. Tankų „Panzer“ srautas atrodė nesulaikomas. Mano vargšai tėvynainiai, tikėjęsi išvengti okupacijos, bombarduojami italų lėktuvų chaotiškai bėga iš šalies! O kaip šioje suirutėje laikosi mano tėvai? Mokant studentus mane suimdavo tokia baimė, kad tarpais būdavo sunku kalbėti.

Apie Paryžiaus kritimą ir apie sovietų ultimatumą, primtantį Lietuvai visišką okupaciją, mudu su Aldona sužinojome beveik tuo pat metu Birštono kurorte, kur praleidome kelias dienas. Poilsiautojai, apimti panikos, galvotrukčiais paliko Birštoną ir išvažiavo namo. Mums beliko pasekti jų pavyzdžiu. Ankstyvą birželio 17-osios rytą sėdome į autobusą. Netrukus jis prisigrūdė sausakimšas. Kelionė buvo ilga ir varginanti. Kas penkias minutes autobusus sustodavo praleisti begalinių sunkvežimių, tankų, kavaleristų vilkstinių. Kiek dulkių! Koks karštis! Aldona kas akimirka išsitraukdavo iš savo krepšio buteliuką odekolono, ir mudu apsišluostydavom veidą. Autobusas stabtelėdavo prie lauko virtuvių, apsuptų kareivių įkypomis akimis. Toliau matėsi raiti kazokai. Įsitaisę pamiškėje, kad jų nepasiektų kelio dulkės, ilsėjo si pėstininkai. Autobuse visi, priblokšti, sėdėjo užsisiuvę burnas. Mudviem su Aldona širdies gilumoje kilo ta pati mintis: pagalvojome, kad rusai išvarys užsieniečius ir būsime išskirti. Viena sena dama, praradusi savitvardą, prieš pat atvažiuojant į Kauną pašoko iš savo vietos ir pradėjo plūsti rusų kareivius. Kaimynai ją užtildė; tada ji tylomis apsiverkė. Kita moteris visą laiką žegnojosi. Kelionei be galo prailgus, parsiradome į Kauną popie. Virš miesto skraidė didžiuliai sovietiniai lėktuvai. Taip žemai, kad kartais jiems praskrendant nevalingai nuleisdavome galvą. Nepažįstantys vienas kito žmonės stabtelėdavo gatvėje ir patyliukais persimesdavo keliais žodžiais.

Spaudos tonas jau kitą dieną pasikeitė: išvakarėse „buržuazinių“ laikraščių vyriausiuosius redaktorius buvo pakeitę kairieji inteligentai, kurie, norėdami įtikti sovietams, net persistengdavo! Tiko viskas: burnojimas, melas, padlaižiavimas Sovietų Sąjungai. Rytojaus dieną perskaičiau man gerai pažįstamo rašytojo Cvirkos, talentingo žmogaus, straipsnį. Šiame straipsnyje „Smetona ir jo klika“ buvo pavaizduoti kaip „darbininkų kraujo siurbikai“! Po kelių dienų sutikau Cvirką ir santūriai pasakiau, ką apie tai manau. Jis gūžtelėjo pečiais: „Jūs, Matorė, žinote tiesą... Tikslas pateisina priemones. Socializmo nepastatysi sakydamas, kad Smetonos režimas buvo pakenčiamas...“ Iš pradžių propagandistais niekas netikėjo, bet paskui daugelis žmonių sau pasakė: „Na taip, jie perdeda, bet dalelė tiesos yra.“ Sumaniai organizuota dezinformacija, nevenigiant pačių nepadariausių priemonių, negalėjo sulaukti liaudies pritarimo, bet įtikino juos, kad komunizmas, ko gero, gali būti priimtinas. Ir bauginimu užgniaužė norą reikšti bet kokią kolektyvinę ar individualią nuomonę, nepalankią naujam režimui.

Tačiau režimui reikėjo suteikti „demokratinę“ pagrindą. Vyriausybė, manipuluojama sovietinių atstovų, ėmėsi organizuoti rinkimus į Seimą. Naudojant sovietų ir nacių įdiegtus metodus, propagandai savo uždavinį pavyko įvykdyti. Po miestų važinėjo sunkvežimiai, papuošti raudonomis juostomis; nežinia iš kur išdygę žmogėnai rėkavo šūkius... Žygiavo eisenos su dešimtimis Lenino ir Stalino portretų priešakyje, o negrabiai iškirptos kartoninės figūros vaizdavo Smetoną, susitępusį krauju ir tebelaikantį rankose grandines, simbolizuojančias jo „tironiją“.

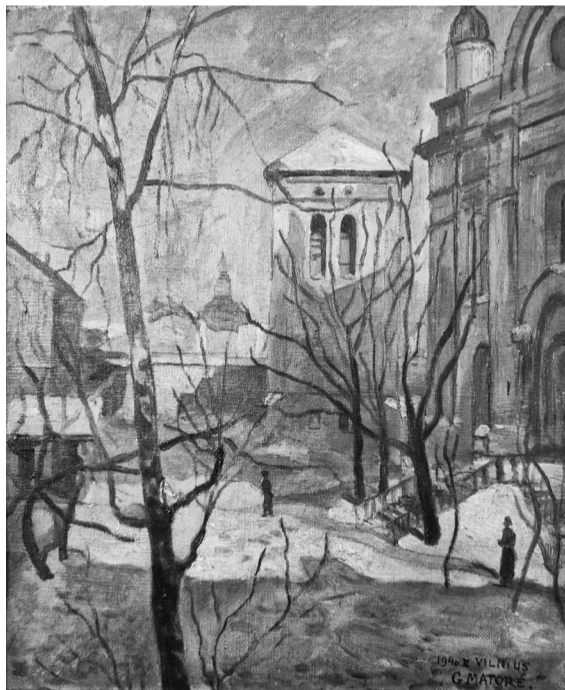
Suprantama, kad sąrašas, sudarytas tik iš komunistų, būtų vertęs raukytis liaudį, dar užkrėstą kapitalizmo; taigi partijos vadovybė pridėjo prie kelių ką tik iškeptų komunistų kai kuriuos žinomus ir gerbiamus inteligentijos atstovus: teisininkus, mokytojus, teatro režisierius ir pan. Kadangi jie nebuvo tikri komunistai, nuspręsta su jais nesitarti, ir šie kandidatai tik iš spaudos arba radijo sužinojo, kad jie figūruoja Lietuvos darbo liaudies sąjungos sąrašė.

GEORGES MATORÉ

Knyga „Mano kalėjimai Lietuvoje“ (*Mes prisons en Lituanie*, 1992) – tai autentiškas liudijimas apie sovietų ir nacių okupacijos laikus Lietuvoje, paremtas autoriaus, prancūzų kalbininko Georges'o Matoré (1908–1998), prisiminimais. 1938 m. Prancūzijos užsienio reikalų ministerija jį pasiuntė į Lietuvą dėstyti prancūzų kalbos. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Matoré buvo suimtas NKVD ir, apkaltintas šnipinėjimu, kalėjo Šiaulių ir Kauno kalėjimuose. 1941 m. prasidėjus karui iš kalėjimo ištrūko. Nacių okupacijos metais už pagalbą žydams buvo persekiojamas gestapo. 1943 m. jam su žmona lietuve pavyko grįžti į Paryžių. 1990 m. su bendraminčių įkūrė universitetų asociaciją „Už Lietuvos nepriklausomybę“, vėliau buvo asociacijos „Laisvę baltams“ pirmininkas. 1992 m. su prezidentą François Mitterand'ą lydindžia delegacija lankėsi Baltijos šalyse.

Knygos ištraukų „Šiaurės Atėnuose“ buvo spausdinta 1992 m. (Nr. 32, 33). Tada autorius, dėkodamas redakcijai, rašė: „Vis dėlto, man atrodo, būtų naudinga, kad „Mano kalėjimai Lietuvoje“ būtų išversti į lietuvių kalbą ištiesai.“

Knygą „Mano kalėjimai Lietuvoje“ išleis „Odilės“ leidykla.

Georges Matoré. Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia žiemos metu. Vilnius, 1940. Paveikslas kabo Vinco Mykolaičio-Putino memorialiniame bute-muziejuje (Profesorių namas, Tauro g. 10, Vilnius)

Dauguma, jausdami grėsmę, su tuo susitaikė; keli drąsėni mėgino protestuoti; jiems buvo mandagiai užčiaupta burna.

Būdamas užsienietis, neturėjau garbės balsuoti. Bet Aldona nuėjo prie urnų apmirusia širdimi. Buvo pateiktas vienut vienas kandidatų sąrašas ir uždrausta išbraukti vardus balsavimo biuletenyje. Įmetus jį į urną, balsų skaičiuotojas dėdavo antspaudą rinkėjo pase; žmonės, kurie būtų piktinęsi tokiu tikrinimu, žinoma, būtų turėję didelių nemalonumų: praradę darbą, sulaukę policijos dėmesio, o gal ir areštuoti, nes kalėjimai jau pradėjo pildytis. Šitaip, įbauginant ir klastojant balsų skaičių, dalyvavimas rinkimuose pasiekė 99,5 %, o vienintelis sąrašas surinko daugiau kaip 99 % balsų. Galima sakyti, buvo išrinktas vienbalsiai. Žmonės teigė (negalėjau to patikrinti), kad kai kurie rusiški laikraščiai paskelbė tikslus rezultatus dar nepasibaigus balsavimui.

Tuo metu, kai Lietuvoje atsirado sovietų karinės bazės, jų igulų ryšiai su vietiniais gyventojais buvo menki. Viskas pasikeitė, vos tik prasidėjo visiška okupacija. Gy-

ventojai tik tada suvokė, kaip skursta sovietai. Karininkai ir kareiviai puolė į krautuves ir karštligiškai skubėdami pirkė būtinąsias prekes: geležinius įrankius, paprasčiausius moteriškus ir vaikiškus drabužius, indus ir kt. Galėjai nuspėti, kad dauguma šių pirkinių bus išsiųsta į Sovietų Sąjungą. Tačiau kariškių godulį ypač žadino laikrodžiai. Per kelias dienas laikrodžių parduotuvės išpardavė visas savo atsargas. Kačerginėje, kur mudu su Aldona nuvažiavome praleisti savaitgalio, restorane mačiau sovietų karininką su trimis laikrodžiais ant riešo; nauji atėjūnai veltui stengėsi apsirūpinti koku nors laiką rodančiu prietaisu. Laisvės alėjoje vienas kareivis mano akyse išsitraukė iš kišenės nedidelį žadintuvą ir suraukęs antakius pasižiūrėjo į jo ciferblatą.

Kaip mes ir nujautėme, po visiškos Lietuvos okupacijos nutrūko diplomatiniai ryšiai su Vakarų vyriausybėmis. Prancūzijos pasiuntinybė turėjo nutraukti bet kokią veiklą; prancūzams, kad ir kas jie būtų: diplomatai, dėstytojai ar inžinieriai, teko kuo greičiau palikti Lietuvą ir kitas Baltijos šalis. Mudu su Aldona buvome nusprendę susituokti, ir štai dabar turiu išsiskirti su ja – aišku, visam laikui! Abu puolėme į neviltį. Ką daryti? Tada man kilo mintis pasikalbėti apie mūsų padėtį su rašytoju Venclova, kuris, nors ir ne komunistas, tapo švietimo liaudies komisaru. Kodėl jis sutiko užimti šį postą? Galbūt manė, kaip dauguma inteligentų lietuvių, kad jo dalyvavimas padės išvengti blogiausio. Venclova mane mėgo ir palankiai vertino mano pastangas per lietuvių kalbos pamokas, kurių jis man davė kaip draugas. Ausyse iki šiol tebeskamba jo balsas: „Nagi, Matorė, pasakykit žodžio *akmuo* daugiskaitos kilmininką?“ Venclova ragino mane pasilikti: „Ką jūs darysite, brole, Prancūzijoje per tokią sumaištį? Čia galėtumėte toliau dirbti savo darbą Vilniaus universitete, kai išvažiuos jūsų kolegos prancūzai. Jau gana gerai kalbate lietuviškai: tai privalumas! Be to, būtų apmaudu, jei paliktumėte tą aukštą šviesiaplaukę, kurią aš truputį pažįstu! Veskit ją, Matorė, ji rimta mergina. Pamėginsiu sutvarkyti jūsų reikalą. Paskambinkit man poryt. Pasikliaukit manim.“

Apie šį pokalbį tą pačią dieną papasakojau Prancūzijos įgaliotajam ministrui Dulong'ui, ir jis, priešingai, ragino mane išvykti. Spėjo, kad anksčiau ar vėliau sovietai mane suims. Jo žodžius, suprantama, praleidau pro ausis. Rytojaus dieną sulaukiau telefono skambučio: buvau kviečiamas į SSRS pasiuntinybę Kaune.

Lydimas Gražinos, Aldonos bičiulės, kuri man vertėjau, ateinu į pasiuntinybę, o čia mane tuojau pat priima pats bosas, draugas Dekanozovas. Puikus įspūdis. Mandagumas, paveldėtas iš carinės Rusijos. Cigaretės. Arbata. Subtilios užuominos į Dostojevskį ir impresionistų tapybą. „Draugas Matorė, pasilikit čia! Jums neteks mumis skūstis. Tikiuosi, greitai vėl turėsiu malonumo pratęsti šį mielą pokalbį.“ Išnešęs sveiką kailį, atsidūstu su palengvėjimu.

Neilgai trukus ministerija paskyrė mane prancūzų kalbos ir literatūros lektoriumi Vilniaus universitete. [...] Vos atvykęs, išsinuojojau kambarį lenkiškame viešbutyje „Szlachecki“, o paskui persikėliau pas inžinierių, kuris su žmona gyveno Tauro gatvėje, visai netoli nuo Gedimino gatvės – pagrindinės miesto arterijos; ši gatvė greitai buvo pervardinta ir gavo Stalino prospekto pavadinimą. Mano šeimininkus Narutavičius, nors ir mėgstančius gyventi erdviai, dėl būstų krizės savivaldybė privertė išnuomoti vieną savo kambarių. Namas, ganėtinai elegantiškas, priklausė Universitetui; čia gyveno keletas profesorių ir rektorius Biržiška. Beveik priešais šį namą stūksojo gražus valdzios pastatas; tada dar negalėjau nuspėti, kad vėliau jis taps gestapo būstine.

[...]

Aukso dulkės

Gegužės vidury važiuoju į sodybą dviese su savo sena kate. Aplink rėkte rėkė žydėjimas, buvo viena iš tų pirmųjų gegužės dienų, kai dangus, regis, nusileido ant žemės. Po to nešiau ją viena ranka – lengvutę, susuktą į pledą, o kita – daug sunkesnį kastuvą. Užbėrus ant sustingusio kūnelio ryškaus ochros spalvos smėlio (panašios spalvos buvo ir jos pilvelio kailiukas), aplink augantys alksniai kurį laiką miaukė jos balsu.

Su kiekviena tavo mirusia kate baigiasi tam tikra epopėja, užsidaro geštaltas. Prieš penkiolika metų Šeba su jos seserimi radau sodybą supančiame miške – dvi poros išsigandusių akių taktart žvelgė į mane iš samanų. Kačių toje miško vietoje negalėjo būti, tik nuolat ant takų sutinkami priežiopliai barsukai, kartu su jais urvuose gyvenančios lapės ir susivėlėliai usūriniai šunys – vienas iš keisčiausių gyvūnų, kuriant pasaulį, matyt, kažkuo neįtikusių kūrėjui. Rainėmis tiesiog kažkas atsikratė.

Šeba buvo aristokratiška ir, kitaip nei jos sesuo, turėjo humoro jausmą. Taip pat bjaurą charakterį, todėl slapta ją įtariau esant lenke. Turintys kačių žino, kad su jomis bendrauti nebūtini žodžiai. Su Šeba dažnai susisiekdavau mintimis, perduodavau žinią, kad grįžtu. Žinodavau, kad ją gauna. Turbūt tai ir vadinama ryšiu, todėl man Šeba buvo daugiau nei katė. Nedemonstravo ypatingo meilumo, labai retai ateidavo pagulėti šalia. Bet visada sugaudavau jos žvilgsnį – šiek tiek primerkę žalių akių, – tokiu būdu katės išreiškia meilę. Stengdavausi atsakyti panašiai prisimerkdama, matyt, tada jai atrodydavau labai juokinga.

Kai Šeba su seserimi atsirado mūsų namuose, vaikai buvo maži ir katės užaugo kartu su jais. Ilgainiui priprato prie vaikiškų rankučių, jų kūnų kvapo, kartais – ir įkyroko mylavimo. Leisdavau joms švelniai kepsnelėti nagais, kai vaikai įgrisdavo, – iki šiol manau, kad gyvūnas turi teisę gintis nuo per didelio žmogaus dėmesio. Šeba vienintelė mokėjo atsiderinti duris ir kartais naktį, kai pamiršdavau užsirašinti, demonstratyviai jas atverdavau, bet neidavo – žinojo, kad nemėgstu miegoti su kažkuo šalia. Prieš trejus metus mūsų namuose atsiradus dar vienam katinui, pirmoji jį sutiko. Pamenau liūdną ir klausiamą jos žvilgsnį, man atsinešus apleistą ir utelėtą kačiuką, – ar tikrai tu jo nori? Kitai nepritariamai šnypščiant, atsidususi apuostė ir priėmė. Paaugęs katinas skriausdavo ją – jei ne piktai, tai tiesiog katiniškai; nieko nėra žiauresnio už gyvūnų pasaulį, kur fiziškai silpnesnis visada atsiduria grandinės gale.

Vieną iš paskutinių kartų atnešusi Šebą į kliniką, pati ją laikiau, kol veterinaras leido vaistus. Saugokite rankas, – įspėjo. Čia mano katė, – pasakiau. Jūsų ne jūsų, vis viena gali drėksti. Čia mano katė, – pakartojau, nors tik viena tuo metu žinojau, ką tai reiškia.

O po to paskutinį kartą važiuoju abi į sodybą, kur Šeba penkiolika metų gaudė peles ir kurmius, išrieti uodegą stypčiodavo pievoje ir laukdavo manęs atsitūpusi ant palangės. Tik šįkart jos nešynėje buvo neįprastai tylu.

Autorės nuotrauka

•

Gegužės 21 d. būrys bičiulių susirinko į Jono Meko vizualiųjų menų centrą paminėti menininko, erudito Modesto Saukaičio antrųjų mirties metinių ir simboliškai uždaryti beveik tris mėnesius centre eksponuotą jo parodą „Tarp aukso dulkių ir Fluxus“. Pagerbdami Modestą, skaitė savo ir kitų poeziją, prisiminė, juokėsi ir braukė ašarą. Tada gerė vyną ir šoko. Nes šiuo metų laiku, kai dangus nusileidžia ant žemės, norisi prisiminti mirusius. Modestas buvo savotiškas Vilniaus katinas, vaikščiojęs ten, kur jam patinka, nuolat sutinkamas visų, – besiplaikstančiais šviesaus lietpalčio skvermais, su atpažįstama iš tolo purių žilų plaukų kupeta, o kartais neribotam laikui pradingstantis. Saujelė žmonių, kadais pažinusių Modestą, artimai ar tolimai draugavusių ar tiesiog kolegų, būriavosi siauroje Malūnų gatvėje, vienoje iš nedaugelio dar išsaugojusių akmenimis grįstą grindinį. Stoviniavo, klegėjo, rūkė, kartkartėmis pabaidomi mašinų, pradardančių siaura lyg arterija gatvele, signalų. Kažkurią akimirką vienu ypu išsižiebė gatvės žibintai, viską nuauksindami ta ypatinga naktinių Vilniaus senamiesčio gatvių šviesa. Ant apšviestų šaligatvio plytelių juodavo užgesintų cigarečių įdagai, užantspauduoti prašvilpiančių paspirtukų ir dviračių padangų. Stebint iš viršaus tas mažas būrys turėjo gniaužti kažką viduje, kas nematoma plika akimi, bet apčiuopiama energiška, – tebepuoselėjama jausmą tam, kurio nebėra. Įvyko mažytės ir jukios artimo meilės mišios, šalimais dunksant prožektorių ir artėjančio priešpilnio paryškintai Šv. Onos ir Bernardinų ansamblio ochrai. Tebūnie, tas kažkas – irgi aukso dulkių spalvos.

– EGLĖ FRANK –

PAULIUS JEVSEJEVAS

Vilniuje

Lig šiol nėra buvę, kad paukščiai keliauninkai skristų į neegzistuojančius šiltuosius kraštus ar upės graužtųsi kelią per uolynus ir dykumas, tekėdamos į jūrą, kurios niekur nėra. Todėl kad Dievas, kurdamas ilgesį, jam paruošia ir tikrovę; tačiau mūsų ilgesys yra ir mūsų garantas, ir palaiminti pasiilgusieji namų, nes jie parkelias namo!

Saufas, arba Softa. Karen Blixen, „Naras“, vertė Zita Marienė

Miesto greitkelis,
degalinė, makdonaldas,
kelios nuplikę kalvelės
ir tarpai
tarp sutankintų daugiabučių lyg dantų, –
štai šitai Vilnius man postringauja
apie laisvę.

Tačiau kažkas nutiks – gal karas?
gal ne tik, įvyks nelauktas
poslinkis, ateis
susitikimų metas, –
sutrūkinės į pikselius portretai.

Vilniaus idilė

Virš bažnyčių – ružavas
šašlyko garas;
mes milžinai – nurimę
kaip kapibaros.

Aptemptos šlaunys – stangriai
suslėgtas asfaltas;
džipas tėvas žiba –
biškį katafalkas.

Kepam ant saulės –
ataušim rytoj;
lietuvis – laimingas
kašnis burnoj.

Alio Balbieriaus nuotrauka

In memoriam

Iš užrašų

Kai Osvaldas Balakauskas susitinka mane Gedimino prospekte, tai sustoja, pasisveikina ir pabučiuoja į abu skruostus. Per atstumą, kaip teatre.

Jaučiuos tuomet visišką nulį arba iliuzijų protokolo poniją, tik ne toji, kurią derėtų pasveikinti dviem bučiniais.

Ir kodėl dviem? Kodėl ne trimis, kodėl ne vienu?

Gal du bučiniai – kaip Lenkijoje ar Prancūzijoje?

Balakauskui tiko būti Krokuvoj ir Paryžiuje, atrodė kaip namie. Gražiai lenkiškai jisai šnekėjosi su Droba ir Pociėjumi Sandomiro pilyje. O Paryžiuje – gražiai prancūziškai.

Ir tiko jam, kad balsas jo – tylus. Ir nuolatos šiek tiek pakimęs būdavo.

Susitikus Rima Mikėnaitė greta, kaip visuomet, ji atlaidžiai šypsosi, be žado iškilniai pastoviniuoja, paskui ramiai nusilydi savąjį Balakauską prospektu link Žvėryno. Yra sakiusi, kad iš jų langų net Vingio pušys matyti.

Aš einu link Katedros. Arba niekur. Arba pas Gienę blynų. Arba į „Snoro“ bankelį išsikeisti Ūlos paliktų 20 eurų.

Balakausko „Praviri šuliniai“ gražūs, kaip ne šios žemės. Ir Levuko Gutausko eilės ten gražios. Balsas ir instrumentai pina dangišką harmoniją ritmu be svorio centro. Katkus sakė, lai Osvaldas diriguoja, nes Boulezas Paryžiuje savo kūrinių diriguoja, nors muzikantai du, o jūs čia keturiose – skirtingi pulsai.

Ūla grojo Balakausko „Marmuro medį“ ir „Sidabro paukštę“ su Karnavičium. Gaila, neįrašė. Dabar geriau pavyktų, nes marmuras ir sidabras jau sugėrė laiko ženklus.

Balakauskas – lyg puošni vaza ant aukštos aukštos lentynos. Matau, o pasiekti negaliu. „Ir kaip tu, Rima, sriubą jam įtaikai?“ Nepaaiškina.

Balakauskas stebi balakauską savyje.

2000

– GIEDRĖ KAUKAITĖ –

Kultūra ir jos masinis vartojimas

Kalbėti apie šiandienos kultūros situaciją norėčiau pradėti nuo bendrybių bendrybės – žmogiškos socialinės aplinkos, kurioje gyvename. Šiandienai vis dažniau ją įvardijame keliais žodžiais: „čia ir dabar“ ir „atmintis“. „Čia ir dabar“ – šių akimirka suvokiamas gyvenimo momentas, toje gyvenimo momentų eilėje yra ir kažkas, kas pačia mūsų atmintimi tam priešinasi. Man atrodo, kad pirmasis teiginys mus sieja su biologine mūsų prigimtimi. Mano šuva Džoika teturi nedaug atminties, ji visada yra tik „čia ir dabar“, o man atmintis yra kažkas absoliučiai žmogiška. Man atrodo, kad didžiausia atminties saugotoja yra religija, kasdien aktualizuojanti tūkstantmetę praeitį, ją vis atmenanti tuo nepaprastu sakraliniu žodžiu: „tikiau“. „Čia ir dabar“ – tai telefoninės programos, atskiriančios žmones, paskandinančios juos kažkieno dirbtinai sukurtose fantazijose, paverčiančios kūno malonumus esmine gyvenimo siekiamybe. Tuo pat metu gyvename nuolatinių virsmų amžiuje. Nebepasitikime atmintimi, praeitimi, ją vis dar reikia verifikuoti dabartimi, o nuo gyvenime suvokiamų faktų, „čia ir dabar“ paviršutinių faktų niekaip nepereiname į jų gilumą, sąsajas, reikšmes, nematome giliųjų, vidinių reiškinų procesų. Jei jų nėra daugumoje, viešumoje, bendruomenės bendrybėje, mes jų ir nepastebime.

Tad noriu pereiti prie mane vis kamuojančio klausimo: ką reiškia žmonių dauguma? Suprantame, ką reiškia rinkėjų politinė dauguma pačiai politikos veikimo formai ir turiniui, bet dažnai nesuprantame, ką reiškia dauguma kultūros vartojimui ir meno formų stiliui. Šis klausimas natūraliai iškilo tradicinei (vis dar) muzikai toje prievartinėje popso muzikos apsuptyje, būgnams mušant mažai kintančius ritmus, tą nuolatinį maršą, taigi ir šokio žingsnį iš dviejų arba lengvai besisukančių šokį iš trijų smūgių. Tai, kas kartojama milijonus kartų ir be ribų kelia malonumo kultą, muša tau į visą pasaulio suvokimą ir, svarbiausia, į tautinio identiteto suvokimą. Tam reiškiniumi kultūroje turime net keletą terminų: „stilius“, „mada“.

Mada yra iš to „daug“ atėjusi sąvoka. Kodėl? Gal tai biologiskai užprogramuotas dalykas, išaugęs iš mėgdžiojimo instinkto? Kiek tai yra susiję su socialiniu žmogaus veikimu, būtinų įpročių ir elgsenos įtvirtinimu? Matome, kad vadinamasis visuomenės demokratizacijos procesas masiniam vartojimui atvėrė plačiausius vartus. XX a. jau buvo totalinės komercializacijos amžius. Kuo masiškesnis pardavimas, tuo geriau klesti verslas. Viso pasaulio ekonomika priklauso nuo to žodelio „daug“. Remdamasi daugumos siekiu klesti reklama, įsisunkusi į visas žmogaus veiklos sritis. Reklama, kuri vartojama net ja netikint.

To „daug“, pasirodo, reikia ir kultūrai, jos kuriamoms formoms. Bet čia tarsi rūke neryškiai iškyla individo klausimas. Kas yra „aš“ toje daugumos apsuptyje? Kokią jis turi vertę? Socialiniame gyvenime, toje rašytinėje aplinkoje, t. y. moksle, filosofijoje, individai, visokie „aš“ individo poziciją yra aptarę daug kartų, visos tos knygos yra parašytos asmenybių, lyg ir kreipiantis iš atskirybės į daugumą, lyg ir norint šią paveikti individo, t. y. intelekto, proto, naudai. Juk protas ir suvokimas yra iš esmės individo, žmogaus, bet ne daugumos savybė. Bet daugumos veikimas, deja, yra kitoks. Kiečiausias diktatūros sąlygomis diktatoriaus pasaulio matymas yra prievarta primetamas daugumai, t. y. ją apkvalifikuojantis, sunaikinantis daugybės individų privatų gyvenimą ir mąstymą. Prievarta. Taigi matome, kad dauguma gimdo ir prievartą. „Aš“ su plusu, o „kiti“ – su minusu. Bet nors prievartą įvardijame pirmiausia daugumos atžvilgiu, nuo to daugumos poveikis nesikeičia ir individo atžvilgiu. Čia reikšmės susilieja. Tad kas yra masiškas, „daug“?

Galime konstatuoti, kad čia egzistuoja vienas fundamentalus skirtumas: objektai, kuriuos kuriant ir gaminant manoma, kad jie skirti masiniam vartojimui, skiriasi nuo tų, kurie skirti individui, kuriuos kuriant atsižvelgiama į asmens individualius poreikius, skonį ir interesus. Komercija stengiasi užglaistyti tuos skirtumus gamybos įvairovę, galimybe rinktis, prisitaikyti daiktus sau pagal asmeninį skonį. Bet plačiąja prasme daugumos poreikiai (taigi ir bandant tenkinti galimybę individui rinktis kažką pagal asmeninius poreikius) vis tiek yra suformuojami daugumos egzistencijos naudai, jai nulemiant skaičiumi. Bendruomenė, jos pasaulis yra realūs, bet pats jos veikimas mūsų net neįtampa. Arba neturime kito pasirinkimo, arba net nežinome, kad gali būti kitaip, taip, kaip *man* atrodo, kaip *aš* norėčiau. Veikia visuomenės (daugumos) nuomonė, mados, kolektyviniai įpročiai. Tai, kas yra žmogaus minčių (laikinių) viduje, – tik individo subjektyvios fantazijos, kai veikia pasaulio daugumos realybė. Tad ką reiškia masė, dauguma žmogaus savivokoje ir jo gyvenamosios aplinkos kūryboje, pradedant daiktais, maistu ir baigiant kultūros reiškiniais? Kiek čia yra manipuliacijų masiško priežastimis? Kiek čia yra masinės sąmonės prievartos ir kiek individualaus proto įžvalgų ir supratimo poveikio, kuris nėra masinis reiškinys? Kiek masinė sąmonė turi poveikio visuomenės veiklos formoms ir daiktų, supančių ir veikiančių žmogų, gamybos formoms?

Yra dar vienas fundamentalus dėmuo, kuris gyvuoja kaip natūraliausias gyvenimo bruožas, – kartojimas. Pasaulis sudėtas tarsi iš dviejų pusių: nesikartojimo, kitimo ir pasikartojimo, ką dažniausiai įvardijame dėsnio vardu. Kartojimo sąvoka lyg ir atėjusi iš matematikos pasaulio. Ji, kaip ir kitimas, nusako pasaulio egzistavimo principus. Be kartojimo nėra dėsnio ir pasaulio, tarsi visur viską galime pakartoti. Be kartojimo neįmanoma jokia kūryba, joks pasaulio vaizdas. Be kartojimo būtis būtų neįmanoma. Lygiai kaip ir be kitimo, judesio. Taigi tokia meno šaka kaip muzika išties yra paremta kartojimu – pradedant folkloru ir baigiant sudėtingomis šiuolaikinės simfoninės muzikos drobėmis. Net romantiniai kūriniai, jų privalomos temos ar leitmotyvai yra jų struktūrų kartojimai, jų kitimą ir prasmę nusako kitų muzikos detalių kontekstas. Tad masinė muzika, jos vertės atsiradimas ir būtis remiasi jos totaliu kartojimu. Muzikos gyvybėje tai labai ryšku. Taip nuolatinis kartojimas gimdo atpažinimą ir pats yra refleksinis malonaus jausmo pojūtis. Todėl popsas nevalingai atmata viską, kas yra neprimityvu, iš karto nesuvokiama ir paslaptina. O kūrybos esmė yra siekti to, kas dar nežinoma, naujų nepatirtų formų – šios arba laukia pakartojimo, arba nebesulaukia ir išnyksta.

Šie naivūs klausimai lydi ir mano estetinių svarstymų išeities motyvus – muzikos praktika, mano apmąstoma profesijos esmė, kur jos popsinėse formose itin ryškus, paviršiuje esantis, taigi matomas masinės muzikos charakterio pobūdis. Čia vyrauja šokio (ritmo struktūrų kartojimo), taigi pramogos siekis. Ritmizuotas šokis yra tiesioginė judesio išraiška, kuri yra visiškai būdinga žmogui. Čia vyrauja ritmas, jis susijęs su žingsnio kartojimu. Ir kartu judesys yra laisvas. Nuolatinis kartojimas ir tuo pat metu – laisvė. Taigi binarinė struktūra, kuri žmogui sukelia malonumo jausmą. Gal todėl taip lengvai paklūstame judesio madoms? Kūnas, jo pojūtis ir judesys. Ir čia matome, kad masiškas, daugelio žmonių siekis tiksliai pamėgdžioti kitą kyla iš individo, jo biologinio unikalumo, pojūčių, patirties ir mąstymo. Tad visuomeniniame gyvenime viską kartojame.

Kodėl taip vertiname meno stilius, juos nagrinėjame ir keliamo? Stilius – tai tam tikrų detalių atranka ir jų sąsajos, tam tikrų jų bruožų vienybė, taigi nulemta pakartojimų. Jie visi liudija kažkokią daugumos nuomonę, kažkokį skonį, atėjusį iš individo supratimo, ir jais matuojame istorijos prasmę. Individo mąstymas ir daugumos mąstymas. Kur čia ribos? Gal jų net nereikia atskirti? Bet kas tą poveikį paverčia bendrybe, į kurią remiasi dauguma ir kurios mes nepastebime arba kurią kitaip įvardijame?

Tad pažvelkime į populiariosios muzikos struktūrą masinio suvokimo požiūriu. Pirmas ryškiausias požymis – motyvinų struktūrų nuolatinis kartojimas. Tai lemia trumpą kūrinių apimtį ir kartojamo modulio dydį, kuris yra labai lakoniškas. Todėl ji beveik nekeičiant galima daug kartų pakartoti. Kartojimas lemia jo struktūrą. Kartojimas yra apribotas laiku. Iš pradžių jis žadina dėmesį, laukimo pojūtį, o po tam tikro jo kartojimo laiko tą laukimo jausmą slopina. Slopina ir kartojant atsirandančių prasmės asociacijų erdvę. Dažnai tos struktūros pakartojamos po kitų struktūrų skambesio. Kažkada kalbėdamas vienoje televizijos laidoje apie popso kūrybą pateikiau tokį spontaniškai padarytą neva eilėrašį: „Kemsu, kemsu, kemsu, kemsu... ir atkemsu.“ Jau nuo pirmo žodžio klausytojui kyla kažkokių asociacijų, jos auga ir dingsta. Tokios yra absoliučiai visos popsinės dainos. Jų kūrėjai giriasi parašę šimtus dainų, nors, kaip yra pasakęs kompozitorius Osvaldas Balakauskas, tų smulkių skambesio detalių, atplyšusių nuo skambančios muzikos visumos, visa muzikos erdvė knibždėte knibžda. Tereikia tik kokią pasigriebti ir kokioje dainelėje daug kartų pakartoti. Kūrinyje paruoštas atlikėjui. Tekstas dažniausiai visai nesvarbus, ypač prasmės požiūriu. Pavyzdžiui: „Šiandien oras gražus. Jau atsikėliau“ (pakartoti mažiausiai 4 kartus su pasirinktu, iš kažkur atėjusiu motyvėliu, jį vis po truputį keičiant). Tad ką matome – suvokimo paprastumą ar, tiksliau sakant, primityvumą? Tad galima sakyti, kad masėms skirtų dalykų svarbiausias bruožas yra primityvumas ir jų neribotas kartojimas, iki jie tampa visuotinai atpažįstami. Prasmė čia ne tiek redukuojama, kiek atkarojama masiškai daugumos vartojamas klišės. Čia slapta redukuojamas ir individualus prasmės supratimas, kuris yra visuotinai nenusakomas. Nors supratimo klišės čia veikia.

Tad kokį istorinį kultūros plėtotės vaizdą šis požiūris atskleidžia? Nuo primityvių veiksmo ir suvokimo struktūrų link jų tirštėjimo, sudėtingėjimo. Tačiau popse ir apskritai muzikoje svarbiausias elementas yra ritmas. Fiziologiškai žmogaus reakcija į staigų garso smūgį yra refleksiškas raumenų timptelėjimas, paprastai žmogus jo nė nejaučia, jei jis yra nestiprus. Visas žmogaus kūnas veikia ritmiškai, pradedant širdies plakimu ir baigiant tam tikru laiku pasikartojančiais, tam tikru tempu vykstančiais refleksais. Dar įdomiau, kad pasikartojantis fiziologinių ritmų tempas turi net gyvybinę reikšmę žmogui. Kai kurie ritmo tempai veikia raminančiai, kiti

tempai – erzinančiai. Tai pastebėjo ir medikai, muziką taikydami terapijai.

Ritmo esmė tad yra tam tikrų jo struktūrų nuolatinis kartojimas, kuris pagrindžia ir besikartojančius šokio žingsnius, ir visą dainelių ritmą. Iš Lietuvos radijo stočių negirdėsit nieko kito, tik „bum čik, bum čik, bum čik“. Popsas be būgnų mušimo jau lyg ir nebe popsas. Tad Lietuvos radijas – būgnų muzikos radijas. Toks yra radijo programų rengėjų skonis ir kultūros lygis. Ir kartu matome šio proceso ribą, kai auga ir visuotinai egzistuoja taip pat ir masiškai suvokiamos muzikos formos, susijusios su garso smūgiu ir judesiu. Taigi tai, kas yra absoliučiai populiariau socialiniame, bendruomeniniame žmonių gyvenime. Ką mes įvardijame popso vardu. Ir kartu matome, koks nevienalytis yra popsas. Kiek daug čia kūrybos kibirkščių, asmeniškumo, talento ir originalumo. Tarsi vyktų tas senovinis graikiškas kultūros plėtros procesas nuo nesudėtingų iki daugiareikšmių formos prasmės reiškinų. Ir popsas bei jo suvokimo sąlygos šiandien taip pat vis sudėtingėja. Kur link?

Žvelgiant į tradicinės muzikos padėtį popso įsitvirtinimo apsuptyje yra galimos dvi šio proceso šiandieninės raidos kryptys: tradicinės, šiandien popsininkų vadinamos tik akademinė (kelių tūkstančių metų senumo) muzikos paveldo laipsniška užmarštis, ją paverčiant muziejiniu eksponatu. Arba geriausiu atveju tas senos muzikinės kultūros virtimas labai nedidelių, išsilavinusių, intelektualiu, kultūrinę atmintį išlaikiusių socialinių grupių tapatybės ženklais. Duok Dieve, kad tuomet čia atsirastų valstybių, kurios finansuotų dar išlikusias konservatorijas ar operos teatrus. Kaip baroko laikais aristokratinė kultūra ženklino valdančių socialinį sluoksnį, taip ir šiuo atveju praeities muzikos išsaugojimas būtų ženklas tų, kurie vis dar saugoja kultūrinę atmintį. Taigi kito, masinio, stiliaus amžiuje. Kito popso amžiuje. Abu procesai ryškūs pasaulio kultūroje. Atminties reikšmė, praeities formų prasmės išlaikymas arba užmarštis. Kitų bendruomenių ženklai, tapatybių savastis, kitos žmogaus gyvenimo vertybės, mados, kurių formų dar net neišsivaizduojame. Tad toks nedidelis žvilgsnis į muziką. Tačiau kultūra visuomenėje tokia daugialypė.

Ką reiškia daugumos suvokimo dėsniumi kitoms meno šakoms? Kaip jie keičia tų meno reiškinų būtį ir formą? Čia tik keletas neprofesionalus žodžių iš gyvenimo kultūroje palėpės. Pradėsiu nuo literatūros, kur to vartojimo masiškumo, prie kurio taikosi kūrėjai, visuotinai lyg ir nėra. Tačiau atskiri žanrai savo paskirtimi kalba ką kita. Štai kad ir toks žanras kaip kriminaliniai romanai. Jiems pripažįstama daug literatūrinių vertybių, bet tik kaip rašymo stiliaus priedų, nenusakant žanro esmės, jo paskirties. Tai populiarioji literatūra, sutrumpintai – popsas, nors čia nėra jokio ryšio su popso dainelėmis. Esmė čia turinis. Nusikaltimas ir (romano esmė) jo išaiškinimas. Sukurti mįslę ir ją išaiškinti. Įtampa ir jos laipsniškas (pasakojime) atpalaidavimas. Kriminalinio romano alfa ir omega. Tai ir daugelio ne kriminalinių romanų pasakojimo intrigos esmė ir pasisekimo laidas. Pati romano intrigos ir skaitytojo dėmesio išlaikymo spyruoklė. Kliše, kuri kriminaliniuose romanuose gyvuoja jau du šimtmečiai. Jei turinio struktūros klišės yra masinio vartojimo prielaida – ar tai yra popso muzikiniu požiūriu? Gal tai žmogaus psichikos savybė, kaip ir atmintis ar dėmesys? Literatūros, bet kokio pasakojimo esmė – tiesos atskleidimas, taigi ir paslapties kūrimas ir jos išaiškinimas. Bet kur čia riba tarp individualumo ir masiškumo, juk masės susideda iš individų? Taip palaipsniui įlendame į specialių, atskirų mokslų sritį, kur vienas ryškus išaiškintas, akivaizdus dalykas uždengia aibę neaiškių klausimų. Literatūra, knyga yra asmeniškiausias, individualiausias dalykas, kur mada ir masinio vartojimo bei suvokimo dėsniai yra menkiausiai matomi, nepaisant leidyklų komercijos.

O kaip su daile? Kapinių mados, apsirengimo stilius ar reklamų menas. Kur čia dauguma kuria savą supratimą, stilių ir vertybes? Ir čia popsas įsiveržia per kartojimą, per madas, per daugumos skonį buvimą. Ir vėl kur čia ta skirtis: gera ir bloga? Čia labiau atsiremiamie į individą ir mažiau į daugumą. Bet popsas mūsų siejamas su beskoniskumu, kaip ne visai daugumos, bet individo savybe. Ir kokios būtų jo visuotinės normos, apibrėžtys?

Ir ką mes suprantame? Supratimas bendruomenėje yra tai, kas susiję su tuo, kas yra vieša, t. y. kas yra viešas kalbėjimas. Kalbėjimas visiems, t. y. tiems, kurie supranta, kas kalbama, ir tiems, kurie nesupranta. Kalbėjimas, pretenduojantis tapti atmintimi. Mintys, kurios yra pasakomos visiems. Iš to kalbėjimo klostosi ir visuotinis įvykių ir reiškinų supratimas bei jų atminimas. Tos viešos kalbos sklaida ir refleksija, reagavimas kartu yra ir aplinkos reiškinų įsisąmoninimas, apmąstymas, viešas įtraukimas į atmintį. Tai daugumos prerogatyva. Tik daugumos, kuri sąmoningai, valstybiniu viešu būdu per edukaciją ir intelektualią atranką tvarko daugumos interesus atitinkančius faktus kaip visuotinę bendruomenės atmintį, vardu.

Nemotinystė

Ji mane išdavė. Kartu ėjome į darželį, į tą pačią mokyklą, klasę. Per matematiką sėdėjome viename suole. Studijų metais Saulėtekyje susitikdavome jungiamuosiuose rūmuose, rūkydavom, gerdavom juodąją arbatą ir besibaigiant pertraukai nusprenddavome – velniop, varom pas ją klausytis muzikos ir naršyti internete (internetas namuose tuomet dar buvo naujovė). Vėliau gyvenimo keliai išsiskyrė – taip intensyviai nebebendravome, buvo epizodų, kai iš viso nedraugavome, gyvenome skirtinguose kontinentuose, po to kai kuriais laikais susieidavome, o praėjus daugybei laiko vėl atnaujinome ryšį. Ir žinojau, visais savo pajautimais, kad ir kas nutiktų, kad ir kiek metų nesimatytume, nesikalbėtume, ji vis tiek bus mano geriausia draugė. Nes kitos vaikystės, paauglystės ir jaunystės nebus ir kito tokio žmogaus, su kuriuo gyvenimas eitų paraleliai, irgi nebus. Bet vieną dieną, pareikšdama, kad laukiasi, ji mūsų draugystę išdavė. Taip, mes skirtingos, ir tai, ką veikiame gyvenime, skiriasi, bet mes visad ten pat, ant to paties gyvenimo laiptelio dangaus (ar velniai žino ko) link. Ir dabar štai, prašom – ji laukiasi. Atkiša gabaliuką aptrupėjusio traškaus riestainio, mums bevaikščiojant Naujamiesčio daugiabučių kiemais: „Norė? Man padeda, kai pykina, visad turiu kišenėje.“

Ji nusprendė tapti mama. Kažkuo fundamentaliai kitu, nei aš, nei ji pati buvo prieš tai. Ir tai viską keičia. Mus. Mūsų santykį. Mane! Žinoma, supratau, kad tai kvaila, juk negaliu jai už tai priekaištauti. Bet motinystė, jaučiau, mus atskiria negrįžtamai. Tai yra išdavystė, nes nemotinystė – mus anksčiau siejusi realybė – dabar atsirišo ir abi pabirome kas sau. Ant to paties laiptelio mes jau niekada nebestovėsime.

Po kurio laiko, kai pamačiau jas abi, jau buvau jai atleidusi. Apie išdavystę ji nežino iki šiol.

Praėjus metams, kitą vasarą lankausi Barselonoje. Liepa. Karštis. Už bausmę, lyg būčiau burnojusi prieš gamtą, saulė degančiu bizūnu plieskia man nugarą. Kenčiu. Kitoje gatvės pusėje „Come In“ – knygynas, prekiaujantis knygomis anglų kalba. Pagaliau! Praveriu duris – oro kondicionierius. Ach... Gaivus knygų lapų šiurenimas, murmesiai, kortelių skaitytuvo pypsėjimas. Tą popietę ten praleidžiu neproporcingai daug laiko. Ne tik dėl vėsos. Bet ir dėl to, kad negaliu nuspręsti, o tiksliau – sau prisipažinti, kad gal vis dėlto noriu nusipirkti knygą pavadinimu „Motherhood“. Vietos krepšyje į Vilnių užteks tik vienai ar dviem (jei ne storulės). Kitoje lentynoje pūpso Wisławos Szymborskos poezijos rinktinė. Bet... „Motherhood“? Mėtų žalumo ir jurginų rausvumo viršelis. Vynuogių kekė centre. Čiupinėju, braukiu smiliumi per ją. Skanu? Taip, tik vynuogės... stiklinės.

Ignės Grikevičiūtės nuotrauka

„Motherhood“ (2018) – kanadiečių rašytojos Sheilos Heti autobiografinis romanas. Apie motinystę ir / ar nemotinystę. Artėjant keturiasdešimtmečiui, romano herojė jaučiasi priėjusi ribą – turi nuspręsti, ar nori vaikų. Nemotinystės kaip trūkumo ir laiko temos čia tarsi du ratai, kuriais rieda dviratis. O abejojant, kaip vairu, jis sukiojamas šen ir ten.

Kas kita, jei ne motinystė yra pagrindinė moters gyvenimo veikla? Ir kaip kitaip galima išreikšti patirties trūkumą, nepadarant to trūkumo pagrindinio, klausia Heti herojė. „Jei atsisakau žaisti futbolą, ar mano atsisakymas yra futbolo žaidimo dalis? Motinystės patirties trūkumas nėra motinystės dalis. Ar yra?“ Norėti vaikų ir nenorėti norėti vaikų. Vienas aktyvus, kitas – aktyvumo trūkumas, įvardija ji. Kaip nenorėjimo ir neturėjimo patirtį paversti į aktyvą? Nemotinystės klausimas į mano orbitą pirmiausia įpuolė būtent šia briauna – kaip trūkumas. Jeigu aš neturėsiu vaikų – kažko svarbaus nepatirsiu, nesuprasiu ir negausiu iš gyvenimo, galiausiai liksiu viena. Viena dėl dvejų priežasčių: pirma – dėl to, kad moterys, turinčios ir neturinčios vaikų, sukasi skirtingomis orbitomis. Ir tai mus drastiškai atskiria (žr. pavyzdį su mano geriausia drauge). Antra, viena – nes nebus kam savęs pratęsti. Šį suvokimą jausmiškai (ne šiaip, intelektualiai) išgyvenau kartą – Kūčių vakarą dengdama stalą mudviem su mama. Lyg nukritęs plono stiklo kalėdinis žaisliukas po visą mane pažiro suvokimas, kad kalėdinių stebuklų šiuose namuose niekam neberekės. Ties manimi viskas ir pasibaigs. Mano sąmonę ištinka egzistencinis trūkis. Tary-

tum palengva trauktum sodinuką iš žemės, tikėdamasi, kad išlįs visa šaknis ir galėsi sėkmingai jį persodinti. Bet staiga ji nutrūksta. *Po paraliais!* Trūkis reiškia suvokimo, kad nebūsi mama. Trūkis reiškia suvokimą, kad mirsi. Esi baigtinė. Ką sužinojai, patyrei per dešimtis ir dešimtis metų, liks čia, su tavimi ir niekur nebekeliaus. Tavęs tiesiog neliks. Paprasčiausias savo mažumo išgyvenimas. (Net gražus, koks paprastas.) Ir aš nekartosiu to, ką darė mano mama. Nors iki galo nesuprantu, kodėl turėčiau. Kodėl turėčiau atsisakyti to, ką turiu dabar, ir užsiimti motinyste.

Heti herojė tai vadina galynėjimusi. Tarp noro turėti vaiką ir noro kurti. Jai tai du vienas kitam galbūt trukdantys dalykai. Motinystė, kaip žadanti tiek daug, bet be jokių garantijų, kad taip ir bus, ir nemotinystė, kaip laisvė ir laikas kurti, daryti tai, ką ir taip darai, tęsti tokį gyvenimą, kuris tave tenkina, kuriame išsipildai, nenutekindama savęs kitur. Galiausiai Heti herojė konstatuoja, kad nusprendė neturėti vaikų, negalėdama nuspręsti, ar iš tikrųjų jų nori. Kažkuriuo metu gyvenime neturėdama vaikų pati sau tampa vaiku, pradedi gyvenimą iš naujo, su savimi, sako ji.

Trūkumas, bandymai jį perfrazuoti kaip aktyvią veiklą ir abejonės romane veriasi per laiko pajautą. Vienu metu laikas ir kaip epizodiškas (tarpas apsvairstant motinystę, kuris tiesiog nunyksta), ir kaip apimantis visą gyvenimą. Moters gyvenimo tarpsnis yra 30 metų, sako ji. Per juos turi padaryti viską – susirasti vyrą, pagimdyti, užtvirtinti savo karjerą, išvengti ligų, sukaupti pakankamai pinigų privačioje banko sąskaitoje, kad vyras visko nepraloštų. Moters kūnas, anot jos, ir yra pats laikas ar arčiausiai to, ką suprantame kaip laiką. Ar nekeista, sakau kartą draugei, kad gyvenime atsiduri tokioje vietoje, kai, rodos, jis tik ima kurtis iš naujo, jaudinanti kelionė tik prasideda ir kartu kažkas labai reikšmingo baigiasi. Pradžia ir pabaiga viename. Ir tai nesikerta, neprieštarauja vienas kitam, tik neįprasta, anksčiau nepatirta. Motinystė ir nemotinystė kaip ta kekė viršelyje – kaštum, bet...

Vaikštinėju tais pačiais Naujamiesčio kiemais kaip ir tada, kai draugė pasiūlė riestainio. Laižau ledus. Manęs link eina jauna mergina su kūdikiu glėby. (Jų, mamų su vaikais, mieste akivaizdžiai padaugėjo.) Supančiojusi jį į nešyklę, abiem rankomis lyg savo pačios kūno tęsinį apsikabinusi, skubrina. Tik mums prasilenkiant pamatau, kad tai skalbinių gūžė ji taip jaukiai glaudžia prie krūtinės. Lyžteliu ledo dar ir imu pati sau šypotis į ūsą.

– SANDRA AMANKĀ –

Koncerto minia kaip trumpalaikė bendruomenė

Ji stovėjo šalia manęs visą pirmąjį koncerto dalį – aukšta, su išblukusia juoda palaidine, viena, visai kaip ir aš. Nežinojau jos vardo, nežinojau, iš kur atvažiavo, kuo užsiima kasdienybėje ir ar turi šunį. Tačiau kai scenoje nuskambėjo daina – ta, kurią abi, matyt, laikėme kažkokia sava, – mes atsisukome viena į kitą ir šyptelėjome. Tai nebuvo mandagumo gestas. Būtent taip šypsosi žmonės, kurie supranta vienas kitą be žodžių. Pasibaigus koncertui ir išėjus pro salės duris, ji išnyko minioje, ir aš jos daugiau niekada nemačiau.

Įprastame gyvenime bendruomenės ir tarpusavio ryšiai formuojasi lėtai. Tam reikia laiko, bendrų patirčių, pasitikėjimo. Mes vargiai pažįstame savo kaimynus, su kuriais dalijamės ta pačia daugiabučio siena, o gatvėje kasdien praeiname pro tūkstančius veidų nepakeldami akių. Tačiau koncerte šis ilgas procesas stebuklingai sutrumpėja iki kelių minučių ar net vienos dainos.

Kas sukuria šį ryšį? Lengviausias atsakymas būtų bendra patirtis, tačiau ji vienija ir tuos, kurie laukia vėluojančio autobuso ar stovi eilėje pašte. Tokiose situacijose mes netampame bendruomenė – liekame atskirais individais, atsitiktinai atsidūrusiais toje pačioje vietoje ir laukiančiais, kol tai baigsis. Koncerte viskas kitaip, nes žmonės ten atsiduria ne atsitiktinai, o vedami asmeninio pasirinkimo. Nepažįstamasis, stovintis šalia tavęs, priėmė tokį patį sprendimą kaip ir tu: nusipirko bilietą, skyrė savo laiką ir galbūt net atvyko iš kito miesto vien dėl to paties atlikėjo ar muzikos skambesio. Muzikinis skonis – ypač jei tai ne pati populiariausia muzika – dažnai atspindi gilesnius dalykus: žmogaus pasaulėžiūrą, vertybes ir tai, ko jis ieško gyvenime. Todėl koncerto minia nėra tiesiog atsitiktinis susibūrimas – tai erdvė, kurioje susitinka panašiai pasaulį jaučiantys bendraminčiai. Net ir tie, kurie atėjo „tiesiog išėiti į žmones“, sąmoningai pasirinko būtent šią aplinką, o ši bendra valia būti čia ir dabar tampa pirmuoju bendruomeniškumo pamatu.

Prie šio pamato prisideda ir kažkas, apie ką retai susimąstome: fizinis artumas. Šiuolaikiniame gyvenime esame įpratę saugoti savo asmeninę erdvę – autobuse stovime kuo toliau vienas nuo kito, kavinėje renkames stalą nuošaliau, gatvėje instinktyviai prasilenkiame išlaikydami didesnį atstumą. Tačiau koncerte visi šie neišsakyti susitarimai nustoja galioti. Mes stovime petys į petį su nepažįstamais žmonėmis, jaučiame jų šilumą, kartu linguojame, kartais net apsikabiname. Kasdienybėje toks fizinis artumas su nepažįstamuoju būtų keistas ar net nemalonus. Čia jis tampa natūralus, nes yra bendras – niekas neprašo leidimo, nes visi jau sutiko su ta nerašyta taisykle, kai žengė pro salės duris. Ir šis kūniškas buvimas kartu, kai muzika jaučiama ne tik ausimis, bet ir per vibraciją, per judėjimą, per žmonių bangą aplink tave, yra dalis to, ko jokie kiti susibūrimai neatstoja.

Žinoma, galima kvestionuoti, ar šis ryšys yra tikras. Psichologijoje egzistuoja emocinio užkrato sąvoka, kai žmonių jausmai minioje plinta kone nesąmoningai. Gali pasirodyti, kad mes šokame ir dainuojame tiesiog atkartodami aplinkinių elgesį, o šypsena nepažįstamajam tėra garso decibelų ir adrenalino sukeltas refleksas. Tačiau ar tai sumenkina pačios emocijos tikrumą? Juk net ir artimoje aplinkoje – šeimoje ar draugų rate – mes perimame vieni kitų emocijas: juokiamės, nes juokiasi kiti, liūdime kartu su nuliūdusiu draugu. Mes esame socialinės būtybės, o koncerte svarbiausia yra tai, kad žmonės sau leidžia atvirai jausti. Aplinkinių buvimas tampa ne kliūtimi, o palaikančia sąlyga šiai laisvei.

Vienas įspūdingiausių momentų bet kokiame koncerte yra akimirka, kai atlikėjas nuleidžia mikrofoną, o tūkstintinė minia tęsia dainą vienu balsu. Niekas to nesurepetavo ir nedavė komandos, tačiau visi intuityviai žino, ką daryti. Tokiu metu tarsi išsitrina riba tarp scenos ir publikos. Tai gryniausia trumpalaikė bendruomenė išraiška – kolektyvinis veiksmas be jokio išankstinio susitarimo, vedamas

tik bendro žinojimo, kad šią akimirką mes esame kažkas daugiau nei pavieniai asmenys.

Verta susimąstyti, kad gyvename laikais, kai bendruomenės sąvoka atrodo platesnė nei bet kada. Socialiniuose tinkluose galima prisijungti prie grupių pagal bet kokią interesą, rašyti žmonėms kitame žemyne, kurti ryšius su tais, kurių niekada nesutiksime akis į akį. Ir vis dėlto kažko trūksta. Skaitmeninės bendruomenės veikia pagal kitokią logiką – ten žmogus kruopščiai konstruoja savo įvaizdį, pasirenka, ką rodyti ir ko nerodyti, o santykis su kitu dažnai yra filtruotas, apgalvotas, redaguotas. Koncerte tokio pasirinkimo nėra. Negalima pasislėpti už ekrano, negalima perredaguoti savo reakcijos ar atidėti ją rytojui. Viskas vyksta čia ir dabar, ir tas betarpiškumas – kai matai tikrą žmogaus veidą, girdi tikrą jo balsą, jauti tikrą jo energiją – yra tai, ko skaitmeninė erdvė, kad ir kaip stengtųsi, iki galo negali atstoti.

Visgi koncertas baigiasi, užsidega šviesos, minia pajuda link išėjimų, o mes grįžtame į savo įprastą rutiną. Gali pasirodyti, kad tas trumpas ryšys buvo nereikšmingas, tačiau iš tiesų yra atvirkščiai. Ši bendruomenė ypatinga būtent dėl savo neįpareigojimo. Čia nereikia palaikyti santykių, atsakinėti į žinutes ar apsimentinėti. Koncerte gali būti toks, koks esi tą akimirką – išvargęs, pakylėtas ar liūdnas, – ir minia tave priima be jokių klausimų. Paradoksalu, bet tas nepastebėjimas ir vertinimo nebuvimas sukuria erdvę tiesiog būti savimi.

Tai – kitokia ryšio forma, kurios taip trūksta kasdienybėje. Gatvėse esame įpratę praeiti vieni pro kitus nuleidę akis, tačiau koncerte bent trumpam patiriame tikrą, nors ir nebylų, susitikimą. Be žodžių, be vardų ir be išankstinių istorijų. Lieka tik muzika ir tas trumpas šyptelėjimas, reiškiantis: „Suprantu. Aš irgi.“ Ir kartais to visiškai pakanka.

– SAULĖ VASERYTĖ –

Mano kalėjimai Lietuvoje

► Atkelta iš p. 1

Rugsėjo 15-ąją pradėjau eiti pareigas Universitete. Pas-tatas, iškilęs XVIII amžiuje, buvo ne per geriausios bū-klės, bet auditorijos šviesios ir erdvios, Prancūzų instituto biblioteka* puikiai aprūpinta, o santykiai su kolegomis malonūs. Buvo matyti, kad jų nuomonė apie komunistinį režimą sutampa su manąja, bet nebyliu susitarimu iš atsargumo apie tai niekas nekalbėjo. Mano ir Aldonos bičiuliai, priešingai, nesivaržydami atvirai kritikavo naująją valdžią. Sklido šnekos, kad daug žmonių buvo suimta, dažniausiai vidury nakties, ypač ankstesnės valdžios ir laisvųjų profesijų atstovų; kalbėta net apie dingusius pasiturinčius ūkininkus (turtinų neliko po jau seniai įvykdytos žemės ūkio reformos) – jų likimą buvo galima nuspėti. Užtat spauda, kurios darbuotojai buvo pakeisti naujais, liejo entuziazmą naujojo režimo atžvilgiu, stengdamiesi užkrėsti juo kitus. Laikraštis „Tarybų Lietuva“ nesiliovė liaupsinęs grandiozinių komunizmo laimėjimų, didžiausią dėmesį skirdamas priemonėms, numatomoms įgyvendinti Lietuvos žemės ūkyje, kuris buvo pagrindinis naujosios respublikos pajamų šaltinis. Vos tik atėję į valdžią, komunistai nutarė masiškai pakelti atlyginimus – šita priemonė, iš pradžių populiari, netrukus sukėlė kartų nusivylimą: smarkiai pakilo maisto produktų ir kitų būtiniausių prekių kainos, sumažėjo pasiūla, ypač pramonės gaminių. Žmonės juokavo, jog socialistiniame režime labiausiai turi būti dėkingi už tai, kad jis aprūpino lietuvius kaukazišku vynu ir arbūzais, kurių stygių jie anksčiau taip žiauriai jautė!

Ministerija buvo manęs prašiusi laikinai ir toliau dėstyti Šiauliuose, nes turintis mane pakeisti dėstytojas dar nebuvo paskirtas. Taigi tekdavo kartą per savaitę važiuoti iš Vilniaus į Šiaulius ir atgal, o kelionė trukdavo daugiau kaip tris valandas.

1940 metų spalio 20-ąją po paskutinės paskaitos apie septintą vakaro užėjau į Milšteino kavinę, vienintelę padoriją Šiauliuose, kur dažnai sutikdavau kolegų. Šįkart nė vieno. Reikia pratempti valandą. Rytą iš ryto važiuosiu į Vilnių, kur manęs geležinkelio stotyje lauks Aldona; turime aptarti pasiruošimą vestuvėms. Įsitaisau, užsisakau kavos ir pasiimu vieną „Tarybų Lietuvos“ egzempliorių. Naujienos iš Prancūzijos, suprantama, prastos, bet kiek galima pasitikėti komunistine spauda? Kava irgi prasta, tačiau maloniai šildo, ir aš su pasimėgavimu ją išgeriu prieš išeidamas iš kavinės. [...] Tamsu kaip maiše. Kad tik nepaslysciau, ko gero, truputį pašalę! Įsukęs į gretimą gatvę, pajuntu ranką ant peties. Atsigręžiu: priešais mane stovi du vyrai. Neįžiūriu jų, bet matau blizgant revolverį, nukreiptą man į krūtinę. Rankas aukštyn. Neginkluotasis tipas mane greitosiomis apieško ir įsideda mano piniginę į kišenę. Paskui varo mane prie automobilio, stovinčio už poros žingsnių.

– Nagi, lipk!

Be jokių skrupulų esu įstumiamas ant užpakalinės sėdynės; vyras su revolveriu įsitaiso šalia manęs, o kitas sugniaužia vairą. Vagys, sakau sau, pastaruju metu jų gerokai padaugėjo. Koks įžulumas!

– Kur mane vežate?

– Į NKVD.

– Kas tai?

– Gal bent žinai, kas yra GPU?

Priblokštas nieko neatsakau.

Automobilis įvažiuoja pro vartus ir sustoja kieme. Sugriebę už alkūnių, abu vyrai užtempia mane laiptais; įeiname į ryškiai apšviestą kabinetą. Čia esu kruopščiai

apieškomas ir pasodinamas. Nepersimetama nė vienu žodžiu. Mane suėmę žmogėnai elgiasi kaip pantomimos aktoriai. Ar veikia kaip kulto tarnai. Jie pasišalina patikėdami mane sargybiniui, kurį tarysosi atpažinęs – matęs kavinėje arba gatvėje. Vaikinukas, visai jaunutis, dedasi nežiūrįs į mane ir tyli. Jo veidas nubertas spugais. Laukti prailgsta; pasiimu knygą, kurią ką tik nešiausi po pažasčia, – dabar ji guli šalia. Apsimetu skaitąs. Jaučiuosi ramus: tai, žinoma, klaida. Kokių reikalų aš galiu turėti su GPU?

Po valandos durys, kurios buvo užrakintos, atsida-ro. Įžengia rusų karininkas, apsilvilkęs NKVD uniforma (raudona žvaigždė ant rankovės), ir atsisėda prie stalo. Jis mažo ūgio ir su kapitono antpečiais.

– Ateikit arčiau, – sako rusiškai.

Įsitaisau prie stalo priešais jį, ir jis nukreipia man į veidą didžiulės lempos, savotiško prožektoriaus, šviesos pluoštą. Mažiausiai trys šimtai vatų.

– Kokia kalba norite būti apklaustas?

– Lietuvių.

Kapitonas atsako plačiai paplitusiu nešvankiu keiksmu ir liepia spuoogutam vaikinui vertėjauti per apklausą.

– Jūs, aišku, žinote, kodėl buvote suimtas?

– Neturiu nė menkiausio supratimo.

– Mes jums atgaivinsim atmintį. Rasime ir būdą atrišti liežuvį.

[...]

Sukaupęs jėgas, pasipiktinęs protestuoju.

– Reikalauju pasiųsti telegramą į Prancūzijos ambasadą Maskvoje!

Rusas pradeda juoktis.

– Laikote mane kvailiu! Įsivaizduojate, kad jums bus leista susisiekti su savo draugeliais iš Viši...

– Bet aš neturiu nieko bendro su Viši! Prašiau vizos į Londoną, bet man buvo atsakyta. Pati Lietuvos Sovietų Respublikos vyriausybė paprašė manęs čia pasilikti, nors visi mano tėvynainiai buvo repatrijuoti į Prancūziją...

Mano protesto tonas kapitonui akivaizdžiai nepatinka.

– Užsčiau! – sustaugia jis. – O jei ne... Matote, pilieti, – priduria jau švelnesniu balsu, – jums būtų naudingiau prisipažinti. Čia, NKVD, kaltieji prisipažįsta. Visada. Prisipažinkit viską, ir mes kaipmat jus paleisime. Duokit sąrašą žmonių, su kuriais turite kontaktų. Jie neįtaria, kad esate čia. Susemsime juos šįnakt, nieko nelaukdami, ir aš pažadu, kad jie greit neateis suvesti su jumis sąskaitų!

Vertėjas, kuris buvo prastos nuotaikos, nes keliskart veltui reikiš norą eiti pavalgyti, nesulaukęs nusikvatoja. O man anaipol nelinksma.

– Aš nekaltas. Neturiu bendrininkų!

– Gerai, – sako karininkas, – mes duosime jums laiko pagalvoti, kokių nepatogumų sukels šnipinėjimas prieš Sovietų Sąjungą. Dar turite galimybę išsisukti, bet...

Sulig šiais žodžiais įžengia žmogus civiliniais drabužiais (vėliau supratau, kad jis pulkininkas ir NKVD Šiaulių skyriaus viršininkas) ir rusiškai pasako kelis žodžius savo pavaldiniui. Šiam papurčius galvą, pulkininkas kreipiasi į mane.

– Kalbėk, *sukin syn!*

– Aš nieko nežinau, esu nekaltas.

– Aha, ieškai kvailių, ką gi, tau atsirūgs. Įkiškite jį tuoj pat į kalėjimą, į izoliatorių!

Kapitonas paspaudžia mygtuką, ir išdygsta keturi žmogėnai civiliniais drabužiais ir galvažudžių snukiais. Du sugriebia mane už parankių, trečias eina priekyje, o eiseną užbaigia ketvirtas, iš kurio kišenės stirkso revolveris. Jie nuveda mane žemyn į kiemą, ir tas pats automobilis, kuriuo jau važiauvau, nuveža mus prie man žinomo didelio plytų pastato – Šiaulių kalėjimo. [...]

Du iš šių tipų atveda mane į kalėjimo pastatą. Ilgas koridorius, nudažytas ruda spalva, šarvuotos durys... Prižiū-

rėtojas atrakina vienas duris milžinišku raktu. Ir palieka mane vieną naujajame būste. [...] Valandžiukę apžiūrinėju vienutę: jos ilgis ne didesnis kaip du metrai penkiasdešimt, o plotis nesiekia dviejų metrų. Grotuota lempa, įtaisyta sienoje virš durų, sklaidžia šaltą šviesą. Nei lovos, nei čiužinio, nei antklodės, tik kampe aukštas metalinis indas su dangčiu, o kitame kampe – pilnas vandens virdulys. Baisiai šalta. Užsimaunu kailines pirštines, kurių iš manęs neatėmė, užsimaukšlinu ant ausų skrybėlę, o tada susisupęs į paltą susirangau ant cementinių grindų ir priveiktas nuovargio užmingu.

•

Štai jau birželis. Spėju, kad lauke labai gražus oras, nes nuo savo šiaudinio čiužinio, kuris yra žemiau lango, visą minutę, o gal valandą, ką aš žinau, pro siaurą plyšį virš „antsnukio“*** stebiu pailgą žydro dangaus ruožą. Šis reginys vilioja ir kameros draugus. Savo belvederyje sulaukiu svečių. Jie išsiauna, užlipa ant mano čiužinio ir kelias akimirkas žiūri į dangų. Niekas neprataria nė žodžio, bet aš prisimenu Verlaine'o eilėraštį, parašytą kalėjime:

Dangus viršum stogo

Toks žydras, ramus...

Morzės abėcėlė praneša mus stulbinančią naujieną: išvakarėse areštuotas suimtas teigia, kad NKVD birželio 14-ąją pradėjo masinę lietuvių tautos deportaciją. Iš pradžių mes nusiteikę skeptiškai, bet tą žinią patvirtina suimtieji iš kitų kamerų, įkliuvę vakar per „susėmimus“, kurie sistemingai vykdomi naktimis įvairiuose miesto rajonuose. Kalbama ne apie atskirų asmenų areštus: ištisos šeimos, apsirūpinusios vos vienu lagaminu, suvaromos į sunkvežimius ir vežamos tiesiai į stotį, kur jų laukia traukinys su prekiniais vagonais. Kur jis važiuos? Greičiausiai į sovietinę Aziją.

Mudu su Rozenblatu mėginame suprasti šios drakoniškos priemonės priežastis. Numanome jas, bet apie šios operacijos mechanizmą sužinosiu tik vėliau. Kelis kartus atidėta, reikšmingos gyventojų dalies deportacija Maskvos akyse pateisinama kaip darbo liaudies savignyos priemonė – juk jai mirtinai pavojinga buožių, spekuliantų ir nepalenkiamų socializmo priešų mažuma. Kai kurie jų, kaip žinome, jau cypėje, bet šnipinėjimas kavinėse, autobusuose ir traukiniuose, parkuose rodė, kad dauguma antisovietinių elementų toliau gyvuoja: pareigūnai, maištaujantys prieš naujuosius skundimo būdus, buvę karininkai, kunigai, dvarininkai ir t. t.

Mes, Kauno centrinio kalėjimo suimtieji, žinoma, čia ilgai neužsibūsime; netgi stebėtina, kad dar nebuvo išvežti. Tai dienų, galbūt net valandų klausimas. Juolab kad suimtieji, kurie gyveno prie vokiečių sienos, ta pačia Morzės abėcėle mums pranešė, kad jau kelias dienas virš Klaipėdos krašto skraido gana daug nacių lėktuvų, nors anksčiau to niekada nebūdavo. Galbūt tarp abiejų diktatūrų kilis karas. Stalinas atrodo tuo netikįs: kalėjimo draugai praneša, kad pasienyje nėra jokio Raudonosios armijos judėjimo. Galbūt gandai apie karą nepagrįsti. Bet jeigu jie pasitvirtintų, mes būtume masiškai deportuoti. Kad ir kaip būtų, Matorė, broleli, įmerkei uodegą!

Vertė Diana Bučiūtė

* Autorius, matyt, turi galvoje Vilniaus universiteto Romanistikos seminarą, t. y. romanų filologijos studijų centrą, kurio knygų fondai buvo Universiteto bibliotekoje (*pastabos – vertėjos*).

** Taip vadintas medinis skydas, užkaltas ant kameros lango.

Kultūra ir jos masinis vartojimas

► Atkelta iš p. 3

Kur yra ta visiems prieinama kalba? Laikraščiuose, radijuje, televizijoje, internete ir t. t. Pagrindinis to kalbėjimo dėmuo yra refleksija, taigi reagavimas į įvykius ir mintis. Per sąmoningą refleksiją tiesiog į bendruomenės atmintį. Čia iškyla ir kultūros reiškinių refleksijos reikšmė. Visuomenėje, t. y. būtent daugumoje egzistuojanti savivoka, reiškinių įvertinimas ir pritaikymas daugumai vyksta per viešą žodį. Čia gyvuoja meno kritika, kalbėjimas apie visuomenės (daugumos) reikšmę, kultūrą atskleidžiančios knygos, tyrinėjimai ir, kas be ko, edukacija, švietimas kaip žmogiškumo tąsa. Visa tai yra absoliučiai būtina kultūros egzistencijai.

Taigi kas yra refleksija? Tai visas gyvas kultūros gyvenimas: ir atmintis, ir „čia ir dabar“ vykstantis gyvenimas. Kultūra, meno kūryba ir jos viešas suvokimas, refleksija yra lygiai taip pat svarbūs, kaip ir menas, kultūros reiškiniai. Taigi refleksija yra tiesiogiai susijusi su atmintimi, ji pagrindžia meno ir kultūros istoriją, jų prasmės tąsą. Atmintis kartu yra „čia ir dabar“ fenomenas. Tai, ką at-

simename, t. y. ką suvokiame, darome „čia ir dabar“. Tai jau laiko fenomenas. Tad kokia yra tos kultūros refleksijos padėtis Lietuvoje? Reikėtų sakyti – tragiška, nors kol dar yra keletas aukštųjų meno mokyklų, universitetų, kuriuos iš kažkokios inercijos finansuoja valstybė, tai padeda išlaikyti būrelį meno, muzikos, kultūros, filosofijos pasišventėlių, vienišų guru toje verslo ir „gerovės“ valstybėje. Tad lyg ir apsigauname, pamanome, kad viskas yra ne taip blogai.

Tačiau valstybė ir politikai spaudžia, nori sunaikinti kultūros žurnalus, nes jie spausdina vis dar protingus straipsnius, kurių, deja, politikai neskaito, nes jų nebesupranta. Tad kam reikalingi kultūros leidiniai, lietuvių kalba, mąstymas? Pinigai skiriami tik kažkieno gerovei, kurios politikai net nesupranta. Kadangi esu senovinis muzikantas, tad iš tradicijos skaitau visą dar išlikusių kultūros spaudą, nes visokie feisbukai ir internetas yra atminties kapinės, kurios jau sunaikino tokį asmenišką, nepakartojamą žanrą kaip laiška.

Dabar internetas baigia pribaugti meno recenzijas, kaip asmenišką nuomonės raišką. Recenzijas ir asmenišką svarstymą apie meną pakeitė totali reklama, atėjusi iš supermarketų reklamos. Skelbiamas tik besaikiš gyrimas, kur meno tikrovė ir jo tikroji vertė visiškai sunaikinta. Jei tą rašliavą paskaitai – tarsi jau gyvename genijų, tobuliausių menininkų valstybėje. Čia pirmąją rašymą apie popšą. Jei esi popso dainelių atlikėjas, tai reiškia, kad tai darai nepakartojamai tobulai. Kitos nuomonės negali būti, kai sakai, kad tą tobulą dainelę dainuoja tik tobulai, o to vertė kaip automobilių reklamoje. Atrodo, šias iliuzijas lyg turėtų išsklaidyti „pergalės“ „Eurovizijoje“. Bet pats popsas tuos Europos nevykėlius nuožmiai gina. Jiems sutartinai padeda ir visos Lietuvos radijo stotys. Tad toks mūsų „kultūros“ lygis, kai valdžią užgrobė tamsybininkai, t. y. bolševikai (daugumiečiai).

– DONATAS KATKUS –

Reabilitacija pramaišiu su rekolekcijomis

Pabaiga. Pradžia Nr. 10

Penktoji: nusiminimai dėl „sportų“

Svarbiausia – kineziterapija, vis kartojama: malonesniu (daktarės) ar reiklesniais, kritiškesniais sportiškų kineziterapeutų balsais. Bet „sportų“ menkai tegaliu, niekad nebuvau mikli, judri. Pratimai vandeny, baseine, esą itin naudingi, man tiktų. O nepastoviu ant vienos kojos, net guminio gimnastikos prietaiso laiku neperimu iš vienos rankos į kitą, sumaišau jų eilę. Vis noriu atsiremti, prisilaikyti, slidu.

Slidu net duše, bet su dideliu dėmesiu įsižiūri į perspėjimo ženklą: jei ne kultūriniai karai „dėl laisvo žodžio“, gal ir nebūčiau taip įsisteilijusi. Toks pat trikampiukas, tik geltonais apvadais, pakrypusi figūrėlė viduryje (gal stuburas?), užrašas: „Atsargiai – slidu.“ Ir „vaizdų kovos dėl kultūros“ (jei pagal Vaižgantą) emblema galėtų būti panaši: „Atsargiai – žodis.“ Žodžio prigimtis laisva. Komplikacijos tik iš žodžių vartojimo. Nepaslyskite. Su žodžiu reikia atsargiai. Net kovojant už „laisvą žodį“. Iš užsitęsusių kovų „dėl laisvės“ randasi naujos „nelaisvės“.

Kineziterapijos principas – aktyvumas. Judesys ir patys yra principas; verta prisiminti, kad viena iš lotyniškojo principium reikšmių yra *pradžia* („Principium dimidium totius“; lietuvių atitinkmuo: *gera pradžia – pusė darbo*).

Paslysti grožio deivės vardu pavadintame baseine nebuvo gera pradžia. Bet – perspėjimas.

Labiau patinka (tai nereikiška, kad labiau ir tinka) pasyvioji kinėzė (prieštara, bet ir ne visai, jei juda, *sukasi* ir mintys, nematerialūs jų pavidalai...). Ir tie judesiai, kurie yra savaiminiai, kuriems nereikia valios pastangų.

Ar mitrumo, kurio neturiu.

Kiek pajėgiu, einu savaime.

Lengva lazdelė, paveldėta iš kardiologės Ramutės Vidugirienės, palengvina ėjimą, jaučiuosi saugiau. Trūksta tik psichologinės savitaigos – kad jau kaip ir laikas. Kad lazdelė gerai, kad tinka ir pritinka.

•

Žvelgiant į Nemuną: žmogus gali ir pasroviui, ir prieš srovę, šiukšlės – tik viena kryptimi.

Šeštoji: palei Nemuną, su anemona

Vos prasikalusią, menkažiedę, pamačiau ją Nemuno atšlaitėje šaltą balandžio pradžios rytą, saulei tik vos vos pakilus. Apiblukusių žibučių pulkelis, o šalia kelios kitokios, labiau išsišakojusios. Atpažinau *plukes*, daugiskaitines žemaičių *balas*. Marijos mėnesį mama primerkdavo jų, aukštų, vešlių, žaldėjusių pamiškiais ir padaubiais, susstatydavo prie saldinių „sidabru“ papuošto Dievo Motinos paveikslą.

Šventumas, kuris išliko. Kiek nedaug tereikia, kad šventumas pasirodytų, kad įsikūnytų ir išliktų, kad pereitų į besimaišančias su reabilitacijos procedūromis rekolekcijas.

Anemona – vėjų gelė. Išsišakojusi, liaunom šakelėm, įsiūbuojamomis.

Pakartoju Salomėją – eilėraščio „Anemonos“ pirmąją eilutę, *duotąją, leistąją* – frazės ir taško: „Anemonos jau žydi prie Senos.“ Tyliai priduriu: anemonos – ir prie Nemuno žydi. Ilgai galvojau, kad Paryžiaus anemonos kažkokios ypatingos gelės. Gal ir kitokios, juk Versalio soduose žydinčių kosmėjų žiedai daug didesni, puošnesni. Atmintimi siekiuosi *to žydėjimo*, kurį regėjau tik vieną kartą – palei Lūkstą; stiprus vėjas šiaušė ežerą, lenkė anemonų žiedus, toks ypatingas vandens, vešlaus žydėjimo ir vėjo bangavimas, ir visa *kiaurai per širdį*. Frazologizmas – iš Žemaitės, bet ir iš P. Verlainė'o, iš jo lietaus – per širdį (*...il pleure dans mon coeur*).

Saulė ir šaltas, sausas vėjas, lietaus, Nemune, lietaus, be lietaus, be labai seno jo šniokštimo pavasaris neateis, o Jurginės juk čia pat.

Iki pusryčių dar yra laiko, pirmoji procedūra kiek vėliau, baseiną atidedu. Susikaupti ir nueiti iki Lenktojo tilto, kur Ratnyčėlė įteka į Nemuną. Kitas, kitoks upelės vanduo nei Nemuno, šiltesnis, jaukesnis.

Du dabartinės mano laisvės pavidalai: *senatvė*, kai jau nieko privalomo, tik trupinėliai galimo, ir *lazda* – privaloma, kad kas būtų įmanoma.

•

Ir eilėraštyje tikrovė yra, tik nepatikinama.

Septintoji: Zbigniewas Herbertas: „Kodėl klasikai“

Be klaustuko. Klausimas neiškeltas į sakinio galą, klausimas įmąstytas – kaip pradžia. Arba principas. *Principium*.

„Labai anksti, dar savo poetinės veiklos pradžioje, įsitikinau, kad privalau įsisavinti kažką, kas būtų už literatūros ribų. Rašymas, kaip stilistinis pratimas, man rodėsi esąs bergždžias dalykas. Poezija, kaip žodžio menas, vertė mane žiovauti. Taip pat supratau, kad negaliu ilgai maitintis kitų eilėmis. Privalėjau išeiti už savęs ir literatūros, apsidairyti aplinkui, kad įvaldyčiau kitas tikrovės sritis.“

V. Mykolaitis-Putinas, bandęs žodžio meną praplėsti idėjomis. Taip, buvimas vien literatūroje, domėjimasis vien žodžio menu siaurina rašančiojo galimybes, nors hermetizmas vienaip ar kitaip tebėra gyvas. Bet gyvas ir klausimas – kur baigiasi pačios literatūros ribos? Ar tas *išėjimas iš literatūros* nėra ir įėjimas (ar sugrįžimas) į literatūrą, tik gal iš kitos pusės? Tikrovė nėra kaip nors įvaldoma, tik patiriama, pajuntama, suvokiama. Su tikrove susitinkama. Arba ji ištinca – netikėtumu, blyksniu.

Teksto tęsinys, bet kitu rakursu: „Sena poeto svajonė, kad jo kūrinys taptų tokiu konkrečiu daiktu kaip akmuo ar medis, kad sukurtas iš nuolatinėi kaitai nulemtos kalbos materijos jis įgautų tvarią būtį. Vienas iš būdų tai pasiekti, man regis, yra pastanga išsviesti jį kuo toliau už savęs, visų ryšių, kurie sieja jį su jo kūrėju, nutraukimas. Taip suprantu Flaubert'o patarimą: „Menininkas privalo pranykti savojoje kūryboje, panašiai kaip Dievas nepasirodo gamtoje.“

Ši Herberto svajonė (ar ir bendresnė mintis) seniai įsidėmėta – neatsėčiau jos pradžios. Ir ar nebuvo taip, kad pirmiausia, jei ir kiek kitu pavidalu, su tokiu mąstymu susitikau Daniilo Charms'o laiškuose: eilėraštis turėtų būti kaip daiktas. Savaip šią problemą (jau kaip filosofinę) sprendė ir Arvydas Šliogeris, plėsdamas *daikto* (ir daiktiskumo) teritoriją.

Turėjau, tebeturiu abejonių, kurios virto klausimais. Kodėl eilėraštis turėtų būti kaip akmuo ar medis? Ar ir bendriau – kaip daiktas, daiktiskas? Juk ir pirminėje (pirminių reikšmių) būtyje daug netvarybės, efemerijos, ne tik konkretaus buvimo, bet ir *plevenimo*, plastėjimo, virpėjimo. Ir ar nėra taip, kad būties (ir jos formų) tvarumas yra priklausomas nuo netvarei, bet amžinų virpėjimų – atsiliepimų ir žmogaus mentalinėje erdvėje?

Kai ką (jei tik ir eilėraščių) bandai *išsviesti* nuo savęs kuo toliau, tai ir juk ir dalį savęs nusviedi. Pastanga atskirti ir atskirti gali būti svarbi. Bet tik pastanga. Ir nutraukti ryšiai (ir su žmonėmis) lieka, *liekasi*.

Eilėraščių-daiktas, aišku, gali būti suvoktas ir jo *padarymo*, jo formos, struktūrinio vienio aspektu. Bet tai jau kita problema, kurią apčiuopti man yra padėjęs vokiečių poetas Gottfriedas Bennas.

Aštuntoji: atsišakojanti iš Septintosios

Vis dar šaltas, sausas balandžio vėjas.

Virusas, persmelkęs kūną. Ieškau sielų. Tik dvi procedūros, kur guli ant pilvo (kažkaip negražiai atrodo, kai parašyta), įsikniaubusi į rankas. Tik elektros impulsus siunčiantis aparatas, lyg ir be tiesioginio kontakto. Mes pripratę prie visokių virusų, nepuola, sako gražiai džuokiant, malonus apsiėjimo slaugytoja. Nesuvoikiama man, kaip galima su tiek žmonių bendrauti ir dar nusišypsoti ar į kokią nusiskundimą reaguoti, net paguosti – žinokit, gal vėliau, greitai nepagerėja, ta kanalų stimuliacija gerai veikia, bet gal ir ne visiems... ačiū už gerą žodį, aš tinku savo darbui ir mano darbas man tinka...

Nueiti į valgyklą. Nesmagu vienai su kauce. Bet nieko valgomo savo kambarėlyje neturiu. Tik kriaušę už lango, vos vos sprogančią. Ir stalo kampą prie didelio televizoriaus ekrano.

Taip, lyg ir bandau diskutuoti su Zbigniewu Herbertu. Bet juk poeto teisybė ne atskiruose jo tekstuose, o eilėraščiuose. „Kodėl klasikai“ – iš dviejų dalių. Pirmoji – eilėraščių triptikas. Antroji – poetinė proza, prie kurios svarbesnių momentų ir sustojau. Grįžtu prie eilėraščių, prie trečiojo, lyg ir atsiliepiančio į mano dvejonas:

*jeigu meno tema
bus įskilęs šotėlis
maža sudaužyta siela
gailinti savęs*

*tuomet tai kas liks po mūsų
bus lyg meilužių rauda
mažame apgailėtiname viešbutėlyje
kai prašvitus pasimato purvini tapetai*

(Norėjau kiek pageduoti antrąjį posmą, ypač per ilgą paskutinę eilutę, bet gal nederu to daryti, nes atskirai į vertimą nesigilinu.) Svarbiausia – tas įskilęs šotėlis (ir meno tema) ir ta „maža sudaužyta siela, gailinti savęs“ (kai dvi eilutes sujungi, kablelis pasidaro būtinasis). Gal čia – gal tame jau garsiniame (ar virsgarsiniame) ryšyje tarp *įskilusio šotėlio* ir *mažos sudaužytos sielos* (net

vertime) ir atsiranda eilėraščių-daikto galimybė: taip arti, kad jau ir toli.

Lyg būtų kas *nusviesta*.

Ar *išsviesta*.

Ar tik *prasišviestų* – ir kaip nešvarūs tapetai apgailėtiname viešbutėlyje.

Devintoji: iš abstrakčių naktinių galvojimų

Žodis iš esmės yra laisvas, jei tik kyla iš būtinybės jį ištarti.

Net keiksmažodis, jei savas, jei neišmurdytas srutose.

Jei pavartotas tinkamai – laiku ir vietoje.

Romualdo Požerskio mintis, perskaityta „Nemuno“ veiduose: „laisvės uždrausti neįmanoma, kol ją galima nufotografuoti“. Gal ir su žodžiu panašiai – kol gali ištarti, tol jis ir laisvas. Kol gali kalbėti. Ir kol tavo tylėjimas nėra įtartinas. Ir laisva valstybė nėra laisva nuo savanaukiškų interesų. Teisėtai būdais interesus, virstančius ir piktavaliu savanaudiškumu, kontroliuoja visuomenė ir specialios valstybės institucijos, tarnybos.

Laisvas žodis ištiriamas laisva valia. Žmogaus esmė ir yra jo laisva valia. Bet ir ji susaistyta su pamatinėmis žmogaus pasaulio atramomis, paženklintomis antikos mąstančiųjų: laisva valia turėtų būti ir *gera valia* (*bona voluntatis*), kylanti iš visuomenę (bendruomenę) jungiančios prasmės, rūpesčio, sutarties (*sensus communis*). Tai pasiekama įgimtu protu (*lumen naturalis*). Minia sulygina: ir protas, ir išmintis susigūžia prieš nešvankią keverzonę nepilnametėse rankose. Protams subręsti reikia laiko.

Minia, plaukimas su minia išlaisvina iš klausimų ir iš bandymų į juos atsakyti, nuo atsakomybių ir abejonių. Minia legitimuoja begėdišką viešą leksiką, netgi ryškiai išrašytą plakate, lyg ką ir bjauriais žodžiais plaktum. Ne, ne save, saviplaka šiandien nėra madinga. Plakami tik *kiti*. Ir valstybės prezidentas, žmonių laisvai išrinktas.

Laikytis įstatymų, netgi tų, kuriais nesame patenkinti. Siekti tik teisėto įstatymų pakeitimo. Bet minia lyg ir anapus įstatymų, tad saugi. Saugi ir nuo kultūros, giliųjų jos klodų. Minioje visi reikšmingi. Homero Odisejas, paklaustas, kas esąs, sakosi esąs Niekas. Viena iš Europos filosofijos ištakų, nebūtinai nihilizmo. Niekas (tikrinis daiktavardis – pagal parašymą) nėra Ponas. Greičiau išminčius, filosofas. Čiurlionis naudojimui nepatogus, per giliai, per gilus. Triukšme negirdėti Čiurlionio Tylos.

Minia persunkta neartikuliuoto, aktyvizuojančio triukšmo. Nepriklausomybės pradžioje vis pasigesdavome pilietinio aktyvumo, kūrėme specialias formas piliečiams skatinti. Netgi institutus. Vieno kito „suaktyvėjimo“ ir sulaukėme. Nepasidžiaugėme. Komplikavosi ir demokratiška, lyg ir nepastebimai atsiskyrė nuo aukštesnių laikysenų, nuo santūrios aristokratinės elgsenos, nuo intelektualinės analizės ir savianalizės. Šimto žmonių (net su kostiumais, kaklaraiščiais) pakanka, kad kuriuo nors momentu prabustų minios instinktai. Minia nėra atsakinga. Kalbos – ir *įtrauktas raumenimis* (reikia ne tik patikti, bet ir įtikinti) naikina natūralią, tikėjimu ir pasitikėjimu pagrįstą kalbą. O tik tokia kalba gali būti veiksminga, kelti, o ne smukdyti – žemiau, dar žemiau. *Užpakalis*, kūnas, svarbi kūno dalis, ir gynybinė, ir tarnybinė, ir skaudanti, ir gyjanti. Bet užpakalis nėra *veidas*. Žmogus pirmiausia yra *veidas*; įtaigi *veido filosofija*, sukurta iš Lietuvos kilusio prancūzų mąstytojo.

Jei iš Lietuvos, tai juk ir Lietuvai.

Ir kodėl iš penkiasdešimties nelaisvės metų labiausiai įsiminusi yra Alfonso Maldonio poetinė mintis, kad *su pasmerktais* ir *su herojais* buvome (tad kol esame, ir liekame) vienos kalbos ir giminės? Gal čia ir yra ta gilioji moralinė (kartu ir pilietinė) Pradžia, tas *Principium*? Giliau nei Klasės ar Partijos, tarp kurių vis labiau, vis lemtingiau pasidaliname.

Bet viena kryptimi, kad ir su *kilpomis*, teka tik upės, ne žmonės.

Sanatorija turi didelių ekranų. Ir trumparegiai gali gerai matyti. Kai įsižiūri, ir minioje imi skirti šviesesnius veidus, vieną kitą ir atpažįsti. Ir darosi neramu – gal klysti, gal matuoti ne tokiu masteliu? Gal tai tiesiog *kiti*, kitaip pasaulį matantys, suvokiantys? Ir jau ne susikaupimo Tyla, kurios pasigesdavo ir J. Baltrušaitis, ir M. K. Čiurlionis, kurią tebejaučia ir tebemąsto ir dabarties kūrybingieji, yra žmogaus dvasinė siekiamybė, o narkotizuojantis, bendrinantis, niveliuojantis Triukšmas? Triukšmaujant, kažką ir savyje užtrenkiant, ir slegiantis bereikiškumas gali būti pajustas kaip reikšmė. Esu, nes dalyvauju. Ir ne taip svarbu, dėl ko, prieš ką ir už ką.

Bet ar nėra ir taip, kad visa, kas aktyviai (politiškai, ideologiškai) skatinama, galiausiai virsta beraštėmis karikatūromis, imitacijomis, manipuliacijomis? Manipuliatoriai minioje jaučiasi saugūs, nelengvai įžvelgiami ir jų planai, kėsiai. Manipuliacijos visada pavojingos. ►

Portretas prisiminimui

„Opiumo“ vakarėlis

Dovilė Dagienė-DoDA. Rašytojas Bartoszas Połoński. Iš ciklo „Portretas prisiminimui“. Vilnius, 2026

Tai buvo vienas iš tų paskutiniųjų klubo „Opium“ vakarėlių. Visi žinojo, kad pabaiga artėja, todėl ore tvyrojo keistas, desperatiškas hedonizmas.

Prie pulsto grojo solidžiai ir estetiškai apsirengęs vyriškis. Iš tolo, per stroboskopų blyksnius stebint jo judesius, atrodė, kad tai jaunas, energingas žmogus – jo kūnas į ritmą judėjo neįtikėtina lengvai, plastiškai ir laisvai. Bet priėjęs arčiau baro, šviesai trumpam apšvietus jo veidą, pamačiau gilias, gyvenimo paženklintas raukšles. Jam buvo apie penkiasdešimt, tikrai ne iš Vilniaus.

Laikrodis rodė apie trečią nakties. Mantas mus čia atitempė „dasimuš“: „Bandom, seni, ten dabar pats tas“, – sakė jis prieš valandą. Muzika, tiesą sakant, nebuvo prasčia – gilus, tamsus techno su labai kokybiška, masyvia kompresija. Tai buvo ta muzika, kuri įtraukia į save ir nepaleidžia, vibruodama kažkur giliai krūtinėje.

Žiūrėjau į tą vyrą prie pulsto ir galvojau – visi mes čia nuo ko nors bėgam. Jis – nuo savo senatvės. Visgi, net ir skambant tokiai gerai muzikai, nusprendžiau pasivaikščioti. „Opiume“ visada buvo fainas, specifinis interjeras, ypač tualetų architektūra: aplink jį gali apeiti 360 laipsnių kampu ir kiekviename žingsnyje pamatyti vis kitą žmogų, o kur dar tas saldus dūmų mašinos kvapas... Turiu seną įprotį – įėjęs į bet kokią patalpą, užeinu į tuliką nusiplauti rankų. Tai savotiškas ritualas, kai atitrūksti nuo minios, pabūni tyloje su savimi ir perkrauni receptorių.

Klubo tualetų erdvė su bendra kriaukle buvo atvira. Prie jos lūkuriavo nedidelė eilė. Vėliau, jai išsekus, liko dveios – aš ir ji.

Mergina. Jos plaukai buvo ne ilgesni nei centimetras ir nudažyti baltai. Ji atrodė kaip personažas, nužengęs tiesiai iš kokio *cyberpunk* ar *sci-fi* filmo. Labiausiai trikdė jos veidas. Kontūrai, skruostikauliai, lūpų linija buvo tokie pabrėžtinai moteriški ir absoliučiai proporcingi, kad darėsi neįtikėtina. Tas tobulumas atrodė nenatūralus. Akys norom nenorom ieškojo kokio nors broko – asimetrijos, rando, keistos šypsenos – bet ko, kas paverstų ją unikalą, gyva būtybę. Jos veidas atrodė lyg DI sugeneruotas prompto „perfect futuristic female face, photorealistic, 8k“ rezultatas.

Keisčiausia buvo tai, kad ji stovėjo prie pat veidrodžio ir visiškai nieko nedarė. Nesidažė lūpų, netikrino telefono, neplovė rankų. Tiesiog stovėjo ir žiūrėjo tiesiai į savo atspindį.

Ir tada, net nepasukusi galvos, nepakėlus akių į mano atspindį veidrodyje, paklausė:

– Ar aš graži?

Mane nokautavo ne pats klausimas, bet jos tonas. Ji tai ištarė taip, tarsi mes čia, prie šios kriauklės, būtume valandą stovėję ir atvirai šnekėjęsi. Tarsi jos klausimas būtų logiška mūsų nepertraukiamo pokalbio tąsa ir mes būtume labai gerai pažįstami.

Pirmoji ir natūraliausia mintis, šovusi į galvą: „Idomu, ką ji vartoja?“ Mano smegenys automatiškai įjungė klubinio skenerio režimą. Tai tikrai nebuvo MDMA. Žinau, kaip atrodė jo paveikti žmonės – jie negali liautis šypsotis, jų žandikauliai gyvena savo atskirą gyvenimą, o akyse spindi begalinė meilė pasauliui. Tai negalėjo būti nei grybai, nei LSD – jos vyzdžiai buvo normalūs, ne stikliniai, o stovėseną absoliučiai stabili. Jeigu ji būtų pavartojusi kokaino, neabejoju, kad jos ego būtų užėmęs visą tualetą erdvę – būtų buvusi arogantiškesnė, būtų žvelgusi iš aukšto ir tikrai nebūtų kalbėjusi su manimi tokie keistai pažeidžiamu, intymiu tonu.

Ruošiausi suformuluoti kokį nors neutralų atsakymą, bet nespėjau ištartį nė garso. Ji prisiglaudė prie manęs.

– Žiūrėk, – pasakė ji.

Iš džinsų kišenės išsitraukė telefoną. Tai buvo vienas iš tų naujausių „Pro Max“ serijos „iPhone“. Jokių įbrėžimų, jokių silikoninių dėkliukų. Tik gigantiškas, šaltas, blizgantis aliuminio ir stiklo luitas jos mažame delne.

Jos nykštys brūkštelėjo per ekraną ir atidarė instagraimą. Profilis atrodė toks pats sterilus kaip ir ji pati. Avatare – identiškas atvaizdas: tie patys trumpi balti plaukai, gal net toje pačioje „Opiumo“ šviesoje daryta nuotrauka. Akis užkliuvo už skaičiaus: virš 15 tūkstančių sekėjų.

Ji pradėjo skrolinti savo *feedą*. Vienas brūkštelėjimas, antras, trečias. Ir staiga nuotraukos pasikeitė.

– Va, – ištarė ji, sustabdžiusi ekraną.

Ekrane ji atrodė visiškai kitaip. Plaukai buvo tamsūs, stori ir ilgi, krentantys gerokai žemiau menčių. Tai buvo kardinalus pokytis, pakeitęs visą jos veido geometriją.

Tą akimirką visos mano cheminės ir psichologinės analizės subliūško. Visa ši siurrealistiška situacija staiga įgavo labai aiškų tikslą, o jos klausimas „Ar aš graži?“ – prasmę. Tas intymus kalbėjimo tonas, tarsi mes būtume seni pažįstami, irgi pasiteisino. Aš jai nebuvau žmogus, nebuvau klubo lankytojas ar nepažįstamas prie kriauklės. Buvau tik sekėjas – vienas iš tų penkiolikos tūkstančių. Ji įtraukė mane į savo *feedą* realiame gyvenime. Jai reikėjo komentarų, tik gyvai.

Jokių narkotikų. Tiesiog gyvas A/B testavimas. Ji matavo savo naujo identiteto konversiją. Tikrino, ar drastiškai pakeista šukuosena atneš geresnę *engagementą*, ar verta taip atrodyti dėl naujų sekėjų.

Ištiesiau ranką ir paėmiau iš jos telefoną. Pradėjau pats skrolinti aukštyn ir žemyn, analizuodamas skirtingas jos nuotraukas su ilgais plaukais, o tada pakeldavau telefoną prie pat jos dabartinio, gyvo veido, lyg koks meno kritikas lygintų originalą su reprodukcija.

Įjungiau eksperto režimą. Pradėjau nuoširdžiai ir objektyviai vertinti šį personažą.

– Žiūrėk, – kalbėjau tuo pačiu ramiu, analitiniu tonu, – su ilgais plaukais tu atrodai standartinė. Graži, taip, bet tokių instagrame yra šimtai tūkstančių. Tai saugus variantas. O dabartinis tavo *cyberpunk lookas*... Jis išskirtinis. Jis agresyvus. Jis privers žmones nustoti skrolinti. Dalis praslys, bet tie, kurie liks, liks *forever*...

Ir, jei nuoširdžiai, pavydėjau. Jai pavyko. Persikūrė, ištrynė save iki švaraus lapo ir penkiolika tūkstančių žmonių tai pamėgo. Aš tokio triuko niekada neišmokau. Likau toks, koks buvau, ir niekam tai nerūpėjo.

Toliau slinkau jos nuotraukų srautą. Prieš metus, prieš dvejus. Pirštas slydo ekranu, nuotraukos keitė viena kitą. Staiga sustojau. 2022-iejai. Data – vasario 24-oji. Visi turi tą vieną datą. Po kurios viskas – „prieš“ ir „po“. Tamsūs ilgi plaukai. Veidas paprastas, gyvas, pavargęs. Ji stovi prie geležinkelio stoties su kuprine ant pečių. Nepozuoja. Pradėjau kelti telefoną prie jos veido, kaip ką tik dariau. Bet ranka sustingo pusiaukelėje.

Tualetų durys su trenksmu atsidarė, įleisdamos į patalpą sunkių, solidžių techno bosų bangą ir akimirksniu išsklaidydamos tą trapią, sustingusią akimirką. Į vidų įvirto Mantas.

– Seni, kur tu dingai? – išbėrė jis vienu atsikvėpimu, visiškai nepastebėdamas merginos šalia manęs. – Einam šotų gerti!

Norėjau merginą pasikviesti kartu, tačiau ji vis dar stovėjo prie veidrodžio, žiūrėjo į savo atspindį ir laukė mano atsakymo.

– BARTOSZ POŁOŃSKI –

Valdžios, galiausiai valdžios, jei ir nežinant, ką su ja daryti.

Duonos Lietuvoje lyg ir pakanka.

Ir sanatorijos valgykla gera.

Ir Nemunas (kokia vieninga pavasarinė srovė!) plaukia savo vaga.

Ir poeto Zbigniewo Herberto ponas Cogito, kad ir netiesiogiai, primena toliausiai nuskriejusią išminčiaus mintį: „Cogito, ergo sum“; „Maštai, vadinas, esu“ (*Cartesius*).

P. S. „Mažosios studijos“ rytinėje laidoje, vedamoje kunigo J. S., išmintingas prancūzų teologas apie prisikėlusį Kristų. Jokių stebuklingų veiksnių, pagydimų, padauginimų. Neatpažįstamas. Pavargęs, tylus pakeleivis. Neužgiusios žaizdos. Visa pasikeitė.

Nebuvau apie tai pagalvojusi.

Kokia svarbi, lyg žvilgsnį atnaujinanti gali būti teologinė mintis.

Dešimtoji: iš džiaugsmo, kad į žemę sugrįžo astronautai

Išgirdau naktį, jau paryčiu klausydama radijo – Amerikos astronautai grįžo, laimingai nusileido į vandenyną. Trys vyrai ir moteris.

Ramiau – baugu buvo galvoti, kad juk gali negrįžti. Katastrofa būtų pagilinus ir apokaliptines nuojautas, žmogaus pasaulis atrodė artėjantis į baugią griūtį.

Bet astronautai grįžo.

Grįžo ne tik pagilinę žinojimą ir pažinimą, bet ir pajutę žmogaus planetos mažumą, trapumą. Koks plonas, koks beveik perregimas yra žemės gyvybę nuo begalinės kosmoso tamsos saugantis sluoksnis. Kokia beprotybė

yra karai, civilizaciniai grasinimai prieš kosmoso nakties tamsą, kuri visiems Žemės vaikams vienodai arti ir vienodai galima.

Vienuliktoji: su Oksana Zabužko

Skaitau Oksanos „Ukrainietiško sekso lauko tyrimus“, norėjau tik kas atrodytų svarbiau pasižymėti, bet tekstelis plečiasi, pereina į sąsajas su lietuvių autorėmis, bandysiu parašyti kritinį etiudą. Kokia recenzija apie knygą, Ukrainoje išleistą prieš trisdešimt metų. Fulbrighto stipendininkė jauna ukrainiečių rašytoja Pitsbergo universitete skynėsi kelią į viešumą, kalbėjo apie savo tėvynę, skaitė paskaitas, gilinosi į feminizmą, rašė savo „tyrimus“, kartais pavadinamus ir „amerikietišku romanu“.

Panašiu keliu į Lietuvą iš JAV ilgesniam laikui buvo atvykusi Violeta Kelertienė, rinko medžiagą apie Žemaitę, skaitė paskaitas, taip pat ir apie feminizmą. Kaip stipriai Žemaitė jaučiama ir šiandienos „tyrimuose“.

Reklaminis O. Zabužko knygos pavadinimas, reklaminis viršelis. Tuo laiku madingo prancūzų literatūros sociologo P. Bourdieu „literatūros laukas“, kur susiduria galios, kovojančios dėl įtakų, kur veikia ir literatūros „agentai“, tarp jų ir literatūros kritikai. Bet už visko (ar po viskuo) įtraukiantis romaninis pasakojimas apie moters likimą, apie intymiąsias patirties peripetijas, atspindinčias ir bendruomenę. Madingo literatūrinio termino (lauko) ir klasikinio prozos žanro (romano) sandūra. Ir pabaiga – romano naudai.

Mintis, kurią norėčiau atskirai reflektuoti, bet abejoju dėl jos vertimo. Kas ir ką rašo mūsų dėka? Galvoju, kad ne mūsų dėka, o mumis – mūsų kūnais ir sielomis.

P. S. Vakar vakare „Fitobare“ (prie atskiro staliuko, su vaistažolių kokteiliumis stiklais) „pristačiau“ romanėlį „Toks paprastas“. Dviem garbioms ponioms, gyvenančioms viename kambaryje, – Vandai ir Albinai. Atpažino, ak, štai kodėl nebuvai Knygų mugėje, jau sirgai, sugėbėjai, vienos jų dukters Ramintos, dirbančios Europos Parlamento struktūrose, padedamos, „Maximoje“ rasti knygų (norėjo trijų, bet tebuvo dvi). Viską darėme tvarkingai – papasakojau knygos turinį, atsakiau į klausimus, parašiau išplėstus autografus. Vieną ant išplėsto iš knygos lapo, praverė – kaip tik „užrašams“.

Dėkinga. Sveikime visos trys.

Atrodė už mane linksmesnės, energingesnės, stipresnių gyvenimo tvarkymo įgūdžių.

Dvyliktoji: laiko kapsulė sanatorijos bibliotekoje

Netikėtai, bet ir neieškodama, neklaidžiodama, surandu sanatorijos biblioteką – ir iškaba, ir darbo valandos. Erdvus kambarys, aukšti langai. Tvirtos knygų lentynos – ne, naujų nebeperkame, neturime lėšų, nebent kas padovanota. Pereinu lentynas, pažįstamos knygų serijos – buvusi populiari, pigesnės leidybos „Klasika ir šiuolaikybė“, pradedama Homero „Iliada“. Būtų gerai ir prie Petrarco sugrįžti, geri filologiniai komentarai.

Modernieji lietuvių autoriai – iki Sigito Gedos.

Justino Marcinkevičiaus, Janinos Degutytės knygos. Prie Degutytės ir mano knygelė apie ją. Gal ir teisingai – kritikos knygas glausti prie autorių, kuriems jos skirtos. „Tautos žodžio lemtys“ padėtos prie istorijos. Mano

KAROLIS BAUBLYS

Šventosios Širdies bazilika, balandis

užkniso masturbuotis ketvirta diena iš eilės, niekaip neprieinu iki ejakuliacijos,
net seksas virto nuoboduliu, rutina, lyg išmesčiau šiukšles.
nutariau eiti išpažinties pajvairinimui. gal koks dailus kunigas pasitaikys.

miestas, kuriame nėra Dievo, – sykį pasakė tėvas atvykęs į Paryžių. –
ar čia skamba bažnyčių varpai rytais?
rytais juodaodžiai tvarko šiukšliadėžes, arabai siūlo pirkti pigias „Marlboro“
cigaretės.

lėtai kopiu aukštyn, Šventosios Širdies bazilikos link.

ketvirtadienis. balandžio pradžia. būčiau Lietuvoj, manyčiau, jau gegužė, –
šiltasis metų sezonas čia visada ankstyvas. įkyrios suvenyrų krautuvės su
pigiais niekučiais,
Eifelio bokštas ant kabančio krepšio, baltas kalkakmenis, neoromaninė
architektūra
su bizantiniais elementais, kruvinos komunarų represijos.

užvertęs galvą stebeiliju spermos spalvos kupolus –
svogūno formos, kaip Vasilijaus Palaimintojo soboro, tik spalva ne ta. viduje –
apsidės mozaika, reprezentuojanti Kristų, skliautas su angelais, Kryžiaus kelio
stotys.

šv. Kazimiero kairės kojos pirštai nučiupinėti iki gelsvumo.
ar patinka jam šitoks artumas, glamonės po aptemdytais skliautais?
man patiktų.

apstu turistų – girdžiu mažiausiai keturias užsienio kalbas.
kai visokie įkyruoliai smalsaudami klausinėja, kodėl išvykau iš Lietuvos,
galvoje suskamba Milen Farmer dainos žodžiai: ateina naktis, išmuša valanda,
ir aš mirštu.

tarp apatijos ir sunkumo, kur lieku ilgam, keičiu kryptį – išeinu.
mes visi esame atsakingi už savo pasirinkimus.
rudeniį paukščiai išskrenda į šiltus kraštus, balandžiai lieka.

kai namuose nesijauti kaip namuose,
kai išvis nebesupranti, kur tie tavo namai,
Dievas – kaip norėčiau, kad jis būtų! –
turėtų saugoti nuo beprotybės, nuo neribotos savimeilės, nuo aklumo, nuo
bukaprotystės,

nuo piktnaudžiavimo sočiu maistu ir masturbacija,
turėtų padėti atrasti mylimiausią žaislą,
kurį užkasiau smėlio dėžėje kaip paslaptį, –
jį žino tik laukinė šaligatvio gėlė ir burkuojantis kvailas balandis, –
turėtų užvesti ant kelio, kurio nematau, nes jo
nėra. jei balandžio plunksnos sunkesnės nei jo kaulai,
norėčiau jomis prisikimšti galvą lyg pliušinį žaislą –
išstumčiau melancholiją iš lopšio, ir ji sudužtų į skeveldras.

nesu genijus. galbūt esu net lūzeris. imigrantas iš Rytų Europos, šnekantis su
akcentu.
gėjus, vis dar nesusivokiantis nei jausmuose, nei potyriuose. prasideda mišios.
nafik man jos.
girdžiu paukščių balsus. ar jie čiulba kažkur lauke, ar tik mano galvoje?
prieš dešimtmetį būčiau tuo čiulbėjimu žavėjęsis, šiandien jo nesuprantu:
ar paukščiai klega tyčiodamiesi iš manęs, ar man pritardami? ar jie apskritai ką
nors supranta?

absurdo teatro aktoriai, kaip mes visi.

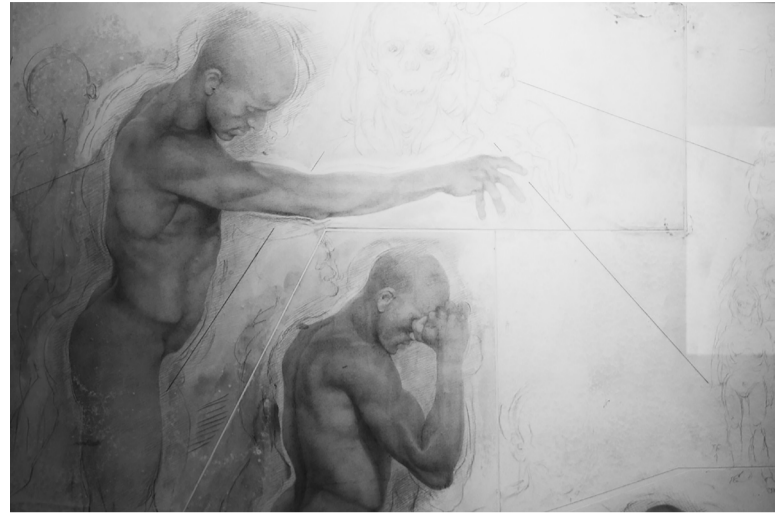
prisimenu aukštą vyrą funikulieriuje. porą kartų mudviejų žvilgsniai susitiko.
vis dar esu patrauklus? mano kūnas vis dar geidžiamas?
dažnai stoviu prieš veidrodį nuogas. tyrinėju pečius, krūtinę, liemenį, sėdmenis,
lytį.

žaidžiu su varpa. užmerkiu akis,
kreipiu mintis į kadaise matyto raumeningo vyro kūną instagrame.
apsižvalgau. bazilikoje vieni turistai: kinai, amerikiečiai, vokiečiai. nelabai
gražūs.
nesukeliantys geismo. apskritai geismą jaučiu vis rečiau. tarytum mano penis
būtų užmigęs.

gal tapau impotentu? gėjus impotentas – tokių būna?

didieji vargonai, kripta, kurios suplanavimas toks pat kaip bažnyčios,
monumentali Mergelės statula, kryžius, septynios šoninės koplyčios.
nepažįstama moteris, norinti už mane pasimelsti.
ar pasaulis yra tik tai, ką matome, ar kažkas daugiau.
Lietuvoje žiemą matoma šiaurinė Balandžio žvaigždyno dalis.

išpažinties nėjau. jaučiuosi jau po išpažinties. durys cypauja man išeinant. lyg
priekaištautų.
raišas balandis suka ratus. kai ateis penktasis metų laikas, jam ataus pirštai,
sugis sparnai.
ir jis išskris.

SetP Stanikas. Skurdas. 2017 (fragmentas)

Vienas

kai kalbu, kalbu į tylą,
kalbu medžiui, kalbu jūrai.
kalbu didmiesčio grindiniui, kavinių terasoms ir tušties bokalams,
kalbu bronzinėms skulptūroms, filmų personažams, visa apimančiai fizikinei tikrumai.

mano žodžių klausosi žirafa, atplukdyta į Marselį laivu iš Egipto
vieną XIX amžiaus vasarą.
pirmoji žirafa Prancūzijos žemėje!
Egipto karaliaus Muhamedo Ali Pašos dovana karaliui Karoliui X.
ją visi vadino Zarafa.

mėnesį laiko truko jos kelionė pėsčiomis iš Marselio į Paryžių.
kelionės metu ją lydėjo karvės, kurių pieną ji gėrė, žandarai ir mano kalbos.
vėliau ji apgyvendinta Botanikos sode Paryžiu, kur toliau klausėsi mano ilgų
monologų.

kol nugaišo nuo tuberkuliozės.
ir neliko kam mano išpažinčių klausytis.

iš tiesų niekada Zarafos nemačiau,
nei XIX, nei XXI amžių,
ir nežinau, ar ji apskritai egzistavo.
kartą išvydęs ją filme džiaugiausi – mano Zarafa! ji gyva! –
bet ir filme ji nugaišo.

kai mąstau, siunčiu mintis į lietu, į plaukiančius debesis, į aidinčią erdvę.
mąstau kartu su akmeniu, kartu su žole. mano mintys tampa perregimos, jas stebi
arklys,

nulietas iš ketaus, žingsniuojantis Orsė muziejaus kieme virš akėčių.
jo kūnas – veidrodis, išmokęs nesudužti.
užsakytas 1878 metų Pasaulinei parodai, jis ragino žiūrovus neprarasti jungties su ašim,
su erdve, su Saulės sistema. nuolat lyginu save su tvarkinga 8 planetų padėtim,
pavydžiu ir liūdžiu, nes manieji mentaliniai asteroidai tėra chaotiškas mintijimų
rinkinys.

nesu planeta, tik miniatiūrinė tarpplanetinė dulkė.

kai rašau laiškus – senus, popierinius laiškus – asmenims, kurie neegzistuoja
ar kurie gyveno kadaise,
siunčiu juos adresais, kurių nepažįstu, kur galbūt net niekas negyvena.
mano laiškus skaito vabzdžiai, skalijantys šunys, nuo stogų varvantys varvekliai,
telkšančios balos, laikrodžių rodyklės, miesto varpinės
ir juodas katinas iš XIX amžiaus plakato, reklamuojančio žymų Monmartro kabaretą.
niekam skirti laišakai sklendo erdvėje it Klodo Debysi muzika –
scenoje groja pianinas, nors pianisto jau seniai nebėra,
jis liko ten, anapus uždangos, XIX amžiaus Paryžiu.

išsidraikę laišakai nutūpia Belforo liūtui ant letenų.
Ogiusto Bartoldi skulptūra iš varinių plokščių nė nekrusteli.
Danfero-Rošro aikštė pripratusi prie garsenybių – Monparnaso bulvaro kavinės iki
šiول mena

Konstantiną Brinkušį, Žoržą Braką ar Polį Sezaną.
Belforo liūtui nusišvilpt į mano laiškus, parašytus čia niekam nežinoma kalba.
jam patinka rafinuoti paryžiečiai ir turtingi turistai (amerikiečiai ar arabai),
jis riečia nugarą garsenybėms,
rodo karčius valstybių prezidentams. jis išdidus, lyg letenose laikytų patį Žemės rutulį,
nors išties po letena laiko tik sustabdytą strėlę.

aš nekuriu naujo dangaus nei naujos žemės, tik jaukinuosi mane supančią materiją:
grafitą ir rūdą, magnį ir natri, varį ir alavą, geležį ir aliuminį, cinką ir silicį, nikelį ir
šviną,

sidabrą ir bronzą.
kalba yra sėkla,
ji užnuodią ausis ir subrandina knygą.
knygos nėra pranašės, jos nedaro stebuklų, bet gali išmokyti suldyti varį ir alavą,
išgauti bronzą, išlieti skulptūras, statyti miestus, kurti civilizacijas.

šitaip prasideda tikroji metalurgija.

SUSINUKKE KOSOLA

Susinukkė Kosola (tikr. Daniil Kozlov) – suomių poetas, leidėjas, internetinio poezijos kritikos portalo „Runografi“ įkūrėjas ir vyriausiasis redaktorius, Turku universiteto kūrybinio rašymo dėstytojas. Gimė 1991 m. Sankt Peterburge. Tais pačiais metais tėvai akademiškai persikėlė gyventi į Suomiją.

Kosola – eksperimentinės, performatyvosios, anarchištinės poezijos atstovas. Čia skelbiami eilėraščiai versti iš knygų „tik.“ (2014) ir „Kosminių kačių žaisliukas“ (Ava-ruuski-sojen leikkikal, 2016).

Neatitikti būties sąlygos

šis dangaus kūnas tai liūdno klouno nosis
ant kurios Pokahonta apdainuoja miško dvasias
kolonizatoriams
liūdesingas šypsnyšys įsirėžia danguje kaip Paukščių Takas
kai gaidukas spragteli po šautuvo vamzdžiu
mat pasaulis paremtas tikrais įvykiais

šis dangaus kūnas išklydo iš centrinio banko trajektorijos
ministro superkamuolys
kurio gravitacijos neįveikia pats Dambis
mėnulis dangstosi veidą debesų klostėmis
iškamšų meistriui veriant paskutinius dygsnius

šis dangaus kūnas pakrikštytas Žemės rutuliu
užgimstant kalbai lyg
tik per ją būtų stojusi amžinybė
ir jos sunkis mūsų širdžių skilvelių mauzoliejuose

jį beprimena mums svarstyklės
per didele našta raumenų audiniams pakelti

šis dangaus kūnas – paika vieta
taip mes jį ir pribagėm
o kažkada čia karaliavo pasakų būtybės
kurios paliko širdims vienoms pakelti
naujos istorijos našta

regėjau jų išėjimą
jos įsisupo į degančių šiukšlių dūmus kaip į jūrų
dumblis
nugrimzdo mūsų danguje
pražuvo boingo propelerio gerklė
todėl žinau
šis dangaus kūnas – tai pasakų apleistas kraštas
kur niekam neverta nusilenkt

nes visa kas paremta tikrais įvykiais
tėra grūdintas melas

užgrobčiau Volto Disnėjaus pilį
jei jos nesergėtų autoriaus teisės

Reliatyvioji meilės teorija

GLAUSTA MEILĖS TEORIJA

Pi skaičius yra iracionalus kaip meilė,
kas matematikoje reiškia,
kad jis yra didesnė begalybė už patį kosmosą
ir toks pat neįtikėtinas kaip begalybė.
Todėl iracionaliojo skaičiaus priešprieša
matematikoje yra realusis skaičius.

Todėl norėdamas įsimylėti privalai įtikėti realiųjų skaičių
negebėjimu susikalbėti su realybe.

IŠPLĖSTINĖ MEILĖS TEORIJA

Iš amžinybės nutiškęs Pi
savyje slepia dar
negimusią žvaigždžių mirties akimirkas,
meilės sąskaitas ir
pirmųjų susitikimų koordinatas.

Todėl norėdamas įsimylėti privalai įtikėti realybės
primityvumu santykiuose su Pi,
todėl sapnai atsako į klausimus,
kurių nesugebam užduot.

Prisėsk šalia ant palangės
ir išmokyk mane gerumo

mes nesam šviesa
net ne ryškiai juodas dangus

esam burna ir raištis ant jos
kojos ir spaudžiantys batai
genitalijos ir pasai

Dainos Kairevičiūtės nuotrauka

riboti ir purvini

tik gūglo paieškų istorija žino
kur slypi žmogiškumo gelmių dugnas

iki kraujo išraižėm vieni kitų nugaras

prisilietimas ant prisilietimo
jis auga: tas slegiantis
troškimas mylėti žmogų
suteikiant mylimiesiems galimybę
į meilę neatsakyt

kiekvienas prisilietimas – įdagas
kiekvienas melas – pelenai

kurių nieks nepastebi
byrančių į alaus skardinės dugną
tose nykiuose šventėse
kai šviesos nuspalvinti dūmai verčias kaip plaukai ant
svečių veidų

jų sparnai
sunkios ir lipnios
plunksnos pilkosios
tokios pat formos – kaip ją pavadint? –
kaip gatvėje pritrėkšto balandžio

mes mylėjom vieni kitus taip kaip į meilę neatsakantieji

pelenai byra per mane
juoduma smelkiasi iki pat galūnių kraujotakos
prie vidinės odos pusės prikibęs liepsnų kosulys

nusidraskau odą iki pat žarijų
trokštu būti geras
KAIP JŪS

bet gerieji kraujuoja

sėdžiu ant palangės kaip ant sūpynių
rankas įrėmęs į trupančius rėmus
giliai įsipatoginęs laike bet prieš tai
sutariu kreiptis į patį save
ir į Jus TU

linkteliu pirmyn

linkteliu atgal

užgesinu cigaretę
niekada nedrįsdavau šokti nuo sūpynių
nebent kas nors nustumdavo

MAN REIKIA JŪSŲ

PABUČIUOKIT MANE
nupūskite pelenus
nei mitas nei paukštis neprabunda
pelenai išsidraiko ir mes

pajuostam kaip mūsų vaikų dangus

beliekam riboti
purvini
vienos rankos ir kojos
iš glėbių virstantys kritusių žvaigždžių pelenai

pagaliau atrodome taip
kaip visada jautėmės

Atgimimai

I.

kiekvieną naktį gimstame
lašalais, po naktį gyventi trumparegiškai
poruotis nepaveldint vakarykštės dienos ir mirti
nuo žadintuvo skambučio

bet prie kiekvieno ryto prikalta
iš anksto surašytas gimimo liudijimas –
kiekvienas rytas yra
karšta kava
šiltos rankos
ir šaltasis karas

nors viskas jau nugalėta išskyrus mus pačius

Disnėjus prižadėjo per daug,
per ryškios spalvos nustekentame peizaže

kompiuterio ekranas tuoj taps vieninteliu langu
pro kurį galėsime pamatyti raganosį

II.

niekas nenori parašyti knygos ar pakilti į kosmosą
visi tik nori būti
astronautais ir rašytojais

burbulinio plastiko plėvelėje

sėdime autobuse ir stebime
plaukiantį gamtovaizdį tarp srūvančių lietaus lašų
nesame vieniši tik atskirai supakuoti –
mus skiria nebyli tyla

šiais laikais mums itin sekasi keisti peizažus
net nepakylant iš vietos

mums taip sekasi vikriai judėti, kad nebelieka laiko
įsiminti klišių

– nei akių, nei gyvenimo šėlsmo

III.

sėdi autobuso gimdoje
metalas kvatojas iš pačių gelmių
spokasai pro langą į vandenilio peroksidu balinamus
rajonus
jauno miesto išleistuvių šventei

kiekviena kelionė autobusu yra pabėgimas
kol nereikia išlipti

reikiamoje stotelėje

IV.

stirna suvaitojo anapus lango

nykimo proceso nieks neskaitmenizuoja

anapus aklo lango žvilgsnio išdygsta žmogus

menkas, ne toje stotelėje išlipęs žmogelis
kuriam trūksta kūno dalių

gal ir sunkoka su juo tapatintis, bet tęsiu toliau:

jis plauna nuo indų juodus pelėsius
prisidengęs vėju ir retais atodūsiiais

dienų sąnariai tirpsta vandeny

fone strykčioja Bembis, bet
jis tik žiūri pro langą
į lėtai pūvančius daugiaaukščius pastatus;
Miško karaliaus klaidžiausius košmarus

o stirna, stirna
padėjo galvą ant pačios esmės slenksčio

•

kai Žemė buvo plokščia mes sukome ratus
jai tapus apvaliai mes ėjom aplink rutulį
o horizontas virpėjo mūsų krūtinėse
stebint jo tolstančią liepsną

mes ėjom utopijos link

Senienos ir naujienos (25)

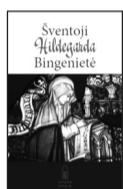
Poezijos pavasaris 2026. Almanachas. Sudarė Vytautas Kaziela, Tomas Vyšniauskas. V.: Rašytojų sąjungos fondas, 2026. 384 p.

Labiausiai dėmesį atkreipę poetai: Rima Palubinskienė, Vaiva Grainytė, Dominykas Norkūnas, Birutė Grašytė. Mėgstu burbėti, kad visiems reikia keistis, bet šiemet įsitiKinau: vyresnieji ir keičiasi, ir, laimei, lieka tokie patys (nustebino Antanas A. Jonynas). Gerai, kad įterpti prozininkų pasisakymai – pailsina nuo poezijos. Jūratė Sučylaitė jautriai atsimeina Elena Mezginaitė, Viktorija Daujotytė svarsto apie literatūrą, laisvai disponuodama filosofinėmis idėjomis. Austėja Jakas, Dovilė Bagdonaitė ir Nojus Saulytis turėtų reguliariai skaityti žurnalą „Metai“ – bent susipažintų, ką kritikai sako apie jų eilėraščių kalbą ir temas. Nors gal ir beprasmiškas siūlymas – kuris jau čia labai paisėme vyresniųjų patarimų. Vyresnieji savo ruožtu galėtų nueiti į parodą „Gen Z“ MO muziejuje ir pamėginti suprasti bent vieną objektą.

Šventoji Hildegarda Bingenietė.

Iš lenkų k. vertė Vaiva Narušienė, Irena Daugirdaitė. V.: Katalikų pasaulio leidiniai, 2022. 54 p.

Pernai reziduodama Vysbadene basčiausi Reino pakrantėmis, atradama mažų miestelių šventuosius (pvz., šv. Goarį iš Akvitanijos). O Bingeną sugebėjau pražiopsoti! Nuviliojo Lorelei. Knygelėje trumpa šventosios biografija ir, dar svarbiau, maldos mokytų mergelių globėjai. Benedikto XVI malda už drąsias moteris, malda prašant gebėjimo tinkamai naudotis savo talentais. Įkvepia, kad buvo pamokslininkė, didžiavosi aristokratiška kilme (iš bajorų). Nuo septynerių auginta vienuolyne, lyg kokiam internete.

Šv. Hildegarda Bingenietė. Laikų pradžios ir pabaigos vizijos ir kiti apreiškimai. Iš lenkų k. vertė Vaiva Narušienė. V.: Katalikų pasaulio leidiniai, 2023. 149 p.

Rašytinis šios benediktinės palikimas turbūt jau nepadarys man tokio įspūdžio, kokį padarė poetei Patricijai Gudeikaitei – aki-vaizdūs motyvai knygoje „Kontaktas“. Bet susipažinti smalsu, kai kas netikėta – „Apie tai, kad mirusieji, kad ir kur būtų, prisikels visu kūnu, išlaikę savo lytį“ (p. 121). Draugystė su kita seserimi, Rikardis Štadietė, atrodo beveik kaip meilės ir pavydo istorija. Aiškesnis tapo ir vienuolytės pasirinkimas: gimdyvės juk dažnai mirdavo. Liudijimai apie Antikristą skamba kaip perspėjimas apie šių dienų politikus – tam tikra prasme jie matomi kaip „pozityvūs“, gal net šventi, bet tai yra melas.

Romuald Mieczkowski. Mano Fabijoniškės: Fabijoniškių gyventojams – buvusiems ir esantiems. Iš lenkų k. vertė Birutė Jonuškaitė. V.: Slinktys, 2025. 143 p.

Autorius – žurnalo „Znad Wili“ redaktorius, knyga – šių metų Vilniaus klubo premijos laureatė. „Vaikštinėjome į „mūsų mišką“. Jis glaudėsi prie Visorių (Wyszary). [...] Dabar čia augo griekiai arba rugiai, kartais – menkučiai kukurūzai“ (p. 11). Kalbama veikiausiai apie vietą, kurioje gyvenu. Pasakotojo tėvas Tomaszas Mieczkowski karo metais iš sprunkančių vokiečių paliktos bibliotekos parsineša knygų. Senelis, bijodamas rūpesčių, jas sudegina. Tomaszas verkia – esu mačiusi panašią filmo sceną, tai taip jaudina. Pasakotojo seneliai Pietrowskiai išslapsto žydaitę Sonią Gołąb. Vėlesnieji pasakojimai, iš sovietmečio ir Nepriklausomybės, jau nebe taip sukrečia.

Arnas Ališauskas. Užkadrinis balsas. Eilėraščiai. V.: Baziliskas, 2025. 71 p.

Kitados iš garsiosios trijulės – Ališauskas, Ivaškevičius ir Stankevičius – Arnas man atrodė stipriausias. Žavėjo surimuoti siurrealizmai, grakštus eilėraščių karkasas, Stankevičiui nebūdinga ironija. Keistai susiklostė Arno likimas. Tikriausiai reikšmingas yra ne vien talentas, bet ir psichiniai resursai, atsparumas politinei tikrovei. Naujos knygos be galo laukiau. Mėgavausi eilėdara, nors ji, atrodo, dabar paprastesnė. Ne bet kas žodį „šuo“ surimuotų su „Periušo“. Išpažintiniai verlibrai patiko ne tiek, bet yra gražių dalykelių.

Emilija Brontė. Vėtrų kalnas. Vertė Č. Rimkus. V.: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961. 347 p.

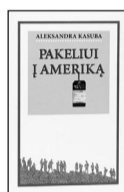
Mėgstu senus vertimus, kuriuos skaitydama mintyse ir pageduoju, ir pasižaviu archaizmais. Kaip gerai aprašyti vaiduokliai! Šiuolaikiniai autoriai taip šurpia nesugeba – pats gyvenimas netekęs senovinio manieringumo. Mums, vėluojantiems „atmetėjams“, šiandien jau kliūva Kazio Binkio poemėlė „Jonas pas čigonus“, o „Vėtrų kalnas“ Britanijoje turėjo būti seniausiai atmetas (veikėjas – romų kilmės, vaikystėje ujamas). Prisiminiau kadaise matytą filmą apie skurdų seserų Brontė gyvenimą: jos man atrodo geležinės ledi. Naujai romano ekranizacijai nesiryžau, kažkur išvydusi epiteta „kičinė“. Žvelgdama į kadru nuotraukas, tuo nesuabejojau. Girdėjau, jie užtempti ant naujo leidimo viršelio.

Jūratė Čerškutė. Galvoja fizikas! Ričardo Gavelio prozos sistema. V.: Lapas, 2025. 491 p.

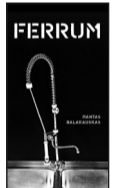
Jūratės Čerškutės *magnum opus*: labai įtraukia mąstyti apie Ričardo Gavelio palikimą. Ne paslaptis, kad šiandien „Vilniaus pokeris“, kaip ir Jurgio Kunčino romanus, perskaitome jau kitaip negu paauglystės metais – kliūva moterų vaizdavimas, kuris anuomet atrodė norma. Monografijoje nagrinėjama egodokumentika parodo ne pačius simpatiškausius Gavelio asmenybės rakursus. Bet nagrinėjama kruopščiai, su išmanymu ir įsigiliniu. Sudomino LRT „Panoramos archyvai“ – 1995 m. Gavelis prie „Vagos“ leidyklos pastatytoje palapinėje prekiauja savo knygomis. Egzistuoja du rašytojų tipai: vieni tą daryti galėtų, kiti negalėtų.

Aleksandra Kasuba. Pakeliui į Ameriką. Sudarė Elona Lubytė, iš anglų k. vertė Aida Martinaitė. V.: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2025. 102 p.

Stilius panašus į „Tiksinčio vaiko“, kai kurie sakiniai nutvilko: „Susitelkimas į atliekamą darbą gali taip pat pasotinti, kaip kasdienė duona“ (p. 29). Pasakojamos karo pabėgėlių patirtys Vokietijoje: atsisveikinimas su tėvais, alkis, slėpimasis nuo bombų, darbai, benamystė, meilė, gimdymas, motinystė skurdžiomis sąlygomis. Pasakotojai būdinga modernaus žmogaus laikysena, emancipacija, stojiškas žvilgnis į priekį; niliūniškojo tėvynės ilgesio nėra arba juo neužsižaidžiama. Prieš Kalėdas akvarele piešė atvirukus su sniegenomis ir juos parduodavo kanceliariinių prekių parduotuvėje; pavyko įsidarbinti mozaikų dirbtuvėje, atlaikyti tėvynainių patyčias dėl nepraktiško būdo.

Mantas Balakauskas. Ferrum. Eilėraščiai. Justės Gadliauskaitės nuotraukos, Gretos Ambrazaitės dizainas. V.: Baziliskas, 2026. 84 p.

Saugi knyga – kaip vizitinė kortelė, turinti informuoti apie gerą skonį. Saugi, nes pozicija karo Ukrainoje atžvilgiu aiški, bet nėra pozicijos dėl visų kitų karų. (Čia ne priekaištas, labiau konstatavimas: mano knygoje irgi nėra.) Autorius matęs Europos, skaito angliškai, klausosi melomaniškos muzikos. Nieko per daug, lakoniškas. Netrokšta sužavėti ironija kaip Sigito Parulskio kartos poetai. Ambicijos adekvačios, bet „Romoje“ ir „Apmalde“ manifesto buvo daugiau. Patiko dizainas, nuotraukos rezonuoja su eilėraščiu „Plovykla“.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

LITERATŪROS KLASIKŲ KOKTEILIAI

Žanrų vaiduokliai: distopija

Utopinis diskursas ir distopija

Prieš penkis šimtmečius parašytas Thomo More'o veikalas „Utopija“ dažnai laikomas ne tik literatūrinės utopijos žanro (ir distopijos požanrio), bet ir naujojo diskursyvumo, naujojo žinojimo ir mąstymo būdo pradiniu. Utopinis diskursas, anot Pierre'o Nora, atlieka labai svarbų vaidmenį Vakarų visuomenėse ir kultūroje: tai yra „atminties vieta“ (*site of memory*), kurioje atrandame, viena vertus, daugybę istorinių visuomenės transformacijų scenarijų ir įvairiausių alternatyvų; kita vertus, individualaus ir kolektyvinio pasipriešinimo dominuojančioms ideologijoms modelių (distopiniuose pasakojimuose). Utopinis diskursas kaip atminties vieta, Nora teigimu, Vakaruose atlieka ir autonominę funkciją – be jo neišsivaizduojama Vakarų tapatybė, nes utopijos padeda visuomenėms suvokti, kokios jos buvo, yra, galėtų ir turėtų būti.

XVI–XVII a. anglų ir prancūzų kalbomis kurti utopiniai pasakojimai artimi travelogams, ideali visuomenė buvo išsivaizduojama geografiškai nutolusioje vietoje, dažniausiai saloje. Pasibaigus Didžiųjų geografinių atradimų epochai, utopinė vaizduotė atkreipė dėmesį į Mėnulį, tačiau tai dar nebuvo mokslinė fantastika mums įprasta prasme. Naują kryptį utopinėje literatūroje pažymėjo 1771 m. pasirodęs ir tuomet labai populiarus Louis-Sébastieno Mercier romaną „2440 metai“ – šiame romane utopinė visuomenė egzistuoja nebe kitoje erdvėje, bet kitame laike – ateities Paryžiuje. Toks žvilgsnis ir vaizduotės nukreipimas į ateitį buvo sąlygotas aktualių ano meto idėjų apie begalines žmogaus tobulinimo galimybes ir technologinės pažangos gėrį – buvo tikima (si), kad ateitis atneš ne tik teisingesnę visuomenę, bet ir dar nematytą materialinę gerovę.

XX a. įvykęs posūkis nuo utopijos prie antiutopijos ir distopijos sietinas tiek su totalitarinėmis santvarkomis, atsiradusiomis iš utopinių projektų (čia verta prisiminti 1920 m. Jevgenijaus Zamiatino antiutopiją „Mes“, kuri įkvėpė vėlesnes ir labiau žinomas), tiek su platesniu suvokimu, kad žmonijos ateitis nebūtinai bus šviesi, o ateities visuomenė dėl technologijų pažangos nebūtinai taps teisingesnė ir laimesnė. Distopijoms būdingas skeptiškas požiūris į technologinį progresą ir žmonių apskritai. Utopijos projektuojama galimas alternatyvas, o distopijos labiau įspėja dėl dabartyje užčiuopiamų tendencijų, galinčių atvesti prie nepageidaujamų padarinių. Utopijoms ir distopijoms bendras yra kritiškas požiūris į tas visuomenines struktūras, kurių produktas yra pats autorius.

Kaip ir dauguma kitų populiariųjų žanrų, utopiniai ir distopiniai pasakojimai išsivystė literatūroje, bet vėliau peržengia šios medijos ribas. Šiandien distopinės vaizduotės apraiškų rasime įvairiausiose medijose (komiksuose, kine, kompiuteriniuose žaidimuose), tačiau ir literatūrinių distopijų nemažėja, o Lietuvoje pastaraisiais metais ir akivaizdžiai daugėja, ypač – ir, ko gero, neatsitiktinai – po pandemijos. Tarp reikšmingesnių – Dainiaus Vanago „Oderis“ (2021), Unės Kaunaitės „2084“ (2023), Justinos Kapeckaitės „Tyroji Aušra“ (2024) ir Gražinos Kelmelytės „Motinos“ (2025).

Jau iš šios labai glaustos apžvalgos aišku, kad distopija yra žanras visai kitokia prasme nei ciklo „Žanrų vaiduokliai“ pirmoje esė aptartas detektyvas („Š. A.“, 2026.IV.24). Detektyvo žanriškumas buvo apibrėžiamas per siužeto konstravimo ypatumus, o štai distopiniam pasakojimui reikšmingesnis yra diegetinio pasaulio kūrimas, taigi ne kas ir kaip vyksta, o kur. Romano teorijoje įsitvirtino terminas *chronotopas*, nusakantis laiko ir erdvės vienvėgį pasakojime, bet distopijos atveju tiksliau būtų kalbėti apie *topochroną*. Įdomu, kad įprastas termino vertimas į lietuvių kalbą yra kaip tik poetiškiau (utopiškiau?) skambantis *erdvėlaikis*, esantis visai netoli erdvėlaivio, o ne griežtiškas *laikaerdvis*. Distopinis romanas, būdamas visų pirma įtikinančio spekuliatyvaus pasaulio kūrimo pratybomis, nesunkiai inkorporuoja kitų žanrų elementus – detektyvo, travelogo, brendimo, meilės, epistolinio romano. Šiandien jau sunku būtų sukurti utopinį ar distopinį pasakojimą, kuris sąmoningai ar nesąmoningai nebūtų įrašytas į bent šimto metų tradiciją, tad ir lietuvių autorių distopijos geriausiai atsiskleidžia jas skaitant platesniame Vakarų utopinio diskurso kontekste.

Dvi lietuvių distopijos: „Motinos“ ir „Oderis“

Lietuvių utopinės ir distopinės literatūros tradicija gana skurdi, bet joje yra ir tokių įdomių reiškinių kaip antifeministinė Mykolo Vaitkaus pjesė „Amazoniada“ (1923). Verta paminėti, kad feministinės utopijos Vakarų literatūrose gausiai rašomos nuo XIX a., o moterys rašytojos pradeda dalyvauti formuojant utopinę vaizdinį nuo dar ankstesnių laikų. Pavyzdžiui, britų aristokratė, filosofė ir rašytoja Margaret Cavendish apie 1666 m. paskelbė romaną „Naujojo pasaulio, vadinamo Liepsnojančiu pasauliu,

aprašymas“. Šiame romane jauna moteris, pagrobta meilužio, su visu laivu atsiduria netoli Šiaurės ašigalio, kur visi kiti mirtinai sušąla, o ji nukeliauja į paralelinį pasaulį, priklausantį žmonėms-paukščiams, ir šios hibridiškos būtybės ją išrenka imperatore. Tai vienas pirmųjų pasakojimų, kuriame moteris leidžia sau visiškai išsilaisvinti, atrasti kitokį pasaulį ir tapti jo valdove. XX a. susiformuoja savarankiška feministinių utopijų ir distopijų tradicija, kurioje lyčių vaidmenų apvertimo principas tampa bene svarbiausiu spekuliatyvu įrankiu. Būtent šiam požanriui priskirtinas ir Gražinos Kelmelytės romanas „Motinos“.

Romane aprašoma matriachato visuomenė, kur vyrai yra nuosekliai diskriminuojami: vyrų prigimtis suvokiama kaip agresyvi, gyvuliška ir primityvi, tad jiems leidžiama atlikti tik fizinį darbą (valytojų, krovėjų ir pan.). Šeimas skatinama kurti su moterimis, tad pilietės, kurios pasirenka gyventi su vyrais, marginalizuojamos. Romane pirmuoju asmeniu pasakojama moters, gimusios Vakarų mieste, brendimo ir amžėjimo istorija. Kaip įprasta distopiniam siužetui, pagrindinė veikėja yra maištininkė – ji yra šiek tiek kritiška dominuojančios ideologijos atžvilgiu, susidraugauja su draugės broliu Jonu, vėliau bando gyventi kartu su juo ir žuvusios mylimosios vaikais kaip „netradicinė“ šeima. Beje, romanas parašytas taip, kad būtent Joną norisi užjausti (kažin, ar ne jo liūdnas veidas pavaizduotas viršelyje), o pasakotojos geidžiamų moterų charakteriai atrodo paviršutiniškesni. Nors kažkuriu metu kyla įtarimų, kad Jonas galėjo prisidėti prie Vakarų miesto žlugimo, ši išdavystė nėra nei paliudijama, nei paneigiama. Apskritai, baigusi skaityti romaną, negalėjau atsikratyti įspūdžio, kad ne visi galai čia suvesti, ne visos galimybės išnaudotos ir pabaiga sujaukta.

Matriachato visuomenės vaizdavimas romane įsilieja į „ambivalentiškos utopijos“ tradiciją, kurios viena iš klasiškių – Ursula K. Le Guin. Beveik visos šiuolaikinės utopijos yra ambivalentiškos, nes nesiekia vaizduoti tobulų visuomenių, verčiau – kiek pranašesnes. Nors „Motinos“ neprilygsta Le Guin romanams nei diegetinio pasaulio išbaigtumu ir sudėtingumu, nei socialinio, filosofinio ir istorinio mąstymo gilumu, visgi utopiniam lietuvių literatūros diskursui tai yra reikšmingas tekstas, skinantis kelią tiek feministiniams lyčių vaidmenų apvertimo, tiek homoseksualinius santykius normalizuojantiems pasakojimams. Taip sakant, kas gali – tegul padaro geriau.

Kiek man žinoma, iki pat 2014 m. pasirodžiusio Rebekos Unos romano jaunimui „Atjunk“ lietuvių literatūroje apskritai nebuvo moters parašyto utopinio / distopinio pasakojimo (jeigu gerbiami skaitytojai turi kitokių duomenų, labai prašau susisiekti). Pastaraisiais metais daugėja ne tik distopijų, bet ir moterų rašomos spekuliatyvosios fikcijos. Unės Kaunaitės „2084“ lyg ir siekia megzti dialogą su klasikiniu distopinės tradicijos tekstu, bet daro tai gana dekoratyviai. Beje, romanas panašiu pavadinimu „2084: pasaulio pabaiga“, parašytas prancūzakalbio alžyriečio rašytojo Boualemo Sansalo, pasirodė 2015 m. ir tapo reikšmingu įvykiu. Jis priklauso religinių distopijų požanriui, kurio apraiškų pas mus galima rasti nebent Kapeckaitės jaunimo distopijoje „Tyroji Aušra“. Sakyčiau, kad šiuolaikinės lietuvių distopijos yra, viena vertus, kamerinės (rašomos neatsižvelgiant į globalaus utopinio diskurso dabartį), kita vertus, gana abstrakčios – vis dar nesukurta iš tiesų lietuviška distopija, nebent tokia laiky-

tume alternatyviosios istorijos žanrui priskiriamą Marijus Gailiaus romaną „Augustė Gilytė“. Autentiškesnė lietuviška distopija turbūt semtųsi įkvėpimo iš grėsmingų dabarties tendencijų, siejamų su šalies tapatybės praradimu (pavyzdžiui, krentantis gimstamumas, emigracija ir imigracija, prieškarinio atmosfera ir okupacijos baimė, miestų trinkelizacija ir miškų kirtimas).

Naratyvo konstravimo sudėtingumu ir „socialinės diagnozės“ įtikinamumu iš kitų distopijų išsiskiria Dainiaus Vanago romanas „Oderis“, kuris priskirtinas korporatyvinių distopijų požanriui. Vanagas išradingai kuria kelių perspektyvų pasakojimą ir žaidžia nepatikimo pasakotojo figūra. Romano veiksmas vyksta išsivaizduojamame mieste, atsisakiusiame bet kokios tautinės tapatybės, dėl ekonominio pranašumo ir globalaus konkurencingumo vietos valdžia pritaiko visam miestui korporacijos logiką: nepakankamai naudingi piliečiai tiesiog „atleidžiami iš darbo“ – priverčiami palikti miestą, neatsižvelgiant į jokiais aplinkybes. Tie, kurie randa būdų nelegaliai sugrįžti, areštuojami ir panaudojami moksliniams eksperimentams, – tai ir nutinka pagrindiniam veikėjui Alanui, kurio trūkinėjantis pasakojimas kelia įtarimų dar ir dėl to, kad skyrių antraštėse atsiranda keista numeracija, kurios prasmė išaiškėja tik pabaigoje. Be Alano perspektyvos, Oderį mes dar matome detektyvo B., siunčiančio mylimajai žinutes ir pokalbių su cinišku miesto va(l)du Endriu įrašus, akimis. Trečiasis balsas, iki paskutinių puslapių neaišku kaip susijęs su romano įvykiais, priklauso rašytojui Trumanui Morui, kurio vardas intertekstualiai „mirkтели“ skaitytojams, girdėjusiems apie Thomą More'ą ir žiūrėjusiems „Trumano šou“. Moro pasakojimas susideda iš įvairioms temoms skirtų trumpų esė („Gyviai“, „Žmogaus sukūrimas“, „Darbas“, „Biologinė mašina“, „Žmogžudystė“, „Fabrikas“, „Sportas“, „Poliklinika“, „Knygos“, „Nebaigti reikalai“, „Įkaitas“, „Miestas“), parašytų retai pasitaikančiu antruoju asmeniu. Dauguma šių esė smagios, įžvalgios ir savarankiškos. Bet labiausiai džiugina, kad autorius yra gerai apmąstęs visų naratyvinių aktų motyvą – kodėl taip keistai viskas yra pasakojama, paaiškėja gale. Ne iškart, bet galiausiai atkreipi dėmesį į tai, kad Vanago romanas keistai vyrocentriškas, jame vos kelios veikėjos moterys – ir tų vaidmenys vaiduokliški, tad verti detalesnio aptarimo, bet jau ne šiame tekste.

Detektyvai ir distopijos, kaip ir visos kitos neprarandamos aktualumo žanrinės formos, atliepia kai ką fundamentalaus mūsų kultūroje – kitaip būtų sunku paaiškinti jų gyvybingumą. Atrodo, kad distopijos labiausiai kalba apie tai, kokios ateities norėtume išvengti. Geros distopijos leidžia patirti spekuliatyvaus mąstymo galią ir malonumą. O be to, kaip prasidėjus kovido pandemijai sakė amerikiečių rašytojas Kimas Stanley Robinsonas, „mokslinė fantastika yra mūsų laikų realizmas“.

P. S. Pagrindinis mano žinių apie Vakarų utopijas ir distopijas šaltinis yra „The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures“ (2022). Už progą detaliau susipažinti su lietuvių distopijų lauku esu dėkinga LLTI kolegei Karolinai Bagdonei, semiotikos magistrantei Kotrynai Dacytei ir kitoms POPLIT klubo seminarų dalyvėms.

– TAI SIJA ORAL –

Reabilitacija pramaišiu su rekolekcijomis

► Atkelta iš p. 7

žingsnis į devynioliktą amžių. Bandytas ir platesniame istorijos kontekste matyti lietuvių literatūrą, ypač poeziją.

Žmogus gyvena istorijoje – panašiai šią mintį svarstė ir Vytautas Kavolis, ir Justinas Marcinkevičius. Ir toje, kuri jau praėjusi, ir toje, kuri dar neprasidėjusi. Dabartis atrodo lyg koks siauras tarpas, bet tarpo nėra – tik įvykiai, žmonės, jų likimai. Nėra literatūros be istorijos, nėra istorijos be žmonių. Istorija ir kalboje, ir patirtyse. Pačiose įvairiausiose. Tik virsdama vienareikšme ideologija, istorija pasitraukia į pakraščius. Ir todėl, kad nuo vienareikšmių (partinių) ideologijų traukiasi žmonės. Ideologijos spaudžia, riboja, klaidina. Bet juk ir ieško kokios išeities.

Biblioteka, kurioje jaučiuosi lyg grįžusi į praėjusį laiką. Bibliotekos ir jame buvo svarbi, sava erdvė. Nuo kaimo kultūros namų kambarėlio iki mokyklos ir Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos, davusios pradžią ir pačiam universitetui.

Sanatorijos biblioteka kurį laiką tikriausiai buvo uždaryta, visa palikta, kaip buvo. Tokia laiko kapsulė. Paskui vėl atidaryta. Taip, teisingai pažvelgta, didelei

sanatorijai reikia ir vietos renginiams, susitikimams, dalykinėms paskaitoms, seminarams. Gal ir pacientų (ar klientų) atvangai.

Ir man tos bibliotekos reikėjo. Buvau dėkinga, kad sanatorijos šeimininkai ją išsaugojo. Toliaregis požiūris. Pasiėmiau Homerą, į rusų kalbą verstą iš senosios graikų kalbos, išleistą 1986 metais. Ir to paties laiko Sigito Gedos rinktinę „Baltoji varnelė“. Mintyse – ir palei Nemuną – vis klaidžiojo Niekas: nuo Odisejo iki „Niekio ir Esmo“, iki pono Cogito ir iki tik nuotraukoje matyto plakato. Atsiverčiau Sigito „Baltojo Niekio dainelė“: „Aš esu Niekas, / Baltas berniukas // Aš esu Niekas, / Vėjų mergelė...“

Pieštuku neaiškiai užrašyta *Niekas*, netaisiau, palieku.

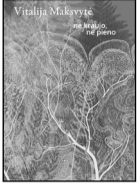
Kodėl negalėtų būti ir moteriškoji filosofinio daiktavardžio giminė?

Ir anemona – vėjų gelė, „vėjų mergelė“.

– VIKTORIJA DAUJOTYTĖ –

Tarp kūno ir kalbos

Vitalija Maksvytė. *Ne kraujo, ne pieno.*
V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2025. 175 p.

Antroji Vitalijos Maksvytės knyga „Ne kraujo, ne pieno“ pratęsia pirmosios knygos „Kvėpuoju“ tematiką, kuri susitelkia į kūniškumą, o šis susipina su kasdienybės ir pasaulio patyrimu bei jautria socialine problematika. V. Maksvytė puikiai įkūnija „moteriškojo rašymo“ (*écriture féminine*)

idėjas, kuriomis rėmėsi žymi prancūzų dekonstruktyvistė Héléne Cixous. Ji kvietė moteris rašyti visu savo kūnu, skatino jas ieškoti savitos kalbos, kuri padėtų užkoduoti išskirtines, su lytimi susijusias patirtis ir vaduotis iš „korrektiškos“ retorikos bei kalbinės falokratijos, kuria kaltino žinomą feministę Simone de Beauvoir.

V. Maksvytės poetinė raiška apnuoginta iki erotiškai atvirų vaizdinių, skaitant girdėti Medūzos juokas: „[...] kasnakt mano pirštai / nutraukia dušo užuolaidą, kūnas suvirpa, / mėšlungis // paskui, kol grįžta vėl į save [...] // ir tik kelioms minutėms, paskui vėl, vėl ir vėl / su kiekvienu širdies tvinksnium“ (p. 14). Eilėraščių kūniškumas nėra savitiksliis. Dažniausiai jis lyrinę subjektę veda prie savasties ištakų, sielos gyvenimo refleksijos: „bet kitaip siela mirtų / girdi, siela mirtų! / maniau, kad jau mirusi, / dabar suprantu: dar tik bunda“ (p. 34). Taip sukuriamas savita poetinio kūniškumo dialektika.

Nesunku pastebėti, kad V. Maksvytės rinkinyje „Ne kraujo, ne pieno“ moters kūno kodas yra poetinės kalbos ašis, apie kurią sutelktos lyrinės subjektės ikidikursyvinės patirtys, jausenos ir pojūčiai. Poetė atspindi ir Elaine Showalter iškeltą idėją, kad kuriančios moterys turi ieškoti savitų, nuo vyriškojo pasaulio atribotų kalbos formų savo kūrybinei minčiai išreikšti. Dėl minėtos priežasties kai kada V. Maksvytės konstruojamas poetinis pasaulis gali atrodyti menkiaučia pažinusi ir / ar neprieinamas skaitytojui vyrui. Taip priartėjama prie lyties klausimo literatūroje.

Tokia analogų neturinčia poezija poetė debiutavo 2017 m. ir toliau šią stilistiką plėtoja antrojoje knygoje. Tai vyriškajam diskursui nepaklūstanti leksika ir vaizdinija, menkai būdinga kanoninei lietuvių literatūros kalbai, todėl kai kuriuos skaitytojus trikdanti ar piktinanti net ir XXI a. Skeptikai tokius kalbinius bandymus gali vertinti kritiškai, nes nėra prisitaikoma prie įprastos (stereotipiškos?) raiškos, ieškoma kūno patyrimu pažymėtų pojūčių ir savitų kalbos formų ar metaforų jiems įprasminėti. Išskirtinai moteriškoms patirtims pažymėti poetinė kalba nėra atkartojama ar imituojama, moteriškojo rašymo modeliai iškeliami pasitelkiant vidinę sąmonės patirtį. Tokia kalbinė raiška yra intuityvi, kuriama „čia ir dabar“. Kaip teigė literatūros kritikė Birutė Ciplijauskaitė, kalbėdama apie moteriškąjį rašymą, „užuot kalbėjusi už apibendrintą moterį (isp. *mujer genérica*) ir pasitenkinusi inversijomis-subversijomis, kiekviena poetė leidžia įsigilinti į save ir leidžia sužydėti asmeniškiesiems balsui. Pažanga

vartojant nepriklausomą, inovatyvią kalbą iš karto traukia dėmesį šiandieninėje moterų poezijoje.“¹ Pasak literatūrologės, erotika egzistavo literatūroje nuo senovės, bet visada buvo laikoma moteriai nederama tema, tad šandien rašančios moterys galbūt neatsitiktinai siūlo nuodugnau tyrinėti šią intriguojančią patirtį ir atskleisti ją iš savo perspektyvos. Būtent V. Maksvytės poezijos knygoje tradicinį moters sentimentalumą ir keičia erotinės fantazijos. Literatūrologė Akvilė Šimėnienė teigia: „Taip ne tik pabrėžiamas postmodernaus moters rašymo esminis bruožas – atvirumas, o ne užsisklendimas, nuolatinis patirčių, įgytų mokantis, perteikimas, bet ir pozityvumo, vilties siekis.“² V. Maksvytės poezijoje šie vertybiniai elementai taip pat aptinkami.

Knygos „Ne kraujo, ne pieno“ skyriuje „Apie žmones ir žvėris“, priartėjant prie H. Cixous *animot* įvaizdžio, galima išgirsti lyrinės subjektės balsą, tyrinėjantį santykių ne tik su savimi („plečiuosi į visas puses“), pasauliu („esu savo pačios vyzdys / besiskaidantis / visatos akyje“), bet ir su kitais („dar daugiau chaoso sukelia mano vaikai“). Vienas iš tokių eilėraščių, išryškinančių santykių su kitais, yra „tėvui“. Šis kūrinys tarsi punktyrine linija pažymi savitai susiklosčiusius santykius, kurie nematoma ir trapia gija laiko lyrinę subjektę susietą su mirusio tėvo figūra: „kad turiu tėvą, / pajutau tik jam mirus [...] / teko priminti sau, kad tai mano tėvas“ (p. 25). Mirtis sužadina ir egzistencinio pobūdžio apmąstymus apie meilės fenomeno ir mylėjimo į(si)kūnijimą: „esam meilė, gryniausiu savo pavidalu, / esam meilė, kuriai negalioja jokios laiko anei erdvės idėjos [...] // bet meilė be kūno yra / tik žodžiai.“ Šiame eilėraštyje aktualizuotas makabriško mirties dvelkimo palytėtas žmogaus kūnas: „jo kvapo dar persmelktas telefonas morge / juodu siūlo žingsneliu nužymėtas kūnas“, kurio egzistencijos pėdsakus į visumą sujungia uoslė: „narcizai jo namų kieme iki šiol / taip kvepia, / taip kvepia - - -“. Taigi eilėrašties atskleidžia pavėluotai suvoktą, sudėtingą lyrinės subjektės ryšį su tėvu, išryškėjusį tik po jo mirties. Mirtis skatina apmąstyti meilės prigimtį: ji atrodo amžina, bet be kūniškumo tampa tuščia. Juslinė atmintis padeda išlaikyti trapų, bet gyvą ryšį su mirusiuoju. Šias idėjas puikiai papildė ir B. Ciplijauskaitės mintis apie poetinėje kalboje slypinčius kūniškumo ženklus ir jų komunikacinę prasmę: „Beveik kūniška kalba [...] pereina psichoanalitinę-monologinę stadiją [...], kad įsiliėtų į atsivėrimą dialogui kaip lygus su lygiu [...]“.³

Eilėraštyje „Svarbiausias svečias“ tarsi mantra kartojama anafora „Esu svarbiausias svečias savo gyvenime“ (p. 28). Pamažu priartėjama prie gilesnio savasties pasireiškimo, įvyksta savotiškas sąmoningėjimo procesas. Pradedama nedrausiu tonu, kol galiausiai prieinama prie išvados – „tik pamaitinus save, / galiu atverti duris pasauliui“ (p. 28). Taip pat skyriuje „Apie žmones ir žvėris“ nuolat kvestionuojama, ar „esame daugiau nei genų varomas mėsos mechanizmas“. Toks klausimas tyrinėjamas prie prozos priartėjant poezinių svarstymų cikle

tuo pačiu pavadinimu kaip ir skyrius. Pasitelkiama pasaulinė prievartos statistika, aptariamos jos šaknys, motyvai, mastas, svarstoma, kiek prievarta yra instinktyvumo, impulsyvaus (ne)sąmoningumo, žvėriškumo apraiška, o kiek evoliucijos padarinys.

Priešingai nei pirmojoje V. Maksvytės poezijos knygoje, neapsiribojama tik moters pasauliu, yra išplaukiama į platesnius lytiškumo vandenius: „šiam pasaulyje tiek daug mūsų vis nenulaiko savo gaiduko, / paprasčiau tariant, varpos, penio, lytinio organo, kiša jį savo sesei / ar broliui ir visas įmanomas angas, du kartus dažniau, jei ta sesė / ar brolis neįgalus [...]“ (p. 16). Tam, kad būtų išgautas brutali buitinės tikrovės efektas, poetinė raiška pagardinta disfemizmais *cielka, papai, iškurvino*. Kuriama eilėraščių kalbinė erdvė nepalieka abejingų ir šokiruoją, siekia užaštrinti kampus ties nepatogiomis temomis, kuriomis Lietuvoje vis dar vengiama kalbėti atvirai ir iš esmės.

Kaip jau minėta, knygoje įkūnijamas ne tik moters balsas. Antrame skyriuje „Vidudienio kronikos“ netikėtai pasigirsta ir šiurkštus vyriškas balsas: „[...] nu dar ir sūnus, / žinai, auga, kaipgi be tėvo, / žinai, be tėvo tai jam būtų sunku“ (p. 36). Tačiau vyriškasis lyrinis subjektas knygos kontekste atrodo dirbtinokai. Galima suprasti, jog buvo siekiama visumos, bendražmogiškumo efekto, tačiau savo estetika V. Maksvytės poezija priartėja prie išpažintinės poezijos stiliaus, tad vyriškasis lyrinis subjektas stilistiškai iškrenta iš viso rinkinio konteksto.

Apibendrinant galima teigti, kad V. Maksvytės poezijos knyga „Ne kraujo, ne pieno“ nuosekliai plečia kūniškojo rašymo ribas, provokuodama skaitytoją permąstyti ne tik lytiškumo, bet ir žmogiškumo sampratą. Autorė drąsiai balansuoja tarp intymumo ir socialinės kritikos, kurdama savitą, atvirą ir iššūkius literatūriniam kanonui metančią poetinę kalbą bei jautrų santykių su tikrove. „Vidinė melodija filtruojama per tikslų žodį, parinktą šviesios skaidrios sąmonės. Skaitytojui paliekama užduotis išsiaiškinti, kiek [poetinės] ugnies lieka gerai išbulintose eilėse.“⁴ Aki-vaizdu, jog V. Maksvytės poezijoje ugnies tikrai užtenka. Tik ar pakankamai, kad išdegtų lietuviškame literatūros diskurse įsigalėjusius stereotipus apie moterų rašymą?

– INETA PULKAUNINKĖ –

¹ Birutė Ciplijauskaitė, „Interiorización de la voz“, *Extramuros*, 4 (octubre 1996), p. 56. Vertė Akvilė Šimėnienė.

² Akvilė Šimėnienė, *Birutės Ciplijauskaitės literatūrologijos paradigmos*, daktaro disertacija, 2016, p. 217, prieiga internete <https://epublications.vu.lt/object/elaba:16980743/>.

³ Birutė Ciplijauskaitė, „La novela femenina como autobiografía“, in: *Actas del VIII congreso de la AIH*, Madrid: Istmo, 1986, p. 225. Vertė Akvilė Šimėnienė.

⁴ Birutė Ciplijauskaitė, „La renovación de la voz lírica“, in: Rosaura Alvarez, *De aquellos fuegos sagrados*, Granada: Mirto Academia, 2008, p. 13. Vertė Akvilė Šimėnienė.

Kas poezijos – poezijai

Sigitas Parulskis. *Voras tarp tavo lūpų.* Eilėraščiai.
V.: Tyto alba, 2026. 75 p.

Taip jau yra, kad kai geri poetai praėjus ilgesniam laikui išleidžia naują knygą, dažniausiai iš jos tikiesi daug – nebūtinai, kad ji bus geresnė negu ankstesnė, bet bent ne prastesnė. Panašiai ir su nauja Sigitu Parulskio knyga, kuria poetas nusprendė vėl atiduoti duoklę poezijai. Ko gero, daugelis tikėjosi itin geros poezijos pliūpsnio, ypač prisimenant ankstesnes jo knygas. Nauja knyga kiek netikėta, ypač kai jis jau kurį laiką eilėraščių neberašė.

Naujoje knygoje, kurioje eilėraščius papildė poeto nuotraukos, Parulskis lieka parulskiškas. Kurdamas naratyvą eilėraščiuose kalbantysis perteikia kitų patirtis, perpasakoja įvykius, buvimus, nenuodailindamas, aštriomis metaforomis, kartais tiesmukai, bet taip eilėraščiuose apgyvendindamas kitus ir tapdamas liudininku. Kaip ir ankstesnėse knygose, jis stebi degraduojantį pasaulį, suvokia jo puvimą, jaučiam, kaip viską praranda, bet bando įsitverti šviesos, nors ir atkakliai tai neigia. Ir šalia viso to yra parulskiška mirtis, kurią, pasak Gyčio Norvilo, Parulskis privatizavo. Mirtis skatina liudyti kitus, nes taip padeda atitolinti nuo jos, kita vertus, dažnai ir perteikia tragediją. Eilėraštyje „Žvaigždė“ kalbantysis prisimena arklį su žvaigžde ant kaktos, kurią jie mėgdavo glostyti, susieja su draugo istorija: „mano draugas bėgdavo greitai, beveik kaip žirgas / mokykloje jis buvo bėgimo žvaigždė, niekas negalėjo pavyti / kartą užkliuvo, suklypo ir jo kaktose atsirado / žvaigždė – juokingas penkiakampis randas“ (p. 10). Žaisdamas žvaigž-

dės motyvais, regėdamas krentančią žvaigždę kalbantysis kuria daug prasmų, tarsi sutapimų, kurie tampa reikšmingi, sujungia žmones, taip pat perteikia liūdesio ir tragizmo atmosferą. Kai kurios istorijos nuspėjamos, susietos su tamsa, seksualumu, šie vaizdiniai yra grubūs, atžagarūs, bet nekuria daugiau prasmų.

Mirties motyvai, būdingi poetui, dėliojami gana taikliai. Jie panašūs kaip knygų „Mirusiųjų“, „Mortui sepulti sint“ eilėraščiuose; tik tėvo motyvas atsikartoja kur kas mažiau nei šiose knygose. Tamsa tampa nuspėjama. Kalbantysis neretai stengiasi ją įrodyti, rėžtelėti kaip reikiant, viską užtamsinti, nors kartais žiūrint pro tamsintą eilėraščių stiklą saulės akiniai nebūtinai.

Atsiranda aktualijų (ankstesnėse poeto knygose jų pasitaikydavo rečiau): eilėraštyje „Bandymas tapti šiuolaikiniu“ (p. 52) kalbantysis susitinka su verslininkais ir siūlo nupirkti kažkurią savo kūno dalį, teigia, kad „perdegė šypsenos mikroschema“, kad „sutriko dešinės rankos valdymas“, apipylė kaimynę kava ir stodamasis sugirgždėjo kaip „Titanikas“, kad „Tiekėjas atjungė ašaras“ ir kalbančiam reikia „skubaus techninio aptarnavimo“. Technikos motyvų metaforiškas perkėlimas žmogui taiklus, ironija kuria žaismingumą ir padeda narplioti robotizavimo problemas, apie kurias šiandien rašo daugelis, bet retas originaliai. Ypač tai įtaigu, kai susiejamas ne tik šios dvi plotmės, bet ir dvasinė, padedanti perteikti ne tik sarkazmą, bet ir šiuolaikinį absurdą: „kažkas / viduje blaškosi, tvirtina, kad yra siela [...] virusas / šiuolaikinių sistemų neatpažįstamas ir / pavojingas“ (p. 52).

Kūrybos tema knygos nepagerina, veikiau įsūdo deguto šaukštą: „Velniop, sakau sau, nerašyk tokio / teksto, niekada nemėgink parašyti to, ką / iš tiesų nori pasakyti, ką

iš tiesų / galvoji, nes nieko iš to, nes nieko / gero nebūtų // Tiesa mus išlaisvina, kad pražudytų“ (p. 13). Eilėrašties galėtų būti kironiškesnis, nors subjektui labai svarbu perteikti sunkios tiesosakos problemą. Lyginant su kitais eilėraščiais, kiek iškrenta iš konteksto, tampa tiesiog pasiskundimu, kuris šiuo atveju nuspėjamas.

Kalbantysis, net ir jausdamas mirties nuojautą, geba atsigręžti į gyvenimą, bandyti jame susivokti, kas prarasta ir kas liko. Ir čia dramatismo ir subtilumo netgi daugiau negu mirties motyvuose, nes kartais mirtis tampa tiesiog žodžiu, nekuriančiu poveikio, o bandymas išverti gyvenimą yra subtilesnis: „Tarsi visą gyvenimą tik tą ir daryčiau – nešu / save dalimis į šiukšlyną / panaudotas mintis, sulūžusias akimiras, ištuštintus / valandų ir dienų indus // Nešu šiukšles, o toks jausmas, kad kažką pražiūrėjau, kad išmečiau / kažką labai brangaus“ (p. 71).

„Tuščia, tarsi išvalyta, tarsi po žiauraus nusikaltimo sutvarkytas, iškuoptas, dezinfekuotas būstas. Tarsi turėčiau viską pradėti iš naujo, tuščioje vietoje. Pabėgėlis, išvytas iš savo gyvenimo, praradęs viską, ką užgyvenęs, turtą, ryšius, tapatybės dokumentus. Niekas nebegalioja, nieko nebėra, kas paliudytų mano teisę būti čia“, – apie knygą teigia Sigitas Parulskis.

Iš naujo nepradedama. Poezija lieka gera, kokia ir buvo. Tik vieną kitą eilėraščių buvo pravartu atmesti. Ir nuotraukos galėtų kurti savitą pasakojimą, bet yra sudėtos gana atsitiktinai. Ir pavadinimas galėtų būti geresnis, labiau viską sujungiantis, buvo galima pasirinkti kad ir bet kurią metaforą, įpintą į eilėraščius.

– LINAS DAUGĖLA –

Prie jūros

– Gyvensi prie jūros, – pasakė jis, pasirašinėdamas palaiduose lapuose ir triukšmingai trinkteldamas antspaudą.

Ji stovėjo įsitempusi, suglaudusi kojas. Vienoje rankoje laikė rausvas pirštinaites, kitoje – kepurę su bumbulu, nuo kurio jau varvėjo šilumoje tirpstantis sniegas. Jis šiemet pasirodė itin anksti – spalio pradžioje, dar lapams nuo medžių nenukritus.

– Ne kiekvienam taip pasiseka, – vėl prabilo jis, – karjeros pradžioje gauti šiltą vietelę. Naujas butas, perspektyvus miestas. Ir dar prie jūros, įsivaizduok. Įsivaizduoji?

Ji linktelėjo. Galvojo, kaip bus gera pratintis prie jūros vėsos nuo pavasario. Jūra jai buvo jaukus vaikystės atsiminimas, tad šis pažadas ją džiugino. Bet dažniausiai maudynės būdavo ežere, iki kurio su draugėmis lėkdavo dviračiais keletą kilometrų, arba miestelio, kuriame augo tvenkinys. Įsivaizdavo, kad jūra kasdien bus vis kitokia. Kartais norėsis vakare pasivaikščioti klausantis, ką atneša bangos ir vėjas, renkant akmenukus, o gal ir gintarą. Svarstė, kad miestelio gatvės turėtų būti siaurutėlės, eidama pagrindine gatve link jūros apžiūrinės ant palangių sudėtus mažus daiktelius, šeimų sukauptus per bendrą gyvenimą, – švyturius, laivukus, sumeistrautus iš degtukų, pliušinius ežiukus, – arba gėles – dažniausiai turbūt raudonas pelargonijas, paleistuves, alijošius. Gal net pavyks pro praskleistų užuolaidų plyšelį pamatyti, kaip žmonės taisosi vakariene ar skaito knygą fotelyje, parietę po savimi kojas: šviesa krinta ant knygos lapų, bet paties žmogaus nė nematyti. Galvojo, kad šiltuoju metų laiku jos batuose visada bus smėlio, o vėjuotomis dienomis jį pustys į akis tiesiog čia pat, miestelio gatvėse. Ir lietus, matyt, kvepės druska. Taip jai viskas atrodė stovint tame nykiame kabinete, kuris nebeatrodė toks nykus įsivajojus.

Butas buvo keturiolika kilometrų nuo jūros. Gana toli, kad dienos nepradėtumei maudynėmis, o kopos netaptų kasdienybe. Dviračiu keturiolika kilometrų pirmyn ir tiek pat atgal rytais – nepakeliamai ilga kelionė jaunai miestelio mokytojai, ant kurios pečių sukrito dvylika mokinių galvų, jų minčių ir charakterių. Pajūrį naujuose namuose priminė tik pušys ir palei namus siūruojančios smilgos, verbenos, gubojos.

„Perspektyviame miestelyje“, o iš tiesų kaime, stovėjo aštuoniolika trobų, du mūriniai šešiabučiai vienas priešais kitą, gyventojų vadinami dvyniais, bendras pastatas pašto skyriui ir maisto bei reikalingiausių daiktų krautuvei, sena medinė mokykla, autobusų stotelė su suoleliu, dar – bažnyčia su kapinaitėmis. Mokykloje kadaise mokėsi seniausia kaimo gyventoja Vaiva – jos laiku trobų buvo daugiau, o ir kiekvienoje augo nuo keturių iki dešimties vaikų.

Naujas butas buvo viename iš šešiabučių, pastatytų daugiau nei prieš dešimtmetį. Vienai šeimai išsikėlus į miestą, jai atiteko laisvas butas antrame aukšte, aptvarkytas tiek, kad galėtų permiegoti ir išsivirti ryte arbatos. Galvoje ėmė dėti planus, kokia spalva perdažys sienas, kokiomis gėlėmis pavasarį apaugins palanges.

Klasių mokykloje buvo trys, jai teko patys mažiausieji. Ką tik atėję iš namų, neturintys mokymosi įgūdžių, tačiau smalsūs ir labai norintys mokytis. Vaikai į mokyklą rinkosi ne tik iš kaimo, bet ir iš aplinkinių vienkiemų – vieni atpėdindavo patys, kitus surinkdavo autobusiukas ar atveždavo tėvai. Vaikai jai patiko. Visada patikdavo mažesni, nes ir namuose buvo vyriausia: augo su trimis broliais, padėjo mamai rūpintis šeima.

Pirmame tėvų susirinkime, mamoms ir tėčiams dar neprisistačius, jau žinojo, kuris kuriam vaikui priklausys liūdnų akių ir juodų plaukų Pocienė – smulktės Virgos mama, aukštas durų staktą remiantis Vaitkus – Simuko tėvas, – abiejų skruostai buvo nutaškyti strazdanomis, – tarški ir garsiai besijuokianti Kaupienė – aiškiai savo genus perdavė Žanui. Sužinojusi jo vardą ištarė: „Koks įdomus tavo vardas.“ – „Mama sakė, kad tai prancūzų aktorius vardas“, – pūstelėjo jis ant akių krentančią garbaną. Tykus ir truputį nerangus Vilkas – matyti, jog dvynukų tėvas. Kalbantis lėtai ir mažai – tarsi taupyty žodžius, žvelgiantis iš po kepurės tik tiek, kiek reikia ką nors pamatyti. Miestelyje dirbanti, bet kaime gyvenanti gydytoja Jonė, nors visi ją vadino Janyte, ir mažiausia klasės mergaitė Agota – tikrai to paties medžio vaisiai: abi didžiaakės, banguotais šviesiais plaukais, ilgais pirštais. Janytė pirmoji sužinodavo apie kaimo ligas ir nelaimes – pas ją eidavo ir dėl pilvo skausmų, ir dėl lūžusių galūnių. Ji ir nusprendė, kurios ligos gydomos namie svarinių arbata ir medumi, o kada reikia greit gauti artimiausią miestelį, kartais – ir į miestą. Agota buvo jos mažiausioji, namuose augo dar dvi dukterys, vyriausia jau buvo pasiryžusi tapti gydytoja, tad padėdavo motinai – aprišdavo žaizdas, paguosdavo.

Pati stebėjosi, kad jai patinka gyventi šiame mažame pasaulyje. Visada norėjo išvykti į miestą, bet vos pradėjusi studijas suprato, kaip toli yra nuo miesto papročių, bendravimo, atstamų, žmonių. Pradėjus dirbti mokykloje, iš jos vis būdavo kažko reikalaujama, jautėsi tarsi baldas,

stumdomas iš vienos vietos į kitą. Net senosios tradicijos buvo lyg paslėptos – tarsi visos jai įprastos šventės turėtų vykti už uždarytų durų, jų vietą užimdavo vis naujos šventės, nauji sumanymai. Čiagi jos niekur nestumdė ir nieko iš jos nereikalavo, tereikėjo būti gera vaikų mokytoja. Jautėsi grįžusi į savo gyvenimą. Nebuvo jokios pirmos sunkios savaitės, visos dienos jai buvo paprastos ir giedros.

Po ankstyvo pirmojo sniego spalio aprimo, kasdien išlįsdavo saulė. Mėnesio pabaigoje prie mokyklos pasirodė Vilkas su dviem didžiulėm dėžėm.

– Tvarkiau savo gėlių ūkį – gal norėsit prie mokyklos pasisodinti.

Ir ji sodino, vaikus talkon pasikvietusi. Aplink mokyklą prikašiojo į žemę tulpių, snieguolių, scylių, narcizų, krukų svogūnelių – bus gera laukti pirmos saulės kitą pavasarį.

Prie jūros važiuodavo veik kas savaitgalį. Sėsdavo ant dviračio ir lėkdavo. Kai pasileisdavo nuokalnėn, pakeldavo kojas nuo pedalų ir jas ištiesusi važiuodavo šūkaudama. Miškai kiekvieną savaitgalį gelsvėjo, medžiai metė lapus, laukai taisėsi šalnomis. Kirtusi kryžkelę – vienon pusėn sukusi netrukus pasiektą artimiausią miestelį, kiton galėtų važiuoti dar daugybę kilometrų mišku – žinojo, kad kelias ims siaurėti, dar keletas minučių ir pasimatys jūra.

Lapkritį degiojo žvakes ant langų dūšėlėms prisiminti, gruodį karpė popierines snaiges ir garsiai skaitė vaikams pasakas.

Prieškalėdinę savaitę sniegas ėmė rintis šuorais – sniego kasdien, o pakelėse supustytos sniego kopos, atrodė, niekada neištirps. Vaikų klasėje vis mažėjo – vieni nepasirodė dėl ligos, kiti – dėl nesibaigiančių pūgų ir užsnigtų kelių. Penktadienį pasigedo dvynių. Jiedu su tėvu gyveno vienkiemyje. Mama gimdydama mirė, Vilkas vaikus augino vienas. Jo pavardė buvo geriausias įrodymas, kad pavardės atsirado iš pravardžių: kaip vilkė savo vaikus gynė ir jais rūpinosi – abu buvo prižiūrėti, sumanūs. Brolis ir sesuo buvo nepanašūs – smulkus, garsiai ir drąsiai kalbantis Kėstas ir išstypusi, taupiai kaip tėvas žodžius dėliojanti Ieva.

Vaikams nepasirodžius mokykloje, šeimas aplankydavo tą patį vakarą, bet nusigauti iki Vilkų nebus taip lengva: vakare gali nuvykti vakariniu autobusu, o kaip grįžti? Apie vaikus nieko nesužinojo ir iš Janytės, tad nuvežti į vienkiemį pasisiūlė Kaupienė, vairuojanti didelę mašiną.

– Niekas jiems neatsitiko, – tarškėjo ši. – Tėvas žolių pririnkęs, žinos, kokiomis arbatomis girdyti. Jūs taip visais rūpinatės, o jumis ar kas pasirūpins?

Jai ir neatrodė, kad ja reikėtų rūpintis. Argi yra dalykų, kurių žmogus negali nuveikti pats, jeigu pasistengia? Namų sienas ji jau buvo persidažiusi, kėdes ir stalą Janytės vyras padėjo iš miesto atsivežti, trūko visai nedaug iki jos įsivaizduojamo paveikslo, bet ir šitai susitvarkys. Viskas savo laiku.

Net ir galinga Kaupienės mašina neįveikė iki sodybos likusio puskilometro.

– Pala, o jeigu nerasi namie, kas tada? – pasiteiravo.

– Kaip čia nerasi, jeigu mokykloje nepasirodė, juk nebus dingę iš gyvenimo, – šyptelėjo ji. – O ir namo šviesos iš toli matyti.

Nustojo pustyti, sniegas jau biro lengvai, regis, ir šalčio nebebuvo justi. Ryžtingai pabeldė į duris ir greit išgirdo žingsnius.

– Čia dabar? – teištare Vilkas atidaręs duris.

Pakvietė užteiti. Viduje kvepėjo šiluma ir žolėmis, ji nusirišo skara.

– Abudu susirgo, – pridūrė jis ir nustebo: – Kaip jūs atvykot? O namo kaip parsirasit?

Dvyniai gulėjo didelėje lovoje, beveik prasmegę pataluose. Apsidžiaugę pamatę mokytoją. Kosėdami ir braukdami bėgančias nosis jiedu gėrė arbatas, o ji skaitė jiems baisia gražius eilėraščius apie kačiukus, rūką ir sniego malūną.

– Gal likit? Namai dideli, kambarių daug, paklosiu jums lovą viename, – pasiūlė Vilkas.

Ji sutiko. Grįžti į namus tikrai nebuvo kaip. Namas didelis, kambariai erdvūs, su koklių krosnimis, įsivaizdavo čia buvus dvarą. Bet ir Vilkas buvo nagingas. Jo nelaimė išskyrė jį iš kitų – mirus žmonai jam teliko auginti vaikus ir dirbti mėgstamus darbus. Tik tai ir padėjo išbūti. Papasakojo jai, kad visus tuos lovų ir spintų raizinius pats padarė, iš sėpnų vaizdai atėję, o jam belikę tik medį prakalbinti. O gėles augino, nes jas mėgo žmona, tad tiesiog tęsė jos darbą ir jam sekėsi.

– Gal jums ko trūksta naujuose namuose? Galėčiau pagaminti, – pasiūlė.

Ji atsakė, jog norėtų nedidelės indaujos, bet juk nepadoru žmogų savais rūpesčiais užkrauti. Vaikams sumigus abu gėrė arbatą prieblandoje ir kalbėjosi. Naktį ji sapnavo jūrą, sapne vanduo buvo užšalęs – lipo ant ledo ir pasileido eiti, kol pajuto po kojomis traktelint. Pabudo nusigandusi, trumpai nesuvokė kur esanti.

Ryte visi gėrė dilgėlių arbatą, valgė duoną ir sūrį su medumi. Vaikai atrodė atsigavę, vienas kitą erzino. Vilkas keistai į ją žvelgė.

– Va, vaikai sveiki, kaip nieko nebūta. Gal būsit geroji miško dvasia? – nusijuokė.

Nusijuokė ir ji, kiek pabuvo ir dar su šviesa autobusu grįžo namo.

Indauja atkeliavo vos metams persiritus per slenkstį. Tai buvo jo dovana, kad vaikams su ja gera. Ir ne tik jo, bet ir kitiems kaimo vaikams. Indauja buvo gražesnė, nei ji įsivaizdavo.

– Jums dar trūksta ir minkšto baldo, – pasakė.

Ji vėl tarstelėjo, kad ir taip jau apdovanota. Jis nusišypojo.

– Pavaišinsiu jus gilių kava, – tarė ji. O jis dar pridūrė, kad jeigu turėtų minkštą baldą, jauku būtų kavą gerti ant jo sėdus.

Minkštas baldas buvo atvežtas ir į antrą aukštą užneštas vasario gale, pagalbon pasikvietus kaimyną Vaitkų. Tai buvo žalia sofa riešutmedžio rėmu ir kruopščiai raižytais porankiais, tarsi jie būtų siuvinėti. Trumpam ji neteko žado, o atitokusi paklausė, ar jis valgytų jos virtos bulvienės.

– Gardu, – sakė jis ir pasiteiravo, ar ji rūgštinti ją grietine.

Pirmieji prie mokyklos pasirodė snieguolių žiedai, vėliau galvas ėmė kišti krokai, kilimais sumėlynavo scylės, išlindo tulpių ir narcizų smailūs lapų bokšteliai. Vaikai sutūpę tyrinėjo, kaip taip gali būti, kad iš, atrodytų, paprasčiausių svogūnų pridygo šitiek grožio. Mokyklai pražyduš pirmaisiais tulpių žiedais, saulėtą šeštadienio rytą ji sėdo ant dviračio ir, užuot sukusi link jūros, pasileido link Vilkų sodybos. Dienos jau buvo pailgėjusios – pavasaris rodėsi visais žaliais atspalviais. Pievose ir pamiškėse čirpė paukščiai, ji stabtelėjo pakely prisiskinti kiaulpienių.

Dvyniai ją pasitiko kieme – lakstė klykaudami, vaikydami vištas ir jaunomis rykštelėmis čaižydami balas.

– Tėtis dirbtuvėse! – šūktelėjo.

Ir tik tada ji savęs paklausė, kogi čia atvyko. Sustojo vidury kiemo ir stovėjo kurį laiką apžergusi dviratį ir šypsodamasi jiems abiem. Pamiršo užsirišti skarą ir pavasario vėjas pripūtė į ausis pavasarinės vėsos. Galvojo, ką dabar daryti ir kaip suktsi. Kaip atsakyti sau, o ypač Vilkui, kuris ją pamatęs tikrai pasakys: „Čia dabar?“ Gal paliksiu vaikams kiaulpienes ir apsisukusi lėksiu namo, galvojo. O gal pasakysiu, kad atvykau pasiteirauti dėl artėjančių švenčių. Arba sakysiu, jog sustojau pakeliui link jūros, bet jūra juk į kitą pusę. Išgirdo jį šūktelint:

– O, čia jūs?

Stovėjo ir šypojojosi galiausiai supratusi, kad joks pasiteisinimas dabar jos neišgelbės nuo nežinojimo, ko čia atvyko.

– Ar eisite su manimi kiaulpienių? Ar mėgstate jas? Aš gaminu jų vyną. Norėsite paragauti pernykščio? – Vilkas padėjo jai neatsakyti į klausimą, ko atvykusi.

Atrėmė dviratį į namo sieną ir visi keturi išėjo skinti pienių. Vilkų pievos mirgėjo įvairiaspalviais pavasariinių gėlių žiedais. Nors prie mokyklos irgi žydėjo jų gausybė, tokių spalvų kaip čia iki šiol ji nebuvo mačiusi.

– Kaip gražu, – tarė.

– Galite likti, jeigu norite, – pasiūlė Vilkas.

Vaikai laukė vasaros, bet nelaukė atostogų. Nebus įdomiau, nei leisti dienas su mokytoja. Tad ji prigalvojo užsiėmimų vasaros dienoms, pasivaikščiojimų, žaidimų. Padedama Kaupienės išsivežė visus vaikus dienai prie jūros, rinko akmenukus ir kriaukles. Vilkas vis dažniau prasimanydavo, ką dar jos bute derėtų sumeistauti, ji vis dažniau važiuodavo pro Vilkų namus ir laukus pasirinkti dilgėlių sriubai, grybų vakarienei ar tiesiog pravėdinti galvos. Nei ji, nei vaikai nebenustebdavo, kai Vilkas paklausdavo: „Ar liksi?“ Klasės vaikų mamos susitikus ėmė vis smiliau šypsotis.

Metų ratas apsisuko greit ir ji tikrai jautėsi gyvenanti prie jūros.

Dviračio pedalus mynė taip greit, kaip tik galėjo. Kai ėmė daugėti pušų, o kelias po dviračio ratais minkštėti, pakvipo jūra, pro šakas pasimatė nedidelės bangelės. Rugsėjo pradžios jūrą ji pamėgo – atsiguli ant nugaros, pats vanduo tave sūpuoja. Nusėdo nuo dviračio ir kurį laiką dar varėsi jį kopų viršumi purpuriniais viržių takais. Jūra vartėsi saulės spinduliuose: tokiu metu ji būna pati geriausia – jau išilusi per vasarą, nužydėjusi, kvepianti tik druska. Vakarejo, tačiau šiluma vis dar buvo justi, tad maudėsi ilgai, atrodė, kad tampa jūros dalimi – plaukė, suposi, stovėjo įsisprenusį į šonus ir stebėjo link horizonto artėjančią saulę, lėtai grįždama į krantą spardė vandenį. Išbridusi vėl pakilo į kopas, dar šlapia atsigulė ant vakarop vėstančio smėlio. Giedras rugsėjo dangus buvo tarsi daugelio gražių būsimų dienų pažadas. Susivėlusios pajūrinės viksvos kuteno padus, kol kas dar mažutėje pilvo kalvelėje duksliai, vos juntamai bilstelėjo.

Slapta grafo duktė

Straipsnyje „Skaisčiaakė gražuolė iš Montevidėjaus, pakerejusi grafa“¹ jau esu pasakojusi apie Raudondvario grafo Benedikto Henriko Tiškevičiaus (1852–1935) mylimą Isabel Féraud (1852–1946), gimusią Montevidėjuje, Urugvajuje, ir gyvenusią Paryžiuje. Vis dėlto šios poros gyvenimą gaubia dar nemažai paslapčių. Kad ir jų dukters Marie Ernestine likimas – apie ją pavyko išsiaiškinti naujų intriguojančių dalykų.

Marie Ernestine gyvenimas prasidėjo spalvingame, bohemiskame Paryžiuje 1869 m. lapkričio 20 d. adresu *rue de Moscou 90*. Nuo pat kūdikystės šį vaiką lydėjo paslaptys – neįprasta, kad registruojant gimimą nenurodytas ne tik tėvo, bet ir motinos vardas. Marie Ernestine įrašyta kaip pamestinukė be pavardės (*filie de père et mère inconnus*), nors tikrai tokia nebuvo. Kaip rašoma akte, gimdymą priėmė Pierre’as Auguste’as Despaulx-Ader (1816–1878), akušerijos, pediatrijos specialistas, mokslinių straipsnių medicinos klausimais autorius. Informacijos apie vaiko gimimą pateikėjas tvirtino, kad nežino nei kūdikio tėvų, nei jų adresų. Akte taip pat minimi ir du prekybininkai – Edouard’as Kasperas Nunėsas ir Henri Auzonas.

1869 m. lapkritį gimė Marie Ernestine, o jau 1870 m. birželį septyniolikmetis B. H. Tiškevičius kartu su savo asmeniniu gydytoju Janu Gassowskiu minimas viešintis „Hotel Bauer“ Bad Išlyje². 1871 m. liepą grafas – jau Karlsbade (Karlovi Varuose) su Ernestu Świeżawskiu ir daktaru Janu Gassowskiu³. Ernestas Świeżawskis (1843–1919) žinomas kaip medievistas ir medicinos istorikas. Galbūt jis prisidėjo prie jaunojo grafo ugdymo, o gal konsultavo ir gydymo klausimais. Kadangi abu B. H. Tiškevičiaus tėvai mirė anksti, nuo pat mažų dienų baimintasi dėl vaiko sveikatos.

Čia paslaptys nesibaigia. 1890 m. Marie Ernestine, sulaukusi 20 metų, Sen Mandė prie Paryžiaus sudaro santuoką su 1863 m. Mitelnkirchene gimusiu pirkliu (*négociant*) iš Hamburgo Henri Othonu Stubbe. Nuotaka dokumente įvardijama tiesiog kaip Marie Ernestine, nežinomų tėvų, „be profesijos“, gyvenanti adresu *Saint-Mandé, avenue de la Tourelle 11*. Sutikimą santuokai merginos vardu davė jos globėjas (*tuteur*) ponas Alexandre’as Langlinas, 47 metų Šiaurės geležinkelių biuro vadovas iš Dejaus (Sena ir Uaza).

Santuokos liudininkais iš jaunikio pusės įrašyti: Paulis Plesent’as, 37 metų žurnalo „Le National“ administratorius, gyvenantis Paryžiuje, *rue St. Honore 217*, ir Camille’is Lamblot, 61 metų architektas, taip pat gyvenantis Paryžiuje, *rue de Clichy 54*. Iš jaunosios pusės liudijo Paulis Sionas, rentininkas (*rentier*)⁴, ir Jules’is Venet – kirpėjas (*coiffeur*). 1888 m. spalio 29 d. „Gil Blas“ numeryje šis žmogus minimas tokia reklaminame skelbime: „Viena iš mūsų malonių skaitytojų, ponija grafienė de L., pagaliau patenkinta; ji niekaip negalėjo rasti savo kirpėjo, pono Jules’io Venet, kuris anksčiau buvo taip gerai žinomas tarp elegantiškų moterų, įsikūręs Hausmanno bulvare. Jo naujas adresas yra *9 rue du Quatre-Septembre, Maisons Croisat-Laurency, Camille*

Isabel Féraud (kairėje) ir Marie Ernestine Féraud Nicoje, 1892. Benedikto Henriko Tiškevičiaus nuotrauka. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių

et Venet, ipėdiniai, kur ponios, norinčios pirmosios pasidaryti naują ilgalaikę šukuoseną, plūsta miniomis į jo salonus, nes yra įsitikinusios, kad taps gražesnės, kai jis jas sušukuos.“

Atrodo, kad grafas B. H. Tiškevičius parinko tikrai gražią ir ramią vietą savo nesantuokinei dukteriai gyventi. 1914 m. išleistoje knygoje *Les environs de Paris* rašoma: „Sen Mandė – gražus miestelis, turintis 15 000 gyventojų, paryžiečiams žinomas dėl švaraus ir gaivaus oro bei Venseno miško artumo. [...] Sen Mandė ežeras yra atokiausioje ir rečiausiai lankomoje miško dalyje; ežero centre išsiskiria sala, apsodinta nuostabiais medžiais. Nėra nieko įdomesnio už Sen Mandė ežero krantų panoramą gražią vasaros dieną, kai paryžiečiai, mėgstantys nebrangias atostogas, čia susirenka į iškylas ir linksmai leidžia laiką po atviru dangumi.“ Marie Ernestine gatvė – *avenue de la Tourelle* – ėjo palei ežero pakraštį. Vietovės lankytina vieta – XIV a. statyta Venseno pilis, iki XVIII a. buvusi karalių rezidencija, valdant Napoleonui I paversta arsenalu, 1840 m. įtvirtinta (*vle.lt*).

Taigi Paryžiuje gimusi ir augusi Marie Ernestine veikiausiai ne be tėvo grafo prisidėjimo su vyru įsikuria gana nuošalioje vietoje Vokietijoje – Ziulchaine, Harco kalnuose, ten 1900 m. atidaro sanatoriją pavadinimu „Villa Elisabeth“. Moteris su pirmuoju vyru Otto Stubbe susilaukė sūnų Hanso (1894–1973) ir Fritzo (1896–1960).

Pastarasis savo atsiminimuose rašė, kad Otto Stubbe mirė vos 39 metų viešbutyje Marselyje (1902), grįždamas iš Korsikos⁵. Nors Marie Ernestine po ankstyvos pirmo vyro mirties ir patyrė finansinių sunkumų, kaip rašė sūnus, ji buvo optimistė ir jos gyvenimo devizas buvo: „Viskas bus gerai!“

1904 m. Marie Ernestine Stubbe ištekėjo antrąsyk – už medicinos daktaro Hermanno Hirschfeldo (1875–1907). Įdomu, kad laikraščio „Hamburgischer Correspondent“ 1904 m. vasario 2 d. numeryje jų sužadėtuvių pranešime sužadėtinė įvardijama kaip „panelė Jeanne Stubbe“. Tikriausiai norint sudaryti antrą santuoką, prirėkė susitvarkyti dokumentus. Matyt, dėl šios priežasties Marie Ernestine motina Isabel Féraud pagaliau oficialiai suteikė dukteriai savo pavardę. 1904 m. gegužės 21 d. François Ducuing’as, mero pavaduotojas, Paryžiaus aštuntojo rajono civilinės metrikacijos pareigūnas, Garbės legiono riteris, remdamasis I. Féraud, penkiasdešimtmetės rentininkės, gyvenančios adresu *rue Boccador 2bis*, ir Gastono Damoiseau bei mums jau žinomo Alexandre’o Langlino liudijimais, pripažino Marie Ernestine I. Féraud dukterimi. Tačiau apie moters tėvą – nė žodžio.

Žinome, kad grafas B. H. Tiškevičius turėjo apartamentus Paryžiuje adresu *rue Boccador 2bis*. Esama net kelių išlikusių fotografijų, kuriose užfiksuotas šis butas bei grafas ir Isabel, pozuojantys jo interjere. B. H. Tiškevičius Isabel buvo nusivežęs ir į savo Raudondvario bei Vialos rezidencijas, taip pat kartu jie keliavo po Prancūzijos Alpes (pvz., Šamoni), Italiją, mėgo Ničą. Šiame kurorte 1892 m. pirmojoje pusėje grafas padarė ir keletą nuotraukų, kuriose kartu užfiksuotos motina ir duklė – Isabel ir Marie Ernestine. Dabar jau žinoma, kad grafas ir jo nesantuokinė duklė aktyviai susirašinėjo atvirlaiškiais⁶.

Antrojo pasaulinio karo metais (o gal ir anksčiau) Isabel persikėlė pas savo dukterį į Ziulchainą. Ten abi moterys ir mirė: Isabel – 1946 m., o Marie Ernestine Hirschfeld – 1949 m. Ji iki pat mirties liko sanatorijos „Otto Stubbe“ savininkė.

– UGNĖ RAŽINSKAITĖ –

¹ *Nemunas*, 2024, Nr. 6, p. 48–52.

² *Ischler Cur-Liste*, 1870 m. liepos 1 d., Nr. 8, p. 1.

³ *Carlsbader Curliste*, 1871 m. rugpjūčio 1 d., Nr. 176, p. 1.

⁴ Rentininkas, rentjė – kapitalo, žemės, nekilnojamojo ar kito turto savininkas, kuris nesiverčia darbo ar verslo veikla, gyvena iš rentos, skolinto kapitalo palūkanų, vertybinių popierių teikiamų dividendų (*vle.lt*).

⁵ „Architekturwelt Sülzhayn. Sanatorium „Otto Stubbe“, https://glass-portal.hier-im-netz.de/suelzhayn/11_sanatorium_stubbe.htm.

⁶ „Unikalus atradimas: į Lietuvą parvežtas albumas su B. H. Tiškevičiaus fotografijomis ir laiškais dukrai“, <https://sc.bns.lt/view/item/unikalus-atradimas-i-lietuva-parveztas-albumas-su-b-h-tiskeviciaus-fotografijomis-ir-laiskais-dukrai-502174>.

kai mano mama buvo karalius

– Mama, man skauda.
– Kur?
– Būti mama.
– Kodėl skauda, kai tiek galimybių?
– Man skauda net pagalvoti, kad man skauda.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Jaučiu motinystės skonį. Įvairų ir kintantį. Patiriu nerimą. Priimu jį. Prisimenu Rozsikos Parker mintį apie motinos ambivalenciją – jausmą būti plėšomai. Klausausi Silvos Federici paskaitos. Ji kalba apie socialinę reprodukciją, rūpinimąsi gyvybe, gyvybėmis, galintį palaikyti pasaulius.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Nes skauda būti karų, krizių ir nestabilumų kupiname pasaulyje. Bijau, kad gyvybė yra tik deklaruojama vertybė.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Nes girdžiu klausimą, kaip suderinu motinystę su kūryba, su kitais vaidmenimis. Nesuderinu. Motinystė – marškiniai kūno viduje, kurių negaliu nusivilkinti keisdama įvaizdį. Ji neatsiejama nuo mano kūno. Egzistencinė. Ji visada su manimi.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Nes skubu, nes vaikai keli. Vis dar nespėju. Vėl skubu. Rūpinuosi. Trūksta buvimo vienuoje.

Inetos Armanavičiūtės nuotrauka

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Matau savo mamą. Jos iššūkius patriarchalinėje sovietinėje santvarkoje. To meto butis atėmė daug laiko. Mama sako, kad dabar tiek galimybių, tiek skalbyklių, bet mano skalbinių dėžės pilnos. Sukūriau 2,4 m aukščio adatos formos metalinį objektą su tekstu „Kai mano mama buvo karalius“. Nes ji tokia ir buvo. Adata stebi mano močiutės neįtikėtino kruopštumo rankų darbo siuvinėjimus, atspindinčius jos kartos motinystės vargus ir nuopelnus. Stebiu, kaip laikai keičiasi, sunkumai nedingsta.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Nuolat jaučiuosi kalta. Kalta, kai dirbu, nes per mažai laiko skiriu vaikams. Kalta, kai esu su vaikais, nes tuomet per mažai dirbu. Jaučiuosi palaiminta mama. Esu palaikoma šeimos ir draugų. Bet man vis tiek skauda. Galvoju apie mamas, kurios neturi palaikymo ar galimybių.

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Mačiau tūkstančius žinomų kūdikių atvaizdų, sukurtų ne pačių mamų ir net ne dėl jų. Audžiu toliau. Jaučiuosi valgoma motinystės, ne tik maitinanti. Ir vėl kalta. Nes atsimenu pasikartojantį „kiek daug dėl tavęs padariau“.

Važiavau namo po pirmo gimdymo. Stebėjau žmones aplinkui. Vairuotojas (-us), darbuotojas (-us), tiesiog pra-

Henriko Radausko laišakai Antanui Škėmai (7)

Šiame Henriko Radausko laiške Antanui Škėmai supripina literatūros, meno, emigracijos ir kasdienybės temos. Radauskas juokauja apie „didingą“ Škėmos uniformą ir savo aprintus darbinės kelnes. Laiške minimas „Celestos“ rankraštis, kurio jam nepavyko gauti. Svarbi laiško dalis skiriama modernizmo ir meno aptarimui. Autorius aiškiai pasisako už modernųjį meną ir kiek ironiškai vertina „grįžimą prie senelių“, minėdamas Robertą Schumanną ir Piotrą Čaikovskį. Kaip atsvarą jis pateikia Bėlos Bartoko kūrybos pavyzdį, taip sustiprindamas modernizmo pozicijas. Laiške taip pat aptariamas teatras, baletas ir kinas – minimos Jeano-Louis Barrault gastrolės bei filmas „Beauty and the Devil“, Radauskas šį vertina gana kritiškai.

Laiške juntama ir distancija nuo lietuvių išeivijos literatūrinio konflikto. Radauskas mini „Literatūros lankų“ kritiką Rašytojų klube, tačiau prisipažįsta tokių susirinkimų nelankantis. Tai leidžia suprasti jo santūrų požiūrį į literatūrinius ginčus ir norą išlikti nuošaliau nuo viešų polemikų.

Atskleidžia ir emigrantų gyvenimo Amerikoje realijos. Radauskas užsimena apie prezidento rinkimus, kurie jam pirmiausia reiškia apmokamą laisvadienį. Dar ryškesnė socialinė tema iškyla kalbant apie būsto problemas: namo savininkai ketina jį perleisti juododžiams gyventojams, todėl autoriui tenka ieškoti naujos gyvenamosios vietos. Minimi to meto emigrantų gyvenami Čikagos rajonai Market Parkas ir Bridžportas, atskleidžiama rasinė įtampa Amerikos miestuose.

Pabaigoje Radauskas nuoširdžiai pasidžiaugia Škėmos dukters Kristinos sėkme tarp berniukų.

Gerda Vilimaitė

Chicago, 1952.XI.2.

Mielas ponas Škėma,

Jūsų uniforma tikrai didinga, ir aš nuo šiol dar blogiau jaučiuos savo aprintom darbinėm mėlynom kelnėm.

Praėjus porai dienų po Jūsų laiško, pasirodė Saulius, ir aš jį užkalbinau dėl „Celestos“ rankraščio, bet jisai esąs jau pas leidėją, taip kad man, deja, neteks jo pamatyti.

„Didingas užsidarymas savyje“, apie kurį rašot savo laiške, – dalykas tikrai neblogas, kiekvienu atveju nė kiek neblogesnis, negu, paėmus viena ranka arklą, o kita – lyra, žygiuoti LRD keliu. – Kiek nusigandau, kad muzikos srity grįžtat prie senelių, – jei jie kartais pasirodytų esą Schumanno ar Čaikovskio tipo, tai dėl visa ko siunčiu ištrauką iš vieno prancūzo straipsnio apie Bartoką: modernizmo pozicijoms Jūsų dvasioje sustiprinti.

Jorge su didžiausiu įkarščiu veržiasi New Yorkan, čia pat graudžiai skųsdamasis, kad iš to nieko gero nebus. Norėjo važiuoti sekantį šeštadienį, bet dabar, berods, atidėjo. Tam jį paskatino Barrault, t. y. žinia, kad jo gastrolės truks iki gruodžio pradžios. Čia mes matėm gerą New Yorko baletą, kad ir kiek silpnesnį už Balančino, ypač geras buvo „Demoiselles de la nuit“ (Anouilh'o libretto) – „kačių baletas“ – Roland Petit pastatymas. Kitur labai geras pasirodė Juškevič, daug geresnis negu pernai (ar užpernai). Vakar matytas René Clairo filmas „Beauty and the Devil“ rodo jau šiojį tokį Clairo smukimą: į galą filmas daros nuobodokas ir gerai sugalvoti triukai lieka kažkaip atskirai. Nepaprastai gerai vaidina barzdyla Michel Simon, užtemdydamas garsųjį Philippe'ą, kurio ir rolė, tiesą sakant, daug blankesnė.

Rodau didelį entuziazmą dėl artėjančių Prezidento rinkimų, – mat, ta diena pas mus laisva ir apmokama...

Chicago 1952. XI. 2.

Mielas ponas Škėma,

Jūs uniforma tikrai didinga, ir aš nuo šiol dar blogiau jaučiuos savo aprintom darbinėm mėlynom kelnėm.

Praėjus porai dienų po Jūsų laiško, pasirodė Saulius, ir aš jį užkalbinau dėl „Celestos“ rankraščio, bet jisai esąs jau pas leidėją, taip kad man, deja, neteks jo pamatyti.

„Didingas užsidarymas savyje“, apie kurį rašot savo laiške, – dalykas tikrai neblogas, kiekvienu atveju nė kiek neblogesnis, negu, paėmus viena ranka arklą, o kita – lyra, žygiuoti LRD keliu. – Kiek nusigandau, kad muzikos srity grįžtat prie senelių, – jei jie kartais pasirodytų esą Schumanno ar Čaikovskio tipo, tai dėl visa ko siunčiu ištrauką iš vieno prancūzo straipsnio apie Bartoką: modernizmo pozicijoms Jūsų dvasioje sustiprinti.

Jorge su didžiausiu įkarščiu veržiasi New Yorkan, čia pat graudžiai skųsdamasis, kad iš to nieko gero nebus. Norėjo važiuoti sekantį šeštadienį, bet dabar, berods, atidėjo. Tam jį paskatino Barrault, t. y. žinia, kad jo gastrolės truks iki gruodžio pradžios.

Čia mes matėm gerą New Yorko baletą, kad ir kiek silpnesnį už Balančino, ypač geras buvo „Demoiselles de la nuit“ (Anouilh'o libretto) – „kačių baletas“ – Roland Petit pastatymas. Kitur labai geras pasirodė Juškevič, daug geresnis negu pernai (ar užpernai). Vakar matytas René Clairo filmas „Beauty and the Devil“ rodo jau šiojį tokį Clairo smukimą: į galą filmas daros nuobodokas ir gerai sugalvoti triukai lieka kažkaip atskirai. Nepaprastai gerai vaidina barzdyla Michel Simon, užtemdydamas garsųjį Philippe'ą, kurio ir rolė, tiesą sakant, daug blankesnė.

Rodau didelį entuziazmą dėl artėjančių Prezidento rinkimų, – mat, ta diena pas mus laisva ir apmokama...
Pagalvau šlovne šiojį tokį rūpestį. – Kiek nusigandau, kad muzikos srity grįžtat prie senelių, – jei jie kartais pasirodytų esą Schumanno ar Čaikovskio tipo, tai dėl visa ko siunčiu ištrauką iš vieno prancūzo straipsnio apie Bartoką: modernizmo pozicijoms Jūsų dvasioje sustiprinti.

Maloniai buvau nustebintas žinios, kad jau skaitot amerikonus originale, ypač jeigu skaitomą tekstą suprantat, nes mums, lietuviams, lordų ir fordu kalba tikrai sunkiai įkandama. Kai klausiat dėl „L. lankų“ taršymo Raš. Klube, tai girdėjau, kad smarkiai pešiojo, bet pats liudininku nebuvo, nes tų susirinkimų nelankau. Nuoširdžiai džiaugdamsi Kristinos pasisekimais berniukų tarpe, sveikinu ją ir Jus, jos tėvą.

Jūsų Henr. Radauskas

eives (-ius) gatvėje. Mąščiau – nejaugi nepastebite, kad esate gimę?

Audžiu rankomis. Grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis. Nes motinystė prirakina ir sykiu išlaisvina. Prirakina fiziškai, buitškai, ryšiu, meile. O kartais išlaisvina iš daugybės minčių.

Audžiu rankinėmis staklėmis. Ataudas po ataud išauštuose kūrinuose įkūniuju kasdienybę ir pastangas, reikalingas ryšiui sukurti. Grandinės ir laidai, odos siuvimui skirti itin stiprūs, bet ploni siūlai liudija santykių trapumą ir tvarumą, prisirišimą ir autonomiją, motinystės, ryšio svorį ir nuostabą.

Audžiu grandinėmis, laidais, nėriniais, virvėmis raidžių sekas AMAMAMAMAAMAMAMAMA-

MAMAMAMAAMAMAMAMAAMAMAMAMA-AMAMAMAMAAMAMAMA, neturinčias pradžios ir pabaigos. Įaudžiu santyki su kitomis mamomis, mazgas ir atoryšius, tekėjimą ir painumą, baimes ir nerimą, kūniškumą ir sakralų auksą, susipynusius gyvenimus.

AmaMama

Balandžio 9–26 dienomis kultūros komplekse „Sodas2123“ (Vitebsko g. 23, Vilnius) veikusią Jelenos Škulis parodą „when my mother was a king“ lydėjęs tekstas (parodos kuratorė – Laima Kreivyte)

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Diena prasidėjo nuo šūdo analizės.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Gavosi susuktas Vilnius.
Kęstutis Pleita, tyrinėtojas

Esu ligų maišas, nežinau, ar pradurtas, ar nepradurtas, bet pakabintas.
Vytautas Butvilas-Mažylys, dykinėtojas

Pabaiga jau buvo nuo pat pradžių.
Martynas Pumputis, literatūros kritikas

Aš su nuodėme švarus.
Andrius Jakučiūnas, rašytojas

Jeigu pastatė ant pjedestalo tuos ragus, tai jų nenuims.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Ieškau, kur padėti akis, kad nieko nematyčiau.
Arturas Bukauskas, režisierius

Aš einu į lauką pauostyt.
Martynas Lukoševičius, diplomatas

Išvažiavo gauti baudos.
Nepažįstamoji

Jau užsirašinėjus nuogirdas susirgai.
Linus Daugėla, poetas

Tamsa negali būti dėl tvarkos.
Vytautas Skruibys, stebėtojas

Turėjom prie namų kalnų.
Darijus Siniavski, gerų darbų meistras

Mūsų esmė – tik prizūmint.
Eva Rodz, animacininkė

Reikia niekam nieko neberyškinti, tada infarkto mažiau bus.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Nuotraukos tavo gražios, o kaip tu jautiesi?
Vitalija Maksvytė, poetė ir mindfulness praktikė

Kodėl negali manęs būti daug?
Algirdas Mikutis, dailininkas, juvelyras

Iš literatūros ir meno nėr prasmės juoktis.
Juozas Pocius, žurnalistas ir fotografas

Mohikanų visada bus.
Laurynas Katkus, poetas, vertėjas

Kaip parodysi savo agresiją, jei ne per dantis.
Rimvydas Pupelis, menininkas

Gražiausius savo gyvenimo metus atidaviau politikai.
Alydas Katinas, poetas ir politikas

Aš atsidarius langus rašau.
Jurgita Ludavičienė, menotyryninkė

Dirbtuvė tas pats, kas virtuvė.
Eugenijus Raugas, dailininkas ir muzikantas

Čia Žaliakalnis, mes prekiaujam tik grynais.
Edmundas Janušaitis, rašytojas

Per tuos maišus gali net nematyt manęs.
Dominyka Paradnikaitė, baristė

Visi, kurie gyvena vieni, turi tik širdį.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Nesinori rimtai kalbėt, kai aplink visi juokauja.
Vytautas Kaziela, poetas ir knygų leidėjas

Neateikit – ir padėsit.
Artūras Pagalys, specialistas

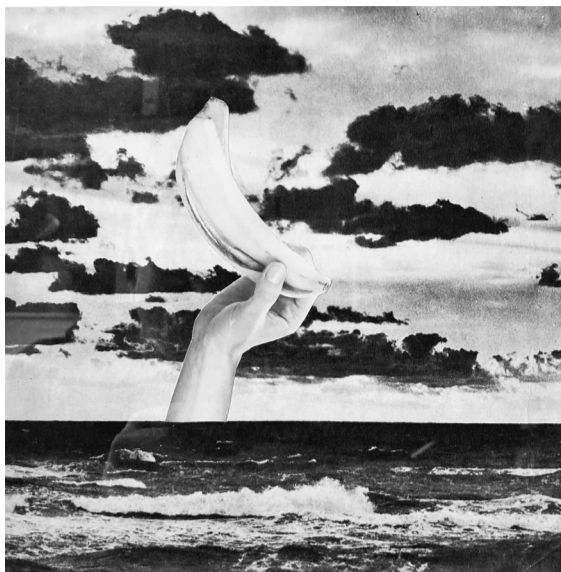
Apie skolą

Tik po daugelio metų supratau, kad mano kūnas VMI elgiasi beveik taip pat kaip vaikystėje bažnyčioje. Vos įėjus imu kalbėti tyliau. Laukiu, bijau ką nors ne taip užpildyti. Ieškau žmogaus, kuris žinotų daugiau už mane ir galėtų išaiškinti sudėtingą kalbą. Vaikystėje tokia kalba buvo lotyniški kunigo žodžiai, Evangelijos komentarai ar nuodėmių sąrašai prieš pirmąją išpažintį. Dabar – GPM, NPD, individuali veikla, delspinigiai ir EDS pranešimai. Pasikeitė terminai, tačiau pats jausmas liko keistai panašus: kažkur yra aukštesnė tvarka, kurios iki galo nesu-prantu, bet nuo kurios priklauso mano ramybė.

Įėjus į VMI pirmiausia reikia prieiti prie numerėlius išduodančio aparato. Tai savotiškas įėjimo ritualas. Vaikystėje, vos tik pravėrus bažnyčios duris, reikėdavo persižegnoti. Abiem atvejais tai mažas gestas, kuriuo tenka pripažinti institucijos galią. Ir tik po ritualo gali judėti toliau. Tik gavęs numerėlį tampa matomas sistema. Be jo esi tarsi nematomas, neegzistuojantis. Žmonės laukiamojėje salėje sėdi tyliai, žiūri į ekraną ir laukia savo numerėlio. Laukia, kada jis pasirodys, kokia seka ir tvarka. Ir ji nebūtinai linijinė. Primenama klausyklos eilė prieš Velykas. Tą patį nerimą pilve ar bandymą paskutinę minutę prisiminti, ko galbūt nepasakei, neįtraukei, pamiršai deklaruoti. VMI langeliai labai panašūs į modernias klausyklos už stiklo – tik vietoj grotelių dabar skaidrus plastikas. Vietoj kunigo – žmogus su žaliu švarkeliu ir prisijungimu prie duomenų bazės.

Stebėjaisi ne tik šiomis paralelėmis, bet labiau tuo, kaip greitai kūnas prisimena senus ritualus. Vos priėjęs prie langelio pajuntu norą teisintis dar net nepradėjęs kalbėti. „Gal kažką ne taip supratau“, „gal netyčia suklydau“, „gal galiu paaiškinti“. Tas tonas labai artimas tam, kuriuo vaikystėje sakydavau: „susipykau su broliu“, „neklausiau tėvų“, „melavau“. Atrodo, kad tokios vietos kažkokiu būdu moka žmogui pažadinti seną kaltės jausmą. Keisčiausia, kad net palengvėjimas abiejose vietose labai panašus. Kai VMI darbuotoja pasako, kad „viskas gerai“, kelioms sekundėms apima beveik fizinis lengvumas. Lyg būtum gavęs išrišimą. Lyg trumpam būtum tapęs švarus. Tačiau tas jausmas trunka neilgai, nes labai greitai supranti: tai ne laisvė, tik pertrauka iki kito deklaravimo sezono.

Vaikystėje man atrodė, kad nuodėmės kaupiasi kažkokiam nematomame sąraše. Dabar panašiai renkami duomenys – bankiniai pavedimai, čekiai, sąskaitos, tarsi šiuolaikinė nematoma nuodėmių apskaita. Skirtumas tik tas, kad anksčiau viską matė Dievas, o dabar – serveriai. Tačiau pats jausmas beveik nepasikeitė: kažkas vis tiek

Tomo Tereko koliažas

stebi tavo gyvenimą iš aukščiau, net kai apie tai negalvoji. Gal todėl modernus žmogus taip dažnai jaučiasi miglotai skolingas. Ne tik finansiškai. Skolingas už kelius, kuriais važiuoja, už mokyklą, už gydymą, už pačią galimybę būti visuomenės dalimi. Kažkur giliai nuolat primenama: tu gavai daugiau, nei gali pats susikurti, todėl privalai gražinti. Ir kuo labiau bandai atsiskaityti, tuo aiškiau jauči, kad iki galo atsiskaityti neįmanoma.

Apie skolą Bažnyčia visada kalba atviriau nei valstybė. Ten žmogus gimsta jau turėdamas prigimtinę kaltę. Dar nieko nespėjęs padaryti, jis jau skolingas – už gyvybę, už išganyką, už auką. VMI kalba modernesne kalba, tačiau principas kartais atrodo panašus. Mokesčiai pristatomi kaip civilizacijos kaina. Tu skolingas už asfaltą, už šviesą gatvėse, už policiją, už tylų jausmą, kad rytoj pasaulis vis dar veiks. Skolą jaučiantis žmogus tampa paklusnesnis. Dar paklusnesnis jis tampa tada, kai gauna atleidimą. Kunigas po išpažinties pasako: „Eik ramybėje.“ VMI darbuotoja leidžia skolą sumokėti dalimis arba nepritaiko baudos. Ir nors teoriškai tai tik procedūra, žmogus neretai išeina jausdamas keistą dėkingumą. Lyg institucija būtų jam suteikusi malonę.

Turbūt todėl išėjus iš VMI taip norisi giliai įkvėpti. Tas trumpas momentas lauke – tarp automatiškai priveriančių durų ir miesto triukšmo – primena sekundę po

išpažinties, kai atrodydavo, kad pasaulis trumpam tapo lengvesnis. Tačiau netrukus grįžta įprastas suvokimas: po metų vėl reikės deklaruoti, aiškinti, tikslinti, įrodyti. Skola niekur nedingo, ji tik trumpam tapo tylesnė. Kartais pagalvoju, kad šiuolaikinis žmogus pernelyg skuba vadinti save nereligingu. Mes vis dar gyvename tarp ritualų, tik nebelaikome jų šventais. Vis dar egzistuoja specialios kalbos, kurias supranta tik inicijuotieji. Vis dar egzistuoja centrinės būstinės, hierarchijos, apeiginiai drabužiai ir tarpininkai tarp žmogaus ir nematomos tvarkos. Net mūsų baimės išliko panašios – baimė būti nešvariam, netvarkingam, ne iki galo atsiskaičiusiam.

Atkreipiu dėmesį į tuos, kurie VMI laukiamojėje salėje atrodo visiškai sutrikę. Dažniausiai vyresni, laikantys rankose aplankus su tvarkingai sudėtais popieriais, kurių patys iki galo nebesupranta. Jie prieina prie langelio beveik taip pat, kaip senos močiutės prieidavo prie klausyklos, – su pagarba, sumišimu ir viltimi, kad kažkas padės teisingai atlikti ritualą. Tokiose vietose labai aiškiai matyti, kad institucijos pirmiausia valdo ne per prievartą, o per nežinojimą. Kuo sudėtingesnė kalba, tuo reikalingesni tampa jos vertėjai. Paprastas žmogus abiem atvejais dažnai jaučiasi beveik nerasingas.

Kartais atrodo, kad šiuolaikinė burokratija paveldėjo ne tik religijos struktūrą, bet ir jos atmosferą. Tą specifinį mišinį iš baimės, pagarbos ir vilties. Vilties, kad jei teisingai atliksi visus veiksmus, kažkas bus sutvarkyta. Kad egzistuoja tvarka, kuri galiausiai tave priims atgal į „gerųjų“ pusę. Gegužės pradžioje visa ši finansinė liturgija pasiekia piką. Žmonės jungiasi prie EDS, ieško slaptažodžių, taiso klaidas, skambina konsultantams. Visa šalis trumpam panyra į keistą kolektyvinį susikaupimą, kuriame susimaišo pareiga, nerimas ir viltis, kad šiemet viskas bus gerai. Tačiau galbūt labiausiai šias vietas sieja ne kontrolė ir ne baismė. O žmogaus troškimas nusimesti svorį. Ateiti kažkur su savo klaidomis, skolomis, netvarka ir išgirsti: „Viskas sutvarkyta.“ Net jei tik trumpam, net jei iki kito karto. Nes galų gale žmogus pavargsta ne nuo mokesčių ir ne nuo nuodėmių. Jis pavargsta nuo nuolatinio jausmo, kad kažkam yra skolingas.

Nejučia imu manyti, kad gal ir ne taip jau svarbu, ar šios paralelės yra teisingos. Svarbiau tai, kad į abi institucijas žmogus ateina su ta pačia baime likti kaltam, skolingam ir neatpirktam. O visa kita – numerėliai, sutanos, deklaracijos, langeliai – galbūt tėra tik skirtingų laikų dekoracijos.

– MORKUS DUSEVIČIUS –

SUSINUKKE KOSOLA

► Atkelta iš p. 9

kai Saulė buvo dievas mes garbinom ją
jai tapus žvaigžde mes degėm po ja
skuodėm kaip elniai nuo miško gaisro
liepsnose išsilydė Dali laikrodžiai ir Hamleto kaukolės
kanopos klimpo tirštame sapne
vietoj jo reikalavom Tiesos

mes ėjom utopijos link

kai rašėme Tiesą didžiąja raide mes sukome ratais
jai virtus bendrinio žodžiu mes ėjom aplink rutulį
švinas apsinkino mūsų snaiges
mes išsekėm paskui tostantį radžio švytėjimą
kaip blėstančią Olimpijos ugnį
finišo tiesiosios link

•

Bandžiau tau pasakyti, ką žinau apie mus. Apie sapnus,
kuriuos visi regėjom ir kuriuos trokštam užmiršt. Kaip
sėdėjome vienas priešais kitą prie stalo gaudžiant
sirenoms. Sėdėjome, kaip sėdėjo jie – tavo močiutė,
mūsų senelis. Kaip tebesėdime bute vienas priešais kitą,

patys virš savęs, po savimi, aplink save. Parlamento
salėje ir pramogų parkuose. Pirmas nuo kėdės pakilau
aš. Už lango gabalais dribo dangus, artėnis nei bet kada
anksčiau. Leisk papasakoti, kas nutiko po to, po mūsų,
bet ne tai, ką vertėtum pasakot:

Atgimimas kaip biologinis procesas nėra romantiškas,
bet nirvana aplanko iškart sielai apleidus kūną. Ir niekas
nesveria širdies, nevardija nuodėmių, jokių maldų, jokių
smilkalų dūmų.

Galbūt prisimeni šį peizažą, kuriame visi žmonės stovi
virš miškų, jų žvilgsniai šlifuoja dangaus skliautą, bet
nieks nesidairo atgal.

Kai Edisonas įžiebė lemputę, užgeso tūkstančiai
kibirkščių, o žvaigždės atsitraukė tolyn. Nuo to jau
praėjo šimtmečiai. Dabar žvaigždės visai pabėgo iš mūsų
dangaus. Per išorinio atmosferos sluoksnio paviršiaus
įtampą slankioja mechaniniai vandens matuokliai ir
žvalgosi žemyn, bet nieks nebesidairo atgal. Jie seka
gyvūnų migraciją, žvalgo miestų griuvėsius – pagaliau
šiltus kaip glėbys. Civilizacijos kelio pradžioje ištremti
šikšnosparniai apgyvendino olomis virtusias svetaines,
balandžiai sulysio konstrukcijų plyšiuose.

Bet kas nutiko per tą laiką? Dar nėra prisiminimų, į
kuriuos būtų galima sugrįžti, nors ši akimirka – visiškai
tikra. Miglotai pamenu, kad niekas nedrįso pirmas mesti

akmens – niekas nedrįso mesti akmens, nes vargu ar
bėra akmenų, kurie nebūtų kruvini. Jėzus neatėjo ir
nebeatskries kaip kometa per stratosferą, jo širdis – iš
kosminio ledo.

Paaikėjo, kad dievai yra klaida – neteisingai
sekvencijuota žolės stiebėlio DNR. Paaikėjo, kad
rūmų griuvėsiai nėra jau tokie didingesni už lūšnynų
griuvėsius, o į kaukoles išsilydžiusios karūnos nebeskyrė
turtuolių nuo tarnų.

Pelenai uždengė augaliją, pasaulį pramiegojusi
erškėtuogė tapo saga miruolio švarkui.

Senos užėigos betone vėjas susisuka lizdą. Elnias
lyžteli pastato kampe riogsančios gitaros stygą. Aš už
baro stalo vaidinu svarbų asmenį, tu nurenki tuščius
bokalus. Tačiau gatvė tėra sutrūnijęs atsidūsėjimas tarp
sustingusių ratų.

Tarakonas lempoje. Jo širdis pumpuoja energijos
srovę į seną apžvalgos rato lemputę. Raudonas vilties
švystelėjimas virš viso miesto. Lempos nebuvo
reikšmingos tol, kol jų liko tik viena. Tau pakanka to
kaip ženklų. To pakanka kaip ženklų pasaulyje, kuriame
visos kitos prasmės užgeso. Tu išeini į šviesą. Aš išseku
paskui.

Vertė Rūta Marija Viljama